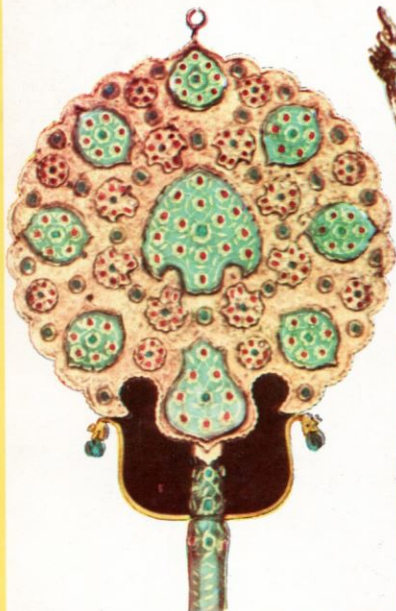

magazin istoric

ANUL VIII Nr. 9 (90) SEPTEMBRIE 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 9 (90)

septembrie 1974

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

Sud-estul Europei oferă nesfârșite mărturii ale unei bogate și strălucite civilizații existente în această zonă din timpuri îndepărtate. O intensă și fructuoasă colaborare între specialiștii care se ocupă de aceste probleme se desfășoară și în cadrul prestigioasei reuniuni științifice internaționale de la București (0 săptămână consacrată milenilor de istorie sud-est europeană, p. 20)

- ① Stînga sus: oglindă turcească, lucrată în aur, jad, rubine și smaralde (sec. XVI-XVII); stînga jos: cneaghina Desislava, din portretul votiv (1259) al bisericii din Boian (Bulgaria); dreapta: detaliu de frescă de la Mănăstirea Sopoćani (Iugoslavia)
- ② Protagonistii Sinodului din 1642: Vasile Lupu, voievod al Moldovei...
- ③ ...și mitropolitul Varlaam (picturi în biserică Trei Ierarhi din Iași)
- ④ Sus: cetățuia medievală de la Petrelă (Albania); jos: una din mănăstirile de la Mistra (Grecia), vechiul centru al Paleologilor bizantini (sec. XIII-XV)

SUMAR

Frontul Studențesc Democrat: GHEORGHE RĂDULESCU	2
„Să statornicească calea justă...”: NICOLAE POPESCU.....	7
Începuturi: ELENA BĂRBULESCU	10
Voința de neînfrînt a clasei muncitoare. „Exproprierea expropriatorilor”: I. IACOȘ	13
„Soarele pentru toți românii la București răsare”: VASILE NETEA.....	14
O oră la British Museum: CRISTIAN POPIȘTEANU.....	18
O săptămână consacrată milenilor de istorie sud-est europeană: ȘTEFAN S. GOROVEI	20
Austera Cornelia și celebrii săi fii: D. TUDOR.....	24
Locuri, oameni, fapte. Birladul și veacurile sale de istorie: ȘTEFAN OLTEANU	30
Preludii ale primului război mondial: NICOLAE COPOIU.....	34
Septembrie-octombrie 1944. Ecouri în România ale insurecției slovace: GHEORGHE ZAHARIA	41
Sofia, septembrie 1944. Puterea trece în mîinile poporului	45
Istorici în aula Academiei Române.....	49
1886: un băcan trage în primul ministru I. C. Brătianu: IOANA URSU.....	52
Scrisoarea unui plugar către maiestatea lor: V. ALEXANDRESCU.....	56
Inginerul român I. Popper în Țara de Foc: VAL TEBEICA	58
● Cărți sosite la redacție ... 23 ● Zimbete din cronici ... 33 ● Un nou concurs Magazin istoric: Anul marilor bilanțuri ... 57 ● Poșta Magazin istoric. ... 62	

FRONTUL STUDENTESC DEMOCRAT

GHEORGHE RĂDULESCU

*„Îmi amintesc de studențimea de acum 40 de ani
când eu am intrat în rîndul U.T.C.-ului și în partid,
de spiritul revoluționar al studenților comuniști de atunci”.*

NICOLAE CEAUȘESCU

— În ce condiții a apărut
ideea formării Frontului Stu-
dențesc Democrat ?

— Desigur, este greu de cu-
prins în timpul unei convorbiri,
istoria bogată a acestei orga-
nizații. Voi evoca, deci, numai
cîteva momente din lupta des-
fășurată în deceniul patru al
acestui secol de studențimea
română, îndrumată de parti-
dul comunist, pentru o viață
mai bună, pentru democrație,
împotriva fascismului. Voi în-
cepe prin a spune că apariția
Frontului Studențesc Democrat
în viața politică din Româ-
nia aceluia deceniu, nu se da-
torește vreunei „idei” veni-
te cine știe de unde, ci unei ne-
cesități autohtone stringente.
Din necesitate și, totodată, din-
tr-o îndelungată tradiție a lup-
tei democratice a tineretului
universitar din patria noastră,
a tineretului român în general,
a apărut F.S.D.-ul. O cit de
sumară privire în istoria noas-
tră ne va arăta că, mai ales în
epoca modernă, cînd și la noi
încep să ființeze institute de
învățămînt superior, studenții,
alături de profesorii lor, s-au
aflat de cele mai multe ori în
vîltoarea marilor mișcări pen-
tru idealuri progresiste, demo-
cratice, pentru libertate și bună-
stare ale poporului român.

Îți amintești, desigur, că pro-
motorul socialismului utopic în
țara noastră, Teodor Diamant
a fost la începuturile activi-
tății sale, student, că pleiada
revoluționarilor pașoptiști erau
în marea lor majoritate stu-
denți pe vremea cînd au luat

primul contact cu ideile revo-
luționare în țară sau peste
hotare.

O dată cu pătrunderea ideilor
socialismului științific și
în România, un mare număr de
studenți au devenit adepți și
propagatori ai noilor concepții
filozofice și politice despre lume
și societate. Ulterior, din rîndul
acestora s-au ridicat militanți
ai mișcării noastre socialiste,
și, mai tirziu, comuniste.

— Beneficiar al unei înde-
lungate și frumoase tradiții
F.S.D.-ul a apărut, deci, după
cum mărturisiiți, ca răs-
puns prompt și hotărît al
studențimii române la o serie
de necesități ale epocii. Care
au fost acestea ?

— Au fost complexe și de
ordin felurit. Să nu uităm
că ne aflăm în anii imediat
următori crizei economice care
zdruncinase grav situația eco-
nomiei, finanțelor, agriculturii
precum și viața social-politi-
că a țării. Poverile și con-
secințele crizei se abătuseră
în special asupra maselor mun-
citoare. Nici studenții, desi-
gur cei de condiție modestă,
nu fuseseră scutiți de greută-
țile și dificultățile sporite
din acei ani.

Să nu uităm că ne aflăm
în anii de după înscăunarea
nazismului la putere în Ger-
mania, în anii cînd și în țara
noastră se ascuțise lupta po-
litică împotriva tendințelor fas-
cizante și în primul rînd a

agenturii hitleriste Garda de
fier. În acei ani, partidul
comunist s-a orientat în mod
ferm spre crearea Frontului
Popular Antifascist și una
dintre izbinzile mari ale ace-
stei lupte a constituit-o în
1933 crearea Comitetului Na-
țional Antifascist, care număra
între fruntașii săi pe tova-
rășul Nicolae Ceaușescu.

Și în rîndul studenților,
P.C.R. și organizația sa revo-
luționară de tineret, U.T.C.,
desfășurau în acei ani o ac-
tivate prodigioasă, cu atît mai
importantă cu cît împletea
munca legală (de pildă a
existat o organizație condusă
de partid denumită Asociația
Tineretului Antifascist) cu cea
din ilegalitate. Comuniștii se
situau ferm și în toate oca-
ziile în fruntea forțelor de
democrație din viața universi-
tară. Să nu uităm, de aseme-
nea, cînd vorbim despre con-
dițiile apariției F.S.D., faptul
că tineretul studențesc era
împărțit în multe grupări și
orientări politice. Nu vorbesc
de grupările extremiste, fasciste, im-
potriva cărora luptam cu toții,
ci de ceilalți studenți, aderenți
ai altor orientări politice, iar
alții fără o atitudine politică
bine precizată. Toți trebuiau
uniți într-un front comun, cu
un program de luptă. În ace-
ste condiții, partidul comunist
a văzut cu claritate că tere-
nul pe care se putea con-
strui un asemenea front era

acela al luptei pentru democratizarea vieții universitare și, în strînsă legătură cu aceasta, lupta hotărîtă împotriva fascismului care începuse a amenința și România. Amîndouă dezerdatele constituiau atunci imperativele cele mai stringente ale vieții universitare, ale țării întregi. Lupta antifascistă era pentru noi strîns legată de democratizarea vieții studențești, de crearea condițiilor pentru ca în universități să pătrundă cît mai mulți fii de muncitori și țărani, de acordarea de burse, înființarea de cantine, editarea de cursuri ieftine, reducerea taxelor universitare și altele.

— Înainte de crearea Frontului Studențesc Democrat, în perioada interbelică, au mai fost încercări de unire a rîndurilor studenției într-o organizație democratică?

— În 1925, fusese creată Uniunea Studenților Independenți (U.S.I.) al cărei președinte a fost Mihai Ciobanu. Uniunea se afla sub influența P.C.R., din partea căruia Lucrețiu Pătrășcanu era delegat cu îndrumarea acestei organizații.

Și în această direcție s-a vădit justetea viziunii partidului

comunist. Documentele P.C.R. din această perioadă, presa comunistă a vremii conțin numeroase referiri asupra modului în care trebuia să se desfășoare acțiunile studenției: în strînsă legătură cu lupta muncitorimii și țărănimii. **Tineretul socialist** (organul de presă al Mișcării Tineretului Socialist din România), din 17 decembrie 1921 consemna: „Studenții, alături de muncitorime, pășesc la lupta cea mare pentru dărîmarea unei stări sociale de nesuferit și pentru înfăptuirea celui mai mare dintre idealuri, al dreptății și înfrățirii internaționale!”.

U.S.I. a fost primită cu simpatie și sprijinită de o serie de profesori, scriitori, intelectuali progresiști, printre care C.I. Parhon, N. Iorga, Iorgu Iordan, Gheorghe Marinescu, Petre Bogdan, Petre Andrei, Emil Racoviță, D. Gusti, T. Arghezi, M. Sadoveanu, N.D. Cocea, Demostene Botez, E.m. Socor etc.

Anii crizei economice au fost, am subliniat-o deja, ani grei pentru populația muncitoare. Nici studenții nu au fost ocoliți de marile suferințe indurate de masele muncitorești.

Tînărul leninist, organul Uniunii Tineretului Comunist, în numărul din martie 1931 arăta că „mizeria și foamea în care se zbat (...) împing studențimea săracă la ieșirea din această situație prin lupta alături de muncitori și țărani”. În **Studentul revoluționar** (organul celei din Cluj), din februarie 1933, se releva: „Studentului sărac îi rămîne numai o singură cale pentru cîștigarea revendicărilor sale: **lupta colectivă lîngă proletariatul satelor și orașelor**”.

Aceasta e, dacă vrei, ideea de care pomeneai la începutul acestei convorbiri. Și anume, faptul că dezerdatele pentru care luptam noi, studenții, nu-și pu-

Studenți manifestînd în fața Ministerului de Justiție împotriva măsurilor samavolnice de reprimare a mișcării antifasciste din țară (ianuarie 1935)

teau atinge împlinirea adevărată decât dacă lupta noastră se înscrisă, făcea parte din lupta întregului popor.

Partidul Comunist Român ne-a ajutat să înțelegem aceasta și, sub directă sa conducere, lupta noastră a luat-o pe un drum bine conturat.

— Deci, în primăvara anului 1935 s-a constituit **Frontul Studentesc Democrat**, al cărui **președinte ați fost ales**.

— Mai precis, în lunile martie și aprilie 1935 au avut loc o serie de întruniri între noi, studenții comuniști și studenții reprezentând celelalte grupări politice, în vederea constituirii unei uniuni de luptă. Astfel, s-a născut F.S.D., în componența căruia au intrat tineri universitari cu orientări diverse: comuniști, socialiști, național-tărăniști, radical-tărăniști, unii liberali și social-democrați, precum și mulți studenți neîncastrați în vreun partid.

E locul să amintesc că în organizarea luptei studențimii am găsit înțelegere și la o serie de frunțiși ai partidelor burgheze. Astfel, liderul național-tărănist Virgil Madgearu, care-mi era profesor la Academia Comercială, a răspuns solicitării mele și mi-a pus la dispoziție ca un prim sediu Clubul organizației P.N.Ț. Ilfov din strada Băteștei, iar Grigore Iunian, conducătorul Partidului Radical-Tărănesc, ne-a găzduit în localul din Calea Victoriei. Amintesc aceste amănunte nu numai pentru a ilustra cu încă un exemplu atitudinea general democratică a celor doi oameni politici (profesorul universitar Virgil Madgearu era, de altfel, și un economist de mare erudiție, în ale cărui seminarii se putea afirma punctul de vedere marxist asupra teoriei și istoriei economice), ci, deoarece, problema sediilor avea pentru noi o dublă importanță: întâi pentru înregistrarea juridică a organizației, apoi pentru însăși amplasarea lor în plin centrul Bucureștilor. De fapt, dacă ne gândim, Frontul Studentesc Democrat a fost printre puținele organizații de masă conduse de P.C.R. care a activat legal chiar sub ochii autorităților, pe Calea Victoriei și pe strada Băteștei.

Îmi amintesc, de asemenea, simpatia cu care a încurajat

filozoful Mihail Ralea — intelectual de autentic umanism — ideile democratice și eforturile noastre de a ne organiza.

Primele organizații F.S.D. au fost create în București, apoi în scurt timp în principalele centre universitare.

Frontul Studentesc Democrat arăta la 30 octombrie 1935 **Studentul român** (organ al F.S.D.), al cărui prim număr a apărut la 27 iunie 1935), „implică ideea unei grupări largi, a unui front al întregii studențimii pentru apărarea intereselor ei economice și culturale. Front democratic — pentru că apărarea conștientă a intereselor profesionale nu poate fi dusă decât de studenții democrați, ale căror concepții nu permit folosirea studenților la acțiuni politice reacționare”.

În programul F.S.D. era înscrisă, așa cum am amintit, alături de acțiunile întreprinse pentru îmbunătățirea și democratizarea vieții universitare, o susținută luptă împotriva diversunilor rasiste care bîntuiau epoca, împotriva fascismului, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice ale maselor, pentru salvagardarea independenței și suveranității patriei, pentru apărarea integrității teritoriale a țării noastre.

Redau din comunicatul pe care l-am publicat la 20 octombrie 1935 în ziarul **Dimineața**: „Frontul Studentesc Democrat constituie un instrument pentru apărarea intereselor studențesci. Frontul Studentesc Democrat înseamnă un instrument împotriva intereselor politici universitari, autorii diversunilor rasiste. Chemăm studențimea să vină în rîndurile Frontului Studentesc Democrat. Studențimea din România să dea dovadă de înțelegere a mersului lumii și să nu se opună progresului. Studențimea din România trebuie să nu mai fie turma de manevră în folosul diverșilor politicieni”.

Au aderat la F.S.D. elementele cele mai valoroase din rîndurile studențimii, susținuți de un mare număr de profesori și asistenți, de intelectualitatea progresistă. Fostul secretar general al F.S.D., prof. Mihail Dragomirescu, într-o evocare publicată în **Magazin istoric**, nr. 5/1969 a transcris numele multora din colegii noștri care au activat în F.S.D.

Vorbind despre acea perioadă de începuturi, nu pot să omit sprijinul pe care acțiunile F.S.D.-ului, atât la organizare cit și ulterior, l-au primit din partea presei de orientare general democratică antifascistă, de pildă din partea lui Constantin Graur și Tudor Teodorescu-Branște, care au pus coloanele **Adevărului** și **Dimineții** nu odată în slujba ideilor noastre.

Studenții F.S.D.-iști participau și la activitatea altor organizații de masă legale, create, conduse sau aflate sub influența P.C.R., cum au fost: Blocul Democratic, Comitetele pentru apărarea antifasciștilor, Comitetele pro-Spania, Amicii Cehoslovaciei etc.

— **În ce fel influența partidul comunist activitatea F.S.D.?**

— În primul rînd prin noi, cei care eram membri de partid sau uteciști. Bineînțeles, marea majoritate a membrilor F.S.D. nu știau că Partidul Comunist Român — ilegal și proscris de autoritățile burgheze — conducea și îndruma îndeaproape activitatea noastră. Existau apoi celule U.T.C. în facultăți, care tot în mod indirect, dar destul de puternic, își manifestau influența în viața universitară. O puternică celulă activa la Facultatea de litere și filozofie. La Politehnică exista, de asemenea, celula U.T.C., care s-a dovedit deosebit de activă în câteva împrejurări. Dar studențimea simțea prezența partidului permanent. O simțea în numeroase luări de atitudine din partea organizațiilor legale sau semi-legale conduse de P.C.R., o simțea în influența pe care comunistii o exercitau asupra curentului de opinie democratică care se manifesta în multe împrejurări în viața politică a țării. Tineretul studentesc simțea că organizațiile partidului comunist și ale U.T.C.-ului sînt viguroase prezente în viața universitară din Capitală și din celelalte centre, o prezență revoluționară combativă. Era o prezență tonică, din care elanul nostru tineresc își trăgea seva adevăratului curaj, al adevăratului spirit militant, patriotic și internaționalist.

— **Ce înțelegeți prin adevărat curaj?**

— Nu ni se cerea un curaj vizînd spectaculosul. În fața

noastră stăteau cerințele unui alt fel de curaj. Acela de a fi consecvent cu tine însuși, de a-ți urma zi cu zi, ceas cu ceas convingerile, de a nu te abate cu nici un preț de la datoria dragostei de țară și popor, de a nu trăda prin nimic, nici prin gând, nici prin faptă, idealul ales, de a trăi conform acestui ideal, pe măsura lui. Eram tineri și ne frământau și pe noi problemele specifice vârstei. Personal cred că ideologia marxistă era sursa inspiratoare a atitudinii noastre combative. De aceea, curajul de atitudine era necesar peste tot — la seminarii, la cursuri, în articolele ce le scriam; fermitatea ideologică marxist-leninistă trebuia, desigur, dublată de un curaj moral și fizic, fie când aveam de-a face cu organele de reprimare ale aparatului de stat, fie pentru a combate provocările huliganilor, teroriștilor, legionarilor. Ne măsuram însă deseori curajul în confruntările de idei, ca și în luptele politice; și, în toate bătațiile, Frontul Studențesc Democrat și noi membrii săi, urmăream să ne situăm pe baricadele forțelor avansate ale poporului român.

Lupta studențimii democratice cuprinsă în rîndurile F.S.D.-ului a avut în presa vremii un ecou deosebit de larg, ceea ce a contribuit la răspîndirea în rîndurile studenților și a altor categorii sociale, a țelurilor pentru care lupta Frontul Studențesc Democrat. Lupta aceasta s-a bucurat de prestigiu și succes și datorită faptului că în universitate studenții comuniști erau întotdeauna primii la învățătură și foarte combativi în seminarii. Profesorii democrați erau înconjuțați de dragostea și respectul studenților antifasciști.

Încă din acea perioadă, studenții au învățat de la partid să iubească cultura și să stimeze pe cei ce o crează și o servesc, să cunoască adevărul și să lupte pentru dreptate, să iubească și să slujească cu devotament fără preget, poporul și să respecte totodată și celelalte popoare.

De la partid au învățat să prețuiască istoria suferințelor și luptelor poporului nostru, suferințe și lupte în care a învins împreună cu celelalte

naționalități. De la partid am învățat să iubim națiunea română și, totodată, să fim internaționaliști.

— Ce acțiuni mai importante a organizat F.S.D.-ul?

— Acțiunile organizate vizau, așa cum am mai spus, două obiective principale: Împlinirea revendicărilor studențimii și lupta pentru apărarea libertăților și drepturilor democratice, pentru păstrarea independenței și suveranității naționale, pentru alianța cu U.R.S.S., Franța, Anglia, împotriva puterilor fasciste.

O amplă acțiune, evocată și în **Magazin istoric***, a fost cea organizată la 23 ianuarie 1936, care, inițial, avea un caracter pur revendicativ studențesc, dar, pe parcurs, s-a transformat într-o puternică manifestație de stradă, împotriva fascismului și a uneltor sale legionare. Demonstrația din 23 ianuarie 1936 a studențimii bucureștene a făcut dovada maturizării sale politice. În urma acestei manifestații s-a hotărît înființarea în facultăți a unor grupe de apărare, formate din studenții democrați și a căror menire era să opună rezistență hotărâtă tuturor încercărilor extremiste de a tulbura viața universitară.

Un alt prilej de afirmare a unității de luptă a studenților democrați l-a constituit manifestația organizată cu prilejul depunerii unei coroane de flori la Mormîntul Eroului Necunoscut, la 21 mai 1936, în fostul Parc Carol, acum Parcul Libertății, acțiune evocată, de asemenea, în **Magazin istoric****. Nu voi mai relua relatarea. Vreau doar să subliniez că acțiunea din 21 mai 1936, organizată de către Comitetul București al P.C.R., prin intermediul organizației U.T.C. din Sectorul III Albastru și a Comitetului de organizare a acțiunilor de masă ale tineretului pe Capitală (organism politic alcătuit din reprezentanții U.T.C., F.S.D., Tineretul Blocului Democratic, Tineretul Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România, Tineretul radical-țărănist etc.) a constituit o dovadă găitoare a modului în care au activat împreună studenții și tinerii

muncitori, un aspect care, din păcate, nu a fost subliniat pînă acum decît cu totul incidental în literatura de specialitate, în scrierile privitoare la trecutul de luptă al tineretului nostru.

Semnificativ este jurămîntul depus de manifestații la Mormîntul Eroului Necunoscut, din care amintesc un fragment: „Jurăm cu toții ca unul că vom lupta cu arma în mînă pentru libertatea și independența poporului român”

Frontul Studențesc Democrat a luat o hotărîtă atitudine față de congresul organizat de un grup de legionari la Tîrgu Mureș în 1936. Iată cum relatea ziarul **Dimineața** din 4 aprilie 1936 o adunare a tineretului din Capitală ca răspuns la provocările legionare: „Adunarea tineretului a avut loc în strada Doamnei nr. 1 în prezența a peste 300 de studenți democrați. S-a discutat asupra atitudinii ce trebuie să ia studențimea conștientă în legătură cu congresul gardist de la Tg. Mureș [...] La sfîrșit s-a întocmit următorul protest: «La Tg. Mureș se ține un congres la care cei care se dau drept reprezentanții studențimii merg să facă o manifestație hitleristă. Acum, cînd fascismul a aruncat scinteia unui nou război, cînd mizeria crește zi cu zi și piedici tot mai mari se pun în calea fiilor de țărani și muncitori, cînd lanțuri noi se pregătesc poporului muncitor, datoria noastră este să-l demascăm. Să arătăm celor care atîția ani au dus studențimea pe drumul rușinos al bătailor antisemite, nesocotind luptele noastre profesionale, că studențimea e conștientă de adevăratul ei drum: drumul luptei pentru ușurarea condițiilor de studii și al luptei pentru o viață mai bună [...]”

Acum, cînd se pregătesc noi loviturii împotriva democrației, prin dizolvarea organizațiilor democratice, cînd intelectuali luptători contra fascismului, ca prof. Tudor Bugnariu, prof. Petre Constantinescu-Iași, inspector Mihail Brașoveanu și alții sînt aruncați în închisori cînd studentul Grigore Preoteasa care a luptat pentru interesele studențimii zace în lan-

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1969.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1969.

țuri la Doftana, să arătăm că studențimea e decisă să lupte pentru libertate, pace și progres.

Să dovedim fasciștilor de la Tg. Mureș că există o studențime democratică care știe și să apleze interesele.

Jos congresul fascist!..

— Au fost și alte confruntări de acest fel?

— Au fost și încă numeroase. O confruntare directă cu elementele fasciste din rândul studențimii a avut loc la Moeciu, unde F.S.D. organizase o tabără de lucru. În imediata apropiere a taberei noastre, la 2 km, s-a organizat un alt cantonament, al legionarilor, cu care am avut serios de furcă.

Desigur, ar mai fi încă multe acțiuni de amintit. Astfel, un rol important au jucat studenții de naționalitate maghiară, membri ai F.S.D., la înfrângerea de la Tg. Mureș din 1937, organizată de P.C.R., în colaborare cu MADOSZ-ul al cărui scop a fost acela al atragerii unor noi forțe în rândurile luptătorilor antifasciști, angajați în lupta contra reacțiunii șovine și politiciii revizioniste-revanșarde.

Frontul Studențesc Democrat și-a trimis, de asemenea, reprezentanți săi la diferite manifestări internaționale, cum au fost Congresul mondial al tineretului pentru pace (Geneva, 1936) și Congresul antifascist al tineretului (New York, 1938).

— Până când a activat F.S.D.-ul

— Frontul Studențesc Democrat a fost interzis în 1938, odată cu instaurarea dictaturii regale. Am continuat însă să activăm ilegal, folosind, ca în multe ocazii, acoperirea unor organizații legale.

— În preajma intrării României în război și, apoi în timpul războiului, cum au acționat studenții democrați?

— Bineînțeles, am luptat din toată ființa noastră, împotriva războiului hitlerist. Încă în nr.6 din 1935, **Studentul român** exprima atitudinea noastră: „Tineretului nu îi e frică de moarte. Vom apăra țara cu jertfa vieții, de orice agresiune fascistă din afară, dar cu aceeași hotărâre vom apăra poporul de orice agresiune fascistă dinăuntru și mai ales, nu vom îngădui ca dreaapta fascistă și trădătoare de

la noi, să infeudeze țara fasciștilor înnebuniți care rup tratatele de pace și împing omeniirea la un nou război imperialist”.

Alături de întreg poporul, studențimea română s-a ridicat hotărât împotriva agresorilor hitleriști. Desigur, noi cei care activasem în F.S.D. nu mai eram studenți. Alții ne luaseră locul în amfiteatre, și, odată cu aceasta, preluseră și torța luptei revoluționare în rândurile studențimii. Mulți dintre foștii membri ai F.S.D. au continuat să activeze în cadrul Frontului Tineretului Patriotic. Partidul Comunist Român devenea tot mai mult catalizatorul tuturor nemulțumirilor, conducătorul mișcării de rezistență antifascistă a poporului român.

Au căzut, în această perioadă a înceștării cu agresorii, mulți dintre tovarășii noștri.

— La 15 mai 1946 reapărea, în condițiile istorice noi de după victoria insurecției naționale antifasciste, **gazeta Studentul român** (devenită ulterior **Viața studențească**), care în articolul program din primul număr declara: „**Continuăm Studentul român, revista înaintașilor noștri de acum 10 ani, grupați în jurul F.S.D.**” Cum vedeai această continuare?

— Cum e lesne de dovedit, după 23 august nu mai eram de mult student. Activam în alte domenii, nu însă fără a mă interesa de problemele studențești. Alături de întreg poporul, de întreg tineretul țării și studențimea democratică, în frunte cu comuniștii, a luat parte activă la organizarea noii vieți, ea a răspuns prezent la toate marile bătălii ale revoluției populare, pe drumul spre progresul patriei noastre.

În luna martie a anului 1946 s-a constituit Frontul Democrat Universitar, din care făceau parte studenții din partidele ce alcătuiau Frontul Național Democrat: P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, Partidul Național-Tărânist (Anton Alexandrescu), Partidul Național-Popular, ulterior aderând și studenții grupării liberale a lui Gh. Tătărescu. Saluțind crearea F.D.U., C.I. Parhon își exprima încrederea că această organizație „va cuprinde marea masă a studențimii, care va înțelege

că în afară de democrație nu poate exista progres adevărat, nici cultură universitară” (**Scintela**, din 23 martie, 1946).

Lupta și idealurile noastre păreau atunci multora vise, dar visurile noastre s-au realizat. Visurile omienilor însă nu se realizează definitiv niciodată, fiindcă cele realizate nasc noi visuri, din care izvorăsc scopuri noi pentru noile generații.

În opera de construcție socialistă, studențimea română, continuatoarea și beneficiara unor glorioase tradiții, și-a adus și-și aduce din plin aportul, participând cu entuziasm, cu dăruire la marile înfăptuiri ale prezentului. Deși ne marchează trecerea timpului, eu nu văd o separație dect de vîrstă între mine, între cei din generația mea și coloanele mereu tinere de studenți aflați pe băncile facultăților; îi urmăresc și le urmăresc activitatea și problemele lor, încercat de sentimentul mereu proaspăt al regisirii, al comuniunii nu prin vîrstă, ci prin împlinirea idealurilor pentru care am luptat noi, cei de atunci. Nu mi-a plăcut niciodată să dau sfaturi. Cred însă — fără intenția de a face morală — că tot ceea ce am evocat împreună în aceste ore, implică, ca pe o necesitate absolută a tineretului, nevoia participării la marile și arzătoarele nelinești și frământări ale timpului tău. Noi, cei care activam în Frontul Studențesc Democrat obișnuiam să scriem atunci că „Prezența studențimii în politică este o realitate obiectivă, o necesitate istorică”. Tinerii de azi, fie că sînt studenți sau nu, au cu toții în față orizonturile luminoase ale societății socialiste multilateral dezvoltate, trăiesc și se bucură de prestigiul unei Românie socialiste cunoscută pe tot globul pentru politica sa de pace și cooperare internațională. Înseamnă însă aceste condiții istorice noi, superioare, răspunderi mai mici? Evident, nu! Și lor, ca și nouă pe vremuri, le revine misiunea de a duce împreună cu întreg poporul societatea mai departe. Poporul român, condus de comuniști, a ajuns la un punct al dezvoltării sale istorice în care are nevoie de întreaga sa energie și capacitate creatoare pentru a pași pe culmi de civilizație și progres.

CRISTIAN POPIȘTEANU

Viata Muncitoare

Organ al muncitorilor si al Sindicatelor Unitare de Romania
Duminică 31 Martie 1929

Redacția: 10, Aleea
Str. Ionel Brătianu, 25

Generalul însuși a
mărit în ziua de 3 Aprilie
intervenția interioară la
impetivă a acestor noi
congresuri, muncitorimea
românească delegații și
astfel de muncitori

Prima Congres General al Sindicatelor
Jos legislația
antimuncitorească

„SĂ STATORNICEASCĂ CALEA JUSTĂ...”

Dr. NICOLAE POPESCU

Timișoara, duminică 7 aprilie 1929. În sala mare a Căminului muncitoresc, în jurul catafalcului pe care se află sicriul cu corpul neînsuflețit al militantului revoluționar Ion Fonagy, câțiva muncitori făceau de veghe. Decedat din cauza regimului la care fusese supus în temnița de la Doftana, urma să fie înhumat la Timișoara. Delegații ce participaseră la lucrările Congresului Sindicatelor Unitare, desfășurate în acest oraș între 2 și 5 aprilie, rămăseseră pentru a participa la funeralii.

Pe la orele 13, forțele de ordine au înconjurat clădirea și au cerut celor din incinta căminului să predea sicriul. Muncitorii au refuzat și s-au strâns în holul de la intrare. Polițiști și jandarmi au luat cu asalt clădirea, pătrunzând în interior...

Ce se întâmplase, ce anume determinase autoritățile să ia astfel de măsuri?

„...Nevoile și idealul lor de dezrobire”

La începutul anului 1929, semnele crizei economice deveniseră tot mai evidente. Condițiile de viață ale maselor muncitoare se înrăutățeau vertiginos. Stabilind sarcinile sindicatelor ca organizații de apărare a intereselor muncitorești, Partidul Comunist Român acorda o deosebită atenție activității

lor tocmai pe terenul mobilizării maselor, al atragerii lor într-un front de luptă organizat împotriva ofensivei patronale. În ultimele luni ale anului 1928 și la începutul celui următor, în întreaga țară s-a inițiat o largă acțiune de organizare a muncitorilor în sindicate. Sub îndrumarea comunistilor, Sindicatele Unitare deveneau un instrument eficace al muncitorimii organizate în lupta împotriva exploatații. Numeroase documente ale partidului

din această perioadă atrăgeau atenția asupra faptului că „cel mai important rol în organizarea maselor largi le revine Sindicatelor Unitare. Partidul nostru are sarcina de a lua partea cea mai activă în munca Sindicatelor Unitare [...] El trebuie să îndrumeze organizațiile de masă pentru lupta economică de clasă a proletariatului, cuprinzând în primul rând muncitorimea din centrele industriale ale țării”. Obiectivele și sarcinile luptei imediate ale Sindica-

telor Unitare — în noile condiții ale crizei economice — urmau a fi stabilite pe baza unei analize aprofundate a situației generale a țării, prin consultarea reprezentanților autentici ai muncitorimii. La indicația P.C.R., Consiliul General al Sindicatelor Unitare (C.G.S.U.) a convocat un congres general pentru începutul anului 1929. Guvernul național-țărănist prezidat de Iuliu Maniu a aminorat cât mai mult aprobarea ținerii acestui congres. În sfârșit, ea a fost dată de autorități pentru zilele de 2-5 aprilie și s-a fixat ca lucrările să se desfășoare la Timișoara, în sala Căminului muncitoresc.

C.G.S.U. a desfășurat o amplă acțiune de pregătire a congresului. Într-un manifest editat de conducerea Sindicatelor Unitare și adresat muncitorilor se spunea: „...În vederea congresului muncii, adunați-vă în fabrică și atelier, sau în sălile sindicatelor noastre și discutați pe larg toate nevoile voastre, felul cum credeți voi că va trebui clasa muncitoare să se organizeze și să ducă lupta împotriva capitaliștilor. Alegeți-vă apoi comitet de fabrică și delegați care să vină în numele vostru la congresul muncii”. Organul de presă al C.G.S.U., **Viața muncitoare** a publicat din timp principalele rapoarte. În acest fel, delegații au putut cunoaște ideile programatice ale Sindicatelor Unitare și s-au pregătit pentru o participare activă la dezbateri. „Izvorit din lupta, nevoile și idealul maselor — acest congres, scria **Viața muncitoare** — va trebui să ia hotărâri pentru mase, nevoile și idealul lor de dezrobire”. Presa muncitorească a vremii vedea în marea întrunire a Sindicatelor Unitare „un adevărat congres al muncii”, chemat „să statornicească calea justă, revoluționară pe care proletariatul o are de urmat în lupta lui contra capitalismului”.

Intensa activitate de pregătire a congresului, munca comuniștilor în cadrul Sindicatelor Unitare au determinat un adevărat aflus al muncitorilor spre organizare, faptul acesta fiind ilustrat și de substanțiala creștere a numărului membrilor acestor organizații.

„Omenirea merge într-acolo încotro merg interesele maselor muncitoare”

Timp de patru zile, cei 364 delegați reprezentând peste 30 000 muncitori organizați în cadrul acestor sindicate au dezbătut o ordine de zi bogată, axată pe problemele majore cu care se confrunta mișcarea muncitorească din România acelor ani. O atenție deosebită a fost acordată problemei unității sindicale, realizării unui front unic muncitoresc împotriva exploatații capitaliste. Dorința de unitate era subliniată dealtfel și de componența delegațiilor participante la congres. Alături de reprezentanți ai Sindicatelor Unitare au participat, ca invitați reprezentanți ai unor sindicate social-democrate, precum și reprezentanți ai unor colective de muncitori nesindicaliști. În perioada de pregătire a congresului, presa muncitorească sublinia cu insistență necesitatea unității de acțiune a muncitorimii în lupta lor zilnică împotriva exploatații. **Înainte**, organul de presă al Blocului Muncitoresc-Țărănesc, a publicat un articol semnificativ intitulat **Un congres al Frontului Unic Muncitoresc**. Articolul îndruma pe muncitori să-și creze comitete de fabrică, organizații menite „să unească pe muncitorii aceleiași întreprinderi, indiferent de convingerile lor politice”. În încheierea articolului, se exprima convingerea că marea forum de la Timișoara va marca „un pas înainte spre mobilizarea maselor în frontul unic al muncii”.

În privința întăririi organizațiilor sindicale, congresul a preconizat mutarea centrului de greutate al activității sindicale în fabrici și uzine, crearea comitetelor de întreprinderi ca organe ale frontului unic, capabile să apere interesele muncitorilor. Pentru ca sindicatele să-și poată îndeplini importante sarcini — de reprezentanță ale intereselor întregii clase muncitoare, ale tuturor celor loviți de exploatarea capitalistă — congresul a dezbătut pe larg și problema organizării tineretului și a femeilor, a tuturor cate-

goriilor de oameni ai muncii. Cât privește situația șomerilor, raportul special prezentat la congres aprecia că lupta acestora trebuia organizată în „așa fel încât ea să devină lupta întregii clase muncitoare din România”. Atragerea lor în frontul general al luptei organizate trebuia să se facă pe baza unor revendicări specifice.

Semnificativ este, de asemenea, faptul că în dezbateri s-a insistat asupra necesității organizării în sindicate și a țăranilor muncitori. Un articol publicat în acele zile ajungea la concluzia că „țărani, în lupta lor, nu pot pune temei decât pe forța lor și frăția muncitorilor de la oraș și a tuturor celor ce ca și ei muncesc pentru bucata de pline”.

În luările lor de cuvânt, delegații au condamnat măsurile represive luate de autorități împotriva mișcării muncitorești, cerind drept la activitate legală pentru P.C.R. și celelalte organizații scoase în afara legii, amnistierea militanților întemnițați. De altfel, campaniile împotriva teroarei burgheze, pentru amnistie politică organizate de comuniști antrenau tot mai multe forțe. Personalități ale științei și culturii românești, oameni politici cu vederi înaintate s-au alăturat luptei împotriva măsurilor represive ale autorităților. La o întrunire organizată în perioada de pregătire a congresului, C.I. Parhon sublinia că o condiție a impunerii amnistiei politice consta tocmai în unirea muncitorilor: „Muncitorii trebuie să se unească fiindcă toată lumea care simte cu cei care au dreptatea de partea lor nu poate să se îndoaie de faptul că omenirea merge într-acolo încotro merg interesele maselor muncitoare”.

S-a reliefat și cu prilejul congresului de la Timișoara că, deși activă ilegal, partidul comunist avea strânse legături cu masele și exercita o mare influență asupra lor.

În căutarea unui pretext

Guvernul național-țărănist prezidat de I. Maniu căuta cu insistență un pretext pentru a desființa Sindicatul Unitare — importante organizații legale

23470/19
12.4.19

TELEGRAMA CIFRATA

INSPECTORATUL GENERAL DE SIGURANTA DIN TARA;
 PERFECTURILOR DE POLITIE SI DE JUDETE;
 SERVICIILOR DE SIGURANTA;
 POLITIILOR DE ORASE;
 BRIGAZILOR DE SIGURANTA;
 SUB BRIGAZILOR DE SIGURANTA;

-111111-

Consiliul de Miniștri, pe la 12.4.1949, a luat

deciziunea de a fucinde sările sindicatelor unitare constatându-se
 că în aceste sări, în loc să se discute chestiuni de breaslă, conform
 legii în virtutea căreia au fost constituite și funcționează, se face
 propagandă politică comunistă, îndemnându-se muncitorimea la acte care
 turbură ordinea în stat.

Telegramă cifrată a Ministerului de Interne către diferite organe din sub-
 ordine pentru interzicerea Sindicatelor Unitare și închiderea sediilor acestora

ale muncitorimii, prin care comu-
 nismii desfășurau o intensă
 activitate politică și organiza-
 torică. Activitatea acestora stir-
 nea îngrijorarea autorităților,
 care abia așteptau un prilej
 pentru a trece la interzicerea
 lor. Motivind că prezența sicriu-
 lui în care se afla corpul neînso-
 țieat al lui Ion Fonagy repre-
 zenta o primejdie pentru sănă-
 tatea publică, poliția a luat cu
 asalt Căminul muncitoresc, cu
 trei ore înainte de funeralii.
 Guvernul a scontat pe faptul
 că muncitorii se vor opune ace-
 stei măsuri și, ca atare, se va
 putea recurge la severe repres-
 alii.

În clipa în care poliția și-a
 făcut apariția, muncitorii s-au
 strâns în holul de la intrare și au
 început să cînte **Internaționala**.
 Geamurile au fost sparte de
 polițiști și localul devastat cu
 sălbăticie. Podelele au fost smul-
 te pentru a se găsi armele pe
 care muncitorii, chipurile, le-ar
 fi ascuns în clădire, biblioteca
 a fost distrusă, ca și mobilie-
 rul. Peste 200 persoane au fost
 scoase în stradă, maltratate și
 duse la poliție. Aici, arestații
 au fost schingiuiți toată noap-
 tea; în zilele următoare, o parte
 dintre ei au fost eliberați, fiind
 reținuți numai membrii con-
 ducerii Sindicatelor Unitare.

După evacuarea localului, un
 agent al poliției a introdus în
 Căminul muncitoresc un revol-
 ver. Folosindu-se de acest „corp

delict”, autoritățile au încercat
 să demonstreze că muncitorii
 au tras în polițiști și, ca atare,
 intervenția lor n-a fost decît
 o acțiune de legitimă apărare.

La vestea celor întimplute,
 întreaga țară a fost cuprinsă de
 un val de indignare. Presa mun-
 citoarească a publicat ample arti-
 cole în care demasca înscena-
 rea autorităților. Ziarele bur-
 gheze, în special cele guverna-
 mentale, au publicat articole
 prin care încercau să creeze un
 suport psihologic măsurilor în-
 treprinse de autorități, denigrînd
 Sindicatul Unitare și partidul
 comunist.

În ședința Consiliului de Mi-
 niștri din 11 aprilie, guvernul a
 hotărît dizolvarea Sindicatelor
 Unitare și închiderea tuturor
 căminelor muncitorești care
 aparțineau acestora. Printr-un
 ordin telegrafic dat de ministrul
 de Interne, prefecții de județe
 erau însărcinați să pună în
 aplicare această măsură.

Pentru a putea însă obține
 interzicerea Sindicatelor Unitare
 — recunoscute ca persoană
 juridică — era nevoie de hotărâ-
 rea unei instanțe judecătorești.
 În acest scop, a fost organizat
 un întreg lanț de procese între
 care cel mai important s-a des-
 fășurat la Timișoara.

Acuzații bumerang

La 28 august, după aproape
 cinci luni de la atacarea Cămi-
 nului muncitoresc din Timișoara,

autoritățile au chemat în fața
 instanței numeroși conducă-
 tori și fruntași ai Sindicate-
 lor Unitare. Actul de acuzare
 era de-a dreptul ridicol prin mo-
 dul în care încerca să dea un
 temei măsurilor represive luate
 de guvern.

Pregătind cu minuțiozitate
 apărarea, comuniștii au demas-
 cat înscenarea judiciară și acu-
 zațiile s-au întors împotriva ce-
 lor care le formulaseră. În tim-
 pul dezbaterilor, apărarea a do-
 vedit că arma fusese introdusă
 în clădire de către un polițist;
 „pălăria găurită de un glonte
 tras din cămin asupra unui
 agent scăpat ca prin minune”
 n-a fost găurită de glonte, așa
 cum se afirmase; cizma unui
 alt agent, găurită de glonțul
 care, chipurile, îl rănisese,
 nu avea nici un fel de urmă
 de sînge pe căptușeală; s-a
 stabilit că ordinul privind în-
 peditarea înmormîntării lui Fonagy
 fusese dat de la București...
 înainte ca medicul orașului să
 fi examinat sicriul și să-și fi
 dat verdictul. În treacă fie
 spus, sicriul, confecționat de
 către muncitorii din Cîmpina,
 fusese învelit în tablă de zinc
 și închis ermetic. În sfîrșit, s-a
 dovedit că martorii acuzării,
 în majoritatea lor agenți de
 poliție și gardieni, au primit
 indicații să depună mărturie
 false.

Sub presiunea adevărului, pre-
 sa, chiar și o parte a celei care
 inițial sprijinise măsurile guver-
 nului, a publicat ample repor-
 taje privind dezbaterile procesu-
 lui. Și de unde, la început,
 procurorul ceruse pedepse foarte
 aspre, mergînd chiar pînă la
 închisoarea pe viață, acuzarea
 s-a văzut în situația de a nu
 putea formula decît sentința de
 ultraj.

Prăbușirea acuzației n-a adus,
 însă, cum ar fi fost și firesc,
 anularea măsurii guvernului priv-
 vind desființarea Sindicatelor
 Unitare și închiderea căminelor
 muncitorești care aparțineau
 acestora. În anii următori, Sin-
 dicatul Unitare — deși o mare
 parte dintre ele au activat ile-
 gal — și-au adus o importantă
 contribuție la întărirea organi-
 zării și a spiritului combativ al
 clasei muncitoare, atît de evi-
 dente în anii marilor confrun-
 tări din perioada imediat urmă-
 toare.

ÎNCEPUTURI

Prof. ELENA BĂRBULESCU

„Partidul comunist este cel care a avut inițiativa elaborării Platformei [Frontului Național Democrat], în care locul de frunte e ocupat de problema reformei agrare”.

Dr. PETRU GROZA

Cuvîntare la fuziunea Partidului Tărănesc-Socialist
cu Frontul Plugarilor — 30 noiembrie 1944

Victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944, care se înscrie ca un moment epocal al întregii istorii a României, a determinat o cotitură radicală în destinele țării noastre, deschizînd larg calea înfăptuirii celor mai înaintate idealuri de libertate și dreptate socială spre care au aspirat și pentru care au luptat de-a lungul secolelor generații după generații, patrioții cei mai luminați, forțele cele mai avansate ale societății.

După 23 August, sub conducerea Partidului Comunist Român, lupta antifascistă, democratică s-a transformat rapid într-o mișcare socială de mare amploare, fără precedent în analele țării, care a deschis calea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, realizării unor profunde schimbări revoluționare în viața socială.

În această amplă mișcare transformatoare, la care au participat cele mai largi mase de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, s-au evidențiat plenar capacitatea revoluționară a clasei noastre muncitoare și nesecatul potențial de luptă al maselor țărănești. Din inițiativa și sub conducerea P.C.R., avînd drept temelie alianța muncitorească-țărănească s-au realizat largi coaliții de forțe, care, aflate în permanentă ofensivă, au asigurat înfăptuirea cerințelor fundamentale ale etapei istorice date, au cucerit puterea de stat din minile claselor exploatare și au trecut la făurirea unei noi orînduiri sociale, orînduirea socialistă.

„Țăranii merg pe drumul drept“

Lupta antifascistă și democratică care se întindea cu repeziciune în întreaga țară a cuprins și județele Olteniei, regiune în care predomina populația țărănească. Pentru mobilizarea și conducerea la luptă a maselor, organizațiile de partid din această parte a țării au luat imediat după 23 august un șir de măsuri între care amintim: constituirea formațiunilor patriotice; organizarea salariaților din întreprinderi; extinderea muncii de propagandă la sate; editarea pe plan local a unor ziare, manifeste și apeluri; democratizarea vieții politice: susținerea războiului antihitlerist etc. etc. La 3 septembrie 1944, a avut loc la

Craiova Conferința organizației P.C.R.-Dolj, la care au participat cadre de partid din cuprinsul întregii regionale, care, la scurt timp, au început să desfășoare o vie activitate în județele respective. Tot în acest interval a fost difuzat și Manifestul comitetului regional al P.C.R.-Oltenia în care se spunea: „Voi, olteni, care sînteți depozitarii unei tradiții de mari lupte pentru libertatea și independența națională, dovediți și de astă dată spiritul vostru de luptă și de jertfă pentru cauza națională a poporului român”¹. Așa cum rezultă din izvoarele istorice cercetate pe plan local: arhive de partid și de stat,

¹ Din lupta P.C.R. pentru încheierea clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944-1945, E.S.P.L.P., București, 1958, vol. II, p. 125.

presă și amintiri ale participanților la aceste evenimente, avîntul revoluționar se dezvoltă și pe teritoriul fostelor județe Romanți și Olt avînd loc numeroase acțiuni de luptă politică. Astfel, a doua zi după Conferința P.C.R. de la Craiova, la Caracal se ține o adunare a B.N.D. la care reprezentanții partidelor componente își fixează atitudinea față de evenimentele la ordinea zilei. La 17 septembrie în aceeași localitate se desfășoară prima adunare politică convocată de Uniunea Patrioților, act care deschide șirul numeroaselor acțiuni de masă desfășurate în această parte a țării.

Chemările P.C.R. și ale celorlalte forțe democratice au găsit ecou în rîndul maselor populare din cele două județe de pe malurile Oltului ceea ce este

atestat și de rapoartele autorităților vremii care informează că țărani din aceste locuri sînt frământați de chestiunile democratizării vieții publice și mai ales de cele ale realizării reformei agrare¹. Așa se și explică de ce imediat după publicarea Platformei F.N.D. se trece hotărît la organizarea și mobilizarea maselor, la convocarea a numeroase adunări pe comune în care se dezbăteau prevederile acestui document și se adoptau hotărîri ce cuprindeau revendicări cu caracter local. În această acțiune, care se desfășura sub conducerea P.C.R., un moment important l-a constituit crearea, la începutul lunii octombrie, a Consiliului F.N.D. pentru județele Romanai și Olt, care în acea perioadă aveau o conducere comună de partid și F.N.D. Din Consiliul F.N.D. făceau parte: Ion Popescu-Puturi, Petre Puiican, Ștefan Dobrescu*, ca reprezentanți ai P.C.R., Gheorghe Neagoe, Vasile Zamfirescu, Marin Ispas, din partea P.S.D., precum și alți fruntași ai organizațiilor democratice. După această acțiune procesul de organizare și mobilizare a maselor se desfășoară în ritm rapid. La 8 octombrie au avut loc un șir de adunări democratice cum sînt cele de la Caracal și din comunele Drăghiceni, Iliceni și Grozăvești. La 12 octombrie în comuna Castranova, în prezența a numeroși muncitori veniți de la Corabia, are loc o mare adunare populară. La 15 octombrie, acțiunea se repetă la Corabia, iar peste două zile la Caracal. Simultan au loc adunări în plasele Drăgănești, Vulturești precum și la Slatina.

Moțiunile și hotărîrile adoptate la aceste adunări exprimă cerințele cu care erau confruntate masele țărănești. Astfel,

¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosarul nr. 8831, fila 114.

* Ștefan Dobrescu a fost împușcat mortal la 24 februarie 1945, în lupta cu forțele reacționare pentru cucerirea Prefecturii județului Mehedinți.

în moțiunea adoptată la întrunirea de la Caracal se cere: „să se dea țăranilor imediat pămînt și vite de muncă pentru a putea să facă neîntîrziat arăturile de toamnă”. Aceleași obiective: pămînt țăranilor și unelte de muncă erau prezente și în moțiunile adoptate la adunările din centrele plaselor Corabia, Drăgănești și Vulturești, ca și în cele adoptate la numeroase comune.

Apreciind larga acțiune desfășurată de masele țărănești, ziarul **Înainte**, organ al comitetului regional P.C.R. Oltenia, într-un reportaj despre adunarea țăranilor din Gura Văii, ținută la 22 octombrie 1944, scria: „Țăranii merg pe drumul drept. În satele Olteniei se simte spiritul lui Tudor Vladimirescu, spiritul Popei Șapcă, spiritul de luptă organizată pentru drepturile poporului”².

Creșterea în amploare și intensitate a luptei maselor țărănești a avut loc în condițiile unor tot mai înverșunate ciocniri cu clasele exploatare și cu unelte lor care alături de sprijinul primit din partea autorităților și jandarmeriei s-au dedat în numeroase cazuri la acte de teroare. Astfel, în comuna Căieni unelte moșierului au mers pînă la uciderea țăranului Marin Dulamă, iar șeful de post a arestat și torturat pe fratele acestuia, Dumitru Dulamă și pe tinărul Mărculescu, încercînd astfel să-i înfricoșeze pe țărani³.

Fără întîrziere — exproprierea moșilor!

Asemenea acțiuni n-au putut opri însă avîntul maselor și nici procesul de organizare politică a acestora. Adunările satești

² **Înainte** din 7 noiembrie, 1944.

³ **Înainte** din 4 noiembrie, 1944.

devin tot mai combative, ele fiind urmate în multe cazuri de trecerea nemijlocită la exproprierea pămînturilor moșieresti. Sub acest aspect este de remarcat marea adunare a comitetelor satești din județul Romanai la care a luat cuvîntul reprezentantul P.C.R. Ion Popescu-Puturi, care a cerut să se „treacă fără întîrziere la exproprierea moșilor mai mari de 100 pogoane și împărțirea lor la țăranii fără pămînt sau cu pămînt puțin, înzestrîndu-i totodată cu unelte și vite pe seama boierilor și a statului”⁴. Semnificativ pentru această stare de spirit este însuși raportul prefecturii Caracal către Ministerul de Interne, din 20 decembrie 1944, în care se arată: „Din investigațiile făcute de pretori printre locuitorii satelor spre a vedea care este părerea lor asupra exproprierii agrare și a obștiilor satești rezultă următoarele: majoritatea sateșilor din cuprinsul acestui județ sînt pentru exproprierea agrară”⁵.

O expresie concludentă a procesului de antrenare în luptă a maselor țărănești o reprezintă rapida dezvoltare a organizației Frontului Plugarilor, care în această perioadă își extinde activitatea pe teritoriul întregii țări⁶. În județul Romanai, de pildă, pînă la sfîrșitul lunii noiembrie 1944, erau constituite organizații ale Frontului Plugarilor în 74 comune.

Angajarea țăranilor în lupta politică, pentru pămînt și regim democratic, acțiune sprijinită din ce în ce mai puternic de către echipe muncitorești venite din întreprinderile județelor⁷, a dus în numeroase ca-

⁴ **Scîntela** din 16 noiembrie, 1944.

⁵ Arhivele Statului, filiala Caracal, fondul Prefecturii județului Romanai, vol. I, 1945. Vezi și **Din lupta P.C.R.**, vol. II, p. 138.

⁶ Vezi mai pe larg Gh. I. Ioniță, **Gh. Tuțul, Frontul Plugarilor**, Editura Politică, București, 1973.

⁷ Amintindu-și despre sprijinul acordat de către muncitori în această acțiune, Ioana Smarandache Rosioru, care mai tîrziu avea să participe ca delegată la Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945, unde a adus salutul și hotărîrea de luptă a țăranilor din județul Romanai, avea să spună: „Muncitorii și comunistii, trimisi de comitetul județean P.C.R., se aflau zilnic în fruntea maselor țărănești care împărțeau pămînturile moșierilor”.

zuri la înfruntări directe și deosebit de ascuțite între lumea satelor și autorităților reacționare. Astfel, în satele Ilcenii și Drăghiceni, unde după cum arată un raport al Legiunii de jandarmi „locuitorii au plecat în corpore pentru a împărți moșiile”, țărani au refuzat să se supună ordinelor comandamentului legiunii de jandarmi și subprefectului care i-au amenințat cu armele, răspunzând: „Mai bine să murim pe brazdă decât să părăsim pământul”. Comentând acest caz care exprima în modul cel mai concludent hotărârea de a lupta a țărănilor, ziarul *Scinteia* scria: „Nici în fața armelor țărani nu dau înapoi”⁹.

Subliniind succesele obținute în lupta pentru pământ, ziarul *Scinteia*, sub titlul „Țăranii români înfăptuiesc reforma agrară”, arăta: „Sub supravegherea comitetelor sătești au fost confiscate moșiile mai mari de 50 hectare din următoarele comune: Leu, Osica de Sus, Grozăvești, Drăghiceni etc”. Asemănător, în județul Olt, sub conducerea activiștilor P.C.R., cu sprijinul dat de muncitorii de la întreprinderile din Slătina și Piatra Olt, țărani din plasele Văleni, Drăgănești, Vulturești etc. au împărțit în mai multe comune pământurile moșierești¹⁰.

Concomitent cu acțiunile de expropriere a moșiilor și de împărțire a pământurilor, au continuat pe cale revoluționară înlocuirea vechilor organe administrative din comune. Astfel, în cursul lunii februarie 1945, a avut loc schimbarea primărilor din comunele Apele Vii, Izlaz, Vulturești etc.

În lupta pentru pământ și regim democratic masele țărănești au înțeles că singure, fără ajutorul clasei muncitoare, nu ar fi putut să învingă rezistența moșierilor și a elementelor reacționare din aparatul de stat.

De aceea, în numeroase adunări populare, țărani își exprimau prin viu grai, prin scrisori și telegrame adresate Comitetului Central al P.C.R. mulțumirea față de clasa muncitoare și față de partidul comunist. Astfel, delegați din 22 comune din plasa Piatra Olt, întruniți în ziua de 25 martie 1945, au adresat C.C. al P.C.R. o telegramă prin care aduceau salutul lor fierbinte partidului și întregii muncitorimii pentru lupta pe care au dus-o ca țărănimea să fie împroprietărită¹¹.

Adunări similare s-au ținut în numeroase localități. În ziua de 25 martie, delegații satelor din plășile Caracal, Dioști, Bosoteni au trimis o telegramă C.C. al P.C.R. prin care au adus „salutul frățesc al miilor de țărani, țărance, tineri, bătrâni, văduve, orfani, invalizi și mai ales al femeilor celor care luptă împotriva fascismului pe front, pentru lupta hotărâtă pe care ați dus-o pentru ca țărănimea să aibă pământul pe care-l roba la boieri știind că și de acum înainte veți sta în fruntea luptei pentru progresul țărânimii, pentru propășirea poporului român”¹².

După apariția legii de reformă agrară, comitetele de reformă agrară din județele Olt și Romanai au trecut la împărțirea ultimelor moșii din județ, care rămăseseră neexpropriate. Au fost alese comisiile de plasă și numiți președinții lor.

În perioada premergătoare instaurării guvernului democratic, moșierii au făcut apel la prefecuri și la jandarmerie, căutând să stăvilească pătrunderea țărănilor pe moșii. Dar după 6 martie 1945, foștii moșieri nu au mai avut aparatul de stat la dispoziția lor. De aceea, au recurs la tot felul de manevre pentru a se sustrage de la expropriere, cum au fost cazurile din comunele Strejiștii de Sus, Văleni, unde au încercat să inducă în eroare comisiile de reformă agrară prezentând acte false. Atunci

când aceste mașinații au fost demascate, moșierii au încercat să se răzbune pe țărani împroprietăriți stricându-le arăturile sau intențindu-le procese pentru a-i purta pe drumuri. Așa a procedat moșierul din comuna Nedea, care s-a urcat pe tractor cu arma în mână și a început să are de-a curmezișul lanurilor semănate stricând întreaga semănătură¹³. Aceste acțiuni au fost însă demascate și înfrinte de către masele de țărani conduse de comuniști, iar proprietatea moșierească lichidată.

Prin înfăptuirea reformei agrare din județele Romanai și Olt s-au creat posibilități pentru îmbunătățirea situației materiale a celor împroprietăriți. Un număr important de țărani săraci au fost aduși în rîndurile țăranilor mijlociași. Ponderea țărânimii sărace s-a redus față de situația anterioară și datorită faptului că țărănimea a primit prin reforma agrară și un număr de tractoare și mașini agricole, expropriate de la moșieri.

★

Lupta desfășurată de oamenii muncii din județele Olt și Romanai în această perioadă de început a revoluției democrat-populare, parte a amplului proces de transformare înnoitoare care, sub conducerea P.C.R., a cuprins întreaga țară, a marcat o primă treaptă în marea epopee care a determinat schimbări structurale în întreaga societate românească. Ea atestă, cu datele și faptele de atunci, ca și cu cele ce au urmat, că socialismul instaurat în țara noastră a izvorât din lupta și munca întregului popor, că strălucitele victorii de azi își au rădăcinile înfipite adînc în istoria poporului nostru, istorie care sub conducerea P.C.R. a intrat acum trei decenii într-o nouă etapă în care cei ce muncesc la orașe și sate au devenit forța hotărîtoare a societății, stăpîni ai propriului lor destin.

⁹ *Scinteia*, din 23 februarie 1945.

¹⁰ Din amintirile unor militanți ai mișcării muncitorești din județul Olt.

¹¹ Înainte, din 31 martie 1945.

¹² Înaltate, din 1 aprilie 1945.

¹³ Din lupta P.C.R... vol II, p. 148.

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

„Exproprierea expropriatorilor“

Dr. I. IACOȘ

Smulgerea pe cale revoluționară din minile claselor exploatare a principalelor mijloace de producție a marcat — în șirul marilor transformări începute la 23 august 1944 — sfârșitul, în cel mai important sector al economiei naționale, al exploatării omului de către om. A căpătat astfel viață unul din principiile fundamentale propagate cu o neobosită energie de mișcarea muncitoarească și socialistă din țara noastră.

Enunțat de K. Marx și Fr. Engels încă în Manifestul Partidului Comunist și formulat cu toată claritatea în Capitalul, principiul exproprierea expropriatorilor și-a găsit reflectarea și în numeroase scrieri ale socialistilor români. De-a lungul anilor, ei au întreprins o analiză aprofundată — în lumina ideilor fundamentale ale socialismului științific — a realităților economice, sociale și politice din societatea românească, a naturii contradicțiilor ce se manifestau în societate, înainte de toate a contradicției dintre burghezie și proletariat și, de pe această bază, au formulat principiile strategiei și tacticii mișcării, ale partidului politic al clasei muncitoare. Aplicând creator principiile marxiste la realitățile românești, socialistii noștri au emis judecăți de valoare asupra naturii relațiilor de producție, a claselor și partidelor politice, a raportului de forțe dintre ele, relevând rolul istoric al proletariatului în transformarea revoluționară a societății, în lichidarea pentru totdeauna a exploatării. Stringându-și rindurile, însușindu-și principiile fundamentale ale socialismului științific, clasa muncitoare s-a pregătit și a luptat astfel decenii de-a rîndul pentru a-și îndeplini menirea sa istorică de tălărie a societății socialiste pe pământul României.

● Socialismul recunoaște ca bază a unei ere noi dreptul omului, care va înlocui dreptul divin; asociațiunea liberă, egală și frățească în locul societății autocratice compuse din [...] asupritori și asupriți. Socialistii nu cred în altă justiție decât aceea ce emană de la popor, de la omenire; ei doresc o familie moralizată prin egalitate și libertate reciprocă; ei cred că suma valorilor producțiunii (pământul, instrumentele muncii, materia brută, mijloacele de transport etc.) trebuie să fie proprietatea tuturor, pentru ca independenți să poată trăi. Acea stare de proprietate este singura și numai ea capabilă de a asigura fiecărui om egalitatea dezvoltării sale proprii și, prin urmare, a acțiunii sale vitale [...] A pregăti poporul român pentru acest viitor sigur, sfînt și inevitabil, a-l face să reîntre ca egal în rîndurile luptătorilor pe arena istoriei popoarelor europene cele cu viață este de datoria noastră, este voința noastră.

Înainte, anul I, nr. 1, 26 octombrie, 1880

● [Proletariatul] învingător va pune pe ruinele barbariei, hoției, exploatării omului prin om, dreptul la viață pentru toți, luminile civilizației pentru toți, munca și pământul pentru toți.

Da, munca pentru toți, căci numai ea poate produce alt trebuinciosul pentru trai, cît și instruciunea și tot ce dezvoltă viața omului.

Da, munca pentru toți, căci atunci, puterile fiind întrebuințate pentru munca comună, nimeni nu va face din ele mijlocul de a exploata.

Da, munca pentru toți, căci numai astfel va înceta ca unii să muncească peste măsură, slăbind și timpindu-se, neputînd a-și repara puterile slăbite prin mîncare și somn, neputînd a-și dezvolta mintea prin învățtură.

Da, munca pentru toți, căci numai atunci muncitorul va găsi și va avea puterea pentru a se îndeletnici și cu știința și cu artele și cu relațiile sociale.

Emanciparea, anul I, nr. 4, 1883

● Numai prefacerea mijloacelor de producție, cum sînt pământul, fabricile, atelierele, minele etc. din proprietate privată a unei clase în proprietate socială a societății întregi și prefacerea producției de mărfuri în producție socialistă condusă pentru societate și prin societate, numai această prefacere poate face ca producțiunea în mare și rodnicia din ce în ce mai mare a muncii să fie în loc de izvor de sărăcie, de apăsare, de nesiguranță, de înjosire, un izvor de bunăstare și dezvoltare armonică în toate privințele.

(Continuare în p. 29)

„SOARELE PENTRU TOȚI ROMÂNII LA BUCUREȘTI RĂSARE“

VASILE NETEA

Într-un articol publicat în Familia, evocînd momentele unei călătorii făcute la București, Iosif Vulcan — vizitator al tuturor marilor orașe ale Europei — mărturisea cu adîncă emoție: „București, București, ce farmec divin îmi inundă inima cînd rostesc acest cuvînt. Ce fericire cerească mă impresoară cînd îmi revine în minte memoria acestui oraș. Și mîna parcă îmi tremură, cînd încerc a descrie impresiile și suvenirurile mele de pe mările Dimboviței. București, București, tu nu-ai splendoarea lor și totuși ești mai luminos, tu nu te poți lăuda cu frumusețea lor, însă pentru mine ești mai încîntător. Pentru ce, — întreba profund tulburat scriitorul — de ce pieptul meu se agită de amintiri dumnezeiești la amintirea ta? Tu nu-mi răspunzi, dar inima îmi șoptește tainic: Pentru că ești capitala românilor! Capitala românilor? Da, vei fi!“

Aceste rînduri au fost scrise în anul 1868, exact cu 50 ani înainte de adunarea de la Alba Iulia, care a votat unirea Transilvaniei cu patria mamă, București fiind considerați încă de atunci Capitala nu numai a unei părți a poporului român, ci a românilor de pretutindeni, a tuturor sufletelor românești. Ceva mai înainte, în 1867, Iosif Vulcan scria în aceeași revistă: „Ca două riurele pornite din același izvor, ca două raze ale unui soare, ca fiii aceleiași mame, ne interesăm și noi de toate păsările fraților noștri de peste Carpați. Cu ei ne bucurăm cînd soarele libertății începe a le surde, și inima noastră e asemenea încîntată, văzînd pe frumoasele văi și dealuri ale României flînd stîndul pe care s-a scris: „**Înaintele**“.

De altfel, încă de la întemeierea sa presa transilvăneană (1838: *Gazeta de Transilvania* și *Foala pentru minte, inimă și literatură*) a avut ca principală preocupare promovarea prin toate mijloacele, a ideii unității etnice și de limbă a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, a unității lor de cultură, a identității aspirațiilor lor

politice. Adresîndu-se celor care promovau o politică de dezbinare și oprimare a românilor din Transilvania, G. Barițiu — fondatorul și conducătorul publicațiilor amintite mai sus — atrăgea atenția asupra faptului că o astfel de politică este sortită eșecului, atît timp cît va exista „nația întreagă, cu care ei [transilvănenii — n.n.] pe lîngă toate piedicile naturale și mai virtos politice, totuși, vrei nu vrei, stau în cea mai strînsă legătură frățească, genetică, literară și religioasă“.

În 1870, Vincențiu Babeș scria în *Albina*, organul politic al românilor din Austro-Ungaria, care apărea la Budapesta începînd din anul 1866: „Așteptăm ca România să devină un soare, ale cărui raze să încălzească și să lumineze pe toți românii din țările vecine“. *Albina* preconiza o „Dacoromânie morală, culturală, una și indivizibilă“. În 1876, publicația fiind silită să-și înceteze apariția, se făcea precizarea că în cei 11 ani de existență, ea n-a urmărit decît să arate cititorilor săi „calea din robia Vavilonului spre pămîntul fîgăduinței, spre România și împărăția gînteii lui Traian“.

Proiecte pentru un cotidian

Toate aceste publicații transilvăne, precum și celelalte ale timpului — *Organul luminării* (Blaj), *Telegraful român* (Sibiu), *Federațiunea* (Pesta), *Transilvania*, *Oriental latin* (I-rașov), *Albina Carpaților*, *Observatoriul* (Sibiu), *Luminătorul* (Timișoara) — au îmbrățișat și susținut în mod permanent ideea unității național-politice a poporului român, punînd accentul în primul rînd pe unitatea culturală. Trebuie ținut seama că această ideologie era susținută în condițiile în care presa din Transilvania era supusă controlului sever al autorităților de stat austro-ungare și că deci ideea unității politice a românilor era mai ușor de relevat prin susținerea unității culturale. Afirmarea unei culturi naționale impunea însă ca o condiție principală adoptarea unei ortografii fonetice unitare, aceeași în toate țările române, și promovarea unei literaturi cu izvoare și forme de expresie comune, accesibilă tuturor categoriilor de cititori.

Primul ziar transilvănean care a căutat să se elibereze de servituțile lingvistice anacronice a fost **Telegraful român** (Sibiu), creație a lui Andrei Șaguna, care, pe lângă „foița” sa obișnuită, în 1876 a înființat și un supliment intitulat **Foșoara telegrafului român**, în care se publicau, adoptându-se ortografia fonetică, literatură de inspirație populară și articole în sprijinul activității instituțiilor culturale transilvănene. **Telegraful** îndeplinea însă funcția de organ al mitropoliei ortodoxe, așa că, dat fiind caracterul său confesional, avea o circulație limitată.

Un enorm pas înainte în această direcție s-a făcut în primăvara anului 1884, prin înființarea cotidianului **Tribuna** de la Sibiu. Ziarul a adoptat în mod integral ortografia fonetică, dând un puternic impuls nu numai limbii și stilului literar, culturii în general, dar și politicii de afirmare națională.

Înființarea unui cotidian era o veche dorință a oamenilor politici și a publiciștilor transilvăneni, care-l concepeau ca pe o armă eficientă împotriva opresiunii naționale și, totodată, ca pe un drapel de mobilizare și orientare a luptei de eliberare. Necesitatea apariției lui s-a impus îndeosebi după Conferința de la Sibiu din 12-14 mai 1881, unde s-a hotărât unificarea Partidului Național Român din Transilvania cu Partidul Național Român din Banat și Ungaria într-un singur partid, **Partidul Național Român din Ardeal, Banat și Ungaria** (pe scurt Partidul Național Român). În fruntea programului partidului elaborat la această conferință se afirma că, urmînd linia revendicărilor revoluționare de la 1848, partidul va lupta fără încetare pentru redobîndirea autonomiei Transilvaniei, sacrificată prin dualismul austro-ungar de la 1867, și va combate prin toate mijloacele politica de desnaționalizare. Programul prevedea, totodată, introducerea votului universal, acesta fiind considerat ca singura cale pentru democratizarea vieții politice din Imperiul austro-ungar.

Conferința din 1881 a mai hotărât — la propunerea lui George Barițiu — ca ramura transilvăneană a partidului să nu recunoască Dieta din Budapesta, reprezentanții săi — urmînd

politica de „pasivitate” stabilită de Conferința națională din 1869* — să nu participe nici la alegerile de deputați pentru Dietă, nici la lucrările ei. Toate acestea au provocat la Budapesta o violentă indignare. Contele Kalman Tisza, președintele Consiliului de miniștri, uzînd de puterea sa politică și cu scopul de a sparge solidaritatea românilor, s-a grăbit să înființeze un nou partid românesc, care, pe de o parte, să recunoască anexarea**, iar pe de alta, să aleagă deputați pentru Dieta maghiară și să participe la lucrările ei.

Omul ales de contele Tisza pentru a întreprinde această acțiune a fost mitropolitul Miron Românul de la Sibiu. Sub presiunile guvernului, acesta a dat mai întîi o circulară, prin care, la 11 iunie 1881, a dezavuat hotărîrile Conferinței de la Sibiu, iar în primăvara anului 1884 a luat inițiativa înființării unui „partid moderat român” constituțional, care să profeseze „credința neînrîntă către monarh, patrie și constituție, respect, supunere și ascultare față de legile sancționate” (anexarea Transilvaniei la Ungaria fusese sancționată de împărat). Pentru popularizarea acestei acțiuni — care dealtfel n-a reușit — mitropolitul a înființat la Budapesta, cu ajutorul guvernului și un ziar, intitulat **Vitorul** (1 ianuarie 1884), prin care a deschis o vie campanie împotriva Partidului Național Român și a programului său. În același timp, a înlăturat de la conducerea vechiului ziar **Telegraful român** pe profesorul și asesorul Nicolae Cristea, care se afirmase nu numai prin talentul său de publicist, ci și prin îndrăzneala cu care de 18 ani denunțase politica de oprimare națională.

Pentru susținerea programului Partidului Național Român și combaterea unor acțiuni ca aceea a lui Miron Românul, dar și pentru o nouă orientare în domeniul limbii și literaturii,

* În 1869 a avut loc Conferința națională a fruntașilor politici ai românilor transilvăneni și s-a creat Partidul Național Român din Transilvania, condus de Ilie Măcelaru — n.r.

** Prin proclamarea, în februarie 1867, a Imperiului dualist austro-ungar, Transilvania era anexată Ungariei, anulîndu-i-se autonomia — n.r.

s-a simțit nevoia unui ziar de mare anvergură și combativitate, care să se poată impune tuturor păturilor de cititori. În mod firesc, acest ziar — pentru a pătrunde în toate straturile societății românești și pentru a se impune ca o prezență zilnică — nu putea fi decît un cotidian, presa transilvăneană de pînă atunci nedepășind periodicitatea bisăptămînală, sau mai rar, pe cea de trei ori pe săptămîină. Exponenții acestei idei, în rîndul cărora se aflau numeroși intelectuali din Sibiu și Brașov, printre care menționăm pe N. Cristea, fostul redactor al **Telegrafului român**, Ioan Bechnitz, Eugen Brote, Simon Popescu, Manole Diamandi, Gh. B. Pop s-au gîndit mai întîi, pentru un asemenea rol, la **Gazeta Transilvaniei** de la Brașov, care avea o vechime de aproape 50 ani și care fusese pînă atunci principalul organ de presă al românilor din Transilvania. Această publicație se găsea în acel moment sub conducerea lui Aurel Mureșianu și apărea de trei ori pe săptămîină. Inițiatorii au propus însă lui Mureșianu schimbarea numelui gazetei și, totodată, în vederea transformării ei în cotidian — strămutarea la Sibiu — pe atunci principalul partid politic și cultural al românilor din Transilvania.

Una sintem cu toții!

Mureșianu însă n-a acceptat, și atunci inițiatorii s-au hotărît să întemeieze o tipografie proprie la Sibiu și să înființeze un nou ziar — nou prin nume și program. La sugestia lui Eugen Brote, a fost chemat ca director al noului ziar scriitorul Ioan Slavici, care de mai bine de zece ani se stabilise în România. Prin colaborarea sa la **Convorbiri literare** și la ziarul **Timpul**, cît și prin publicarea volumului **Novele din popor** (București, 1881), Slavici își cucerise o mare reputație publicistică și literară. El era cunoscut, de altfel, sibienilor și prin colaborarea din anii anteriori la **Telegraful român**, în coloanele căruia susținuse aceleași idei ca și inițiatorii noului ziar. Pe drept cuvînt, alături de M. Eminescu, I. L. Caragiale și Ion Creangă, Slavici era considerat ca unul din

lună 8 cr. An 2 H 50 cr.
1/2 an 5 fl. 1 an 10 fl.

Pentru aducere la casă cu 15 cr pe lună
mai multe.

Pentru monarhie:

lună 1 fl. 20 cr., 1/2 an 3 fl. 50 cr.,
an 7 fl., 1 an 14 fl.

TRIBUNA

principalii exponenți ai tinerei
culturi naționale în plină afir-
mare.

La începutul lunii aprilie 1884,
Slavici a sosit la Sibiu, iar la
14 aprilie a apărut primul nu-
măr al **Tribunei**.

Între timp, pentru a nu-și
pierde cititorii, Aurel Mure-
șianu a transformat și el **Ga-
zeta Transilvaniei** în cotidian
(4 aprilie), așa încât, de acum
înainte, Transilvania avea să
aibă, după expresia lui Manole
Diamandi*, „două tunuri” care
urmas să se descarce zilnic
asupra politicii de opresiune
națională.

Numele noii publicații a fost
dat de Ioan Bechnitz. Primul
apel adresat de **Tribuna** publi-
cului român a fost semnat, în
ordine alfabetică, de către cei
zece întemeietori ai săi: Ioan
Bechnitz, Aurel Brote, Eugen
Brote, Ioan Dușoiu, Manole
Diamandi, Simeon Mărgineanu,
Ioan Neagoie, Gh. B. Pop, Ioan

* Negustor la Brașov, care a
îndeplinit în Transilvania un rol
de mecen cultural și politic. El a
contribuit prin importante sume de
bani și la organizarea Congresului
studențesc de la Putna, din august
1871.

Preda, Ioan Slavici. Apelul ca
și articolul program a fost
redactat de Ioan Slavici. De
la început ziarul a afirmat
că se „identifică cu poporul”
și că se consideră însuși „glasul
poporului român”.

În legătură cu pasivitatea
decretată de conferințele Parti-
dului Național Român, ziarul
a ținut să precizeze, în numă-
rul din 27 aprilie 1884, că aceas-
tă linie politică „ne este impu-
să de situația ce ni s-a creat”, că
ceea ce trebuie „să voim cu
orice preț, este **solidaritatea
tuturor românilor** din țările su-
puse...”. Într-un alt arti-
col, publicat la 10 mai același
an, se arată: „Sintem loviți
în drepturile noastre, sintem
asupriți, sintem jigniți în
dezvoltarea noastră culturală;
nu putem compta pe sprijinul
nimănui. Îndoite și înzecite,
prin urmare — preciza directorul
Tribunei — trebuie să ne
fie încordările noastre”.

Cauzele acestor loviri și asu-
piri, publicația nu le arunca în
seama poporului maghiar, ci
așa cum se arăta într-un alt
articol, numai asupra „păturii
din care ies executorii legilor
și în genere actualii purtători ai

puterii publice” care reprezintă
„sistemul de guvernare”. Zia-
rul nu nega, însă, așa cum pre-
ciza într-un articol din 1887,
că românii din Ungaria vor să
dobândească „covenita de sine
stare și neatințare pentru dez-
voltarea limbii și a obiceiurilor
naționale” și că ei „sint cuprinși
în adevăr de dorința unității
naționale, de a crea un stat
puternic românesc”.

Și mai ferm avea să fie for-
mulat și aplicat programul cul-
tural și literar al **Tribunei**,
chiar din primul număr afirmân-
du-se, prin pana lui Slavici,
ceea ce era valabil și pe plan
politic, că „soarele pentru toți
românii la București răsare”, aici
aflându-se „centrul” culturii
române. „În lucrarea cultu-
rală — scria directorul ziarului
la 3 aprilie 1887 — una sintem,
cu toții, căci nu poate să fie
vorba de ardeleni, de moldo-
veni, de munteni, nici de bănă-
țeni, ci numai de români [...]:
acela care produce vreo lucrare
de valoare pentru toți românii
o produce”.

În coloanele publicației și-au
găsit un amplu ecou toate
acțiunile și evenimentele cultu-
rale și literare transcarpatine

În imaginea de sus: frontispiciul primului număr al ziarului

Fruntașii memorandiști, judecați și condamnați în procesul din mai 1894

UNA

Un şir gar pand prima dată 7 cr.
a doua oară 6 cr., a treia oară 5 cr.
şi timbru de 30 cr.

Redacţiunea şi Administraţiunea
Sibiu, strada Căminului Nr. 3

Se renunţă şi la poştă şi abona

şi s-a întreţinut un puternic cult pentru scriitorii şi oamenii de cultură de aici. „Nu există pe faţa pământului un unghiu de ţară locuit de români — scria **Tribuna** la moartea bardului de la Mirceşti — în care numele lui Vasile Alecsandri să nu fie cunoscut şi cîntecele sale să nu fie în gura tuturor [...] Din izvorul bogat al poeziei populare s-a adăpat bardul nostru şi din cîntecul său dulce s-a adăpat poporul român; aici a grăit inimă la inimă”.

Slavici a imprimat **Tribunul** o linie menită să contribuie la dezvoltarea limbii şi literaturii realiste româneşti, pentru cultivarea căreia, pe lângă articolele publicate, a înfiinţat colecţia **Biblioteca populară a Tribunului** — adresată maselor de ţărani şi muncitori — precum şi **Calendarul poporului**. Ziarul a creat astfel o adevărată şcoală literară, exemplul ei determinînd şi celelalte publicaţii să abandoneze ortografia etimologică şi să întrebuişteze o limbă clară, vie, pe înţelesul maselor largi de cititori.

Valul proceselor...

Programul şi activitatea ziarului, influenţa sa în mase, au nemulţumit guvernul de la Budapesta, care, pentru a împiedica afirmarea publicaţiei şi a intimida pe redactori, a intenţat directorului său nu mai puţin de cinci procese. Primul proces al lui Slavici — împreună cu al redactorului responsabil Cornel Pop-Păcurar — a avut loc în anul 1885, la 10 luni de la înfiinţarea ziarului. Alte trei procese i-au fost intentate în 1886, iar ultimul — după ce fusese ales şi secretar al Partidului Naţional Român — în aprilie 1888, în urma căruia a fost condamnat la un an detenţiune şi interzis în închisoarea de la Vác, în Ungaria.

Ca şi în articolele publicate Slavici a susţinut şi în faţa instanţelor de judecată aceleaşi

principii de egalitate între popoare şi de îndreptăţire a luptei politice a poporului român. „În cercurile domnitoare ale Ungariei — afirma Slavici la procesul din 1885 — e răspîndită convingerea că ordinea nu se poate susţine decît prin stăpînirea unora asupra altora. Dacă este aşa, atunci fără îndoială e lucru primejdios a voi să propăgi aici principii de egală îndreptăţire [...] Dacă şi d-voastră, domnilor juraţi, sînteţi de părere că nu se poate susţine ordinea aici decît prin aceea că ne stăpînim unii pe alţii, atunci osîdiţi-mă. Dacă însă sînteţi de părere că trebuie să ne suportăm unii pe alţii, atunci achitaţi-mă, căci eu reprezint principiul bun în această ţară”.

Procesul judecîndu-se la Sibiu, juraţii (saşi cu toţii), avînd aceleaşi convingeri, l-au achitat pe Slavici. În consecinţă, guvernul a hotărît strămutarea instanţei respective de la Sibiu la Cluj.

În timpul detenţiunii de la Vác, despre care avea să povestească mai tîrziu în volumul **Închisorile mele** (Bucureşti, 1921), Slavici şi-a continuat activitatea publicistică, trimiţînd articole ziarului, dar la ieşirea din închisoare a fost silit să părăsească Transilvania şi s-a reîntors la Bucureşti.

Succesorii săi (Eugen Brode, Septimiu Albini, Gh. Bogdan-Duică, Ion Russu Şirianu, Andrei Balţes, Teodor V. Păcăţian, Elie Dăianu şi alţii) i-au urmat linia, inspirîndu-se din aceleaşi principii şi înfruntînd aceleaşi riscuri. Între anii 1893 şi 1903, redactorii **Tribunei** au fost condamnaţi în total la 17 ani închisoare şi la 40 000 coroane amendă.

Una din cele mai mari campanii duse de ziar a fost susţinerea **Memorandumului** din 1892, înaintat de conducerea Partidului Naţional Român Curţii din Viena, prin care s-a făcut un

aspru şi îndrăzneţ rechizitoriu la adresa regimului dualist şi a politicii de deznationalizare. Această acţiune a determinat guvernul maghiar să trimită în faţa Curţii cu juraţi de la Cluj pe toţi membrii comitetului partidului, în frunte cu dr. Ioan Raţiu, şi, totodată, prin procesul din mai 1894, să impună aspre condamnări. **Tribuna** a fost cel dintîi ziar care a publicat textul **Memorandumului** (iunie 1892, nr. 116-122), contrbuind astfel la difuzarea lui în rîndul maselor şi a luat, totodată, apărarea celor acuzaţi şi a întregii mişcări memorandumiste.

La 16 aprilie 1903 în urma conflictelor produse în sînul comitetului Partidului Naţional Român, ziarul a fost silit a-şi suspenda apariţia, numele său urmînd să fie purtat de acum înainte de către un alt ziar de la Arad, înfiinţat în anul 1897, care pînă atunci se intitulase **Tribuna poporului**.

Prin programul său cultural şi politic, prin prestigiul, entuziasmul şi dirigenţia redactorilor şi colaboratorilor săi, **Tribuna** a ridicat publicistica transilvană pe una din cele mai înalte culmi şi a deschis calea marilor cotidiane de la începutul sec. XX. Deviza ei „**Soarele pentru toţi românii la Bucureşti răsare**” a însufleţit inimile populaţiei transilvane pînă la 1 decembrie 1918, cînd, prin voinţa poporului, s-a realizat desăvîrşirea unităţii statului naţional român.

Microfişier bibliografic

Ioan Slavici, **Tribuna şi tribunistii**, Orăştie, 1896; **Închisorile mele**, Bucureşti, 1921; **Amintiri**, Bucureşti, 1924; O. Boţor, **Activitatea lui Slavici la Tribuna din Sibiu**, Cluj, 1927; Ion Breazu, **Literatura Tribunalului**, Bucureşti, 1936; Vasile Netea, **Istoria Memorandumului românilor din Transilvania şi Banat**, Bucureşti, 1947; Pompiliu Marcea, **Ioan Slavici**, Bucureşti, 1965; D. Vatamaniuc, **Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut**, Bucureşti, 1968.

O ORĂ LA BRITISH MUSEUM

CRISTIAN POPIȘTEANU

Deși începe în mod oficial cu ziua de 7 iunie 1753 când, printr-un celebru Act of Parliament, colecțiile donate de trei personalități, Sir Robert Cotton, Robert Harley, conte de Oxford și Sir Hans Sloane, se constituiau într-un muzeu „spre folosul veșnic al publicului“, istoria lui British Museum este inaugurată abia în 1854 când este gata actuala clădire ce adăpostește acest sanctuar al artelor și literelor în același timp bibliotecă și muzeu. Subiect de polemică politică între Whigi și Torries* în toată perioada construcției sale (1823-1854), clădirea în stil neogrec a devenit de mai bine de un secol una din emblemele prin care Capitala britanică se prezintă străinătății. Cititorii Magazinului istoric au avut prilejul să cunoască tezaurul artistic și literar din British Museum din reportajul publicat în nr. 7-8/1968. Am folosit deci scurta vizită făcută în Bloomsbury pentru o conversație cu Sir John Wolfenden, directorul general în exercițiu 1973 al renumitei instituții.

Înainte de a fi primit de Sir John Wolfenden, avusesem o convorbire cu d-l P.J. Fairs, unul dintre responsabili depozitelor bibliotecii, care-mi semnala că în ultimii patru ani fișierele de la British Museum s-au îmbogățit cu zeci de titluri de volume consacrate României, citind la loc de frunte lucrările autorilor britanici despre personalitatea primului președinte al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu.

— După părerea dumneavoastră, Sir John, care a fost rolul unei instituții ca British Museum în istoria culturii Marii Britanii, de-a lungul celor peste două secole de când a luat ființă?

— Iată o întrebare care îmi este pusă în fiecare săptămână. „Cui servește British Museum?“. Este el o instituție de cultură creată pentru savanți, experți, specialiști sau e destinată marelui public? Nu sînt cîtuși de puțin de acord cu această împărțire; nu pot accepta această separare. Există cel puțin 5-6 categorii diferite de public printre vizitatorii de la British Museum; — la o extremă se află savanți care lucrează efectiv cu colecțiile muzeului, apoi sînt colegii lor din străinătate, cu aceleași preocupări și care vin să lucreze împreună; urmează cei ce scriu cărți de specialitate sau cei ce lucrează pentru radio sau televiziune;

* Denumiri date membrilor Partidului Liberal englez și, respectiv, membrilor Partidului Conservator englez în secolul trecut.

apoi sînt cei ce fac o muncă de cercetare; ajungem, în sfîrșit, la marele public britanic, inclusiv la copiii din această țară; avem astfel obligația de a satisface simultan cerințele a 5-6 categorii diferite ale publicului nostru. Savanții doresc să aibă posibilitatea de a studia în profunzime teme științifice dintre cele mai variate — fie că scriu o carte despre sculptura greacă, despre arta prelucrării jadului în China sau despre orice alt subiect. La celălalt capăt al pregătirii sînt copiii care se află probabil la prima lor vizită la British Museum, căpătînd aici una dintre primele lecții de formare a gustului artistic, ei trebuie să vadă un număr cît mai mare de lucruri, fără să aprofundeze însă nici unul dintre ele. În consecință ne aflăm în permanență în fața unei dileme; dorința noastră de a expune cît mai multe obiecte spre a fi văzute de un număr cît mai mare de vizitatori contravine interesului savanților care de obicei nu vor să privească o anume sculptură greacă pentru că o cunosc, dar

au nevoie de timp și de liniște, pentru a citi și a studia.

Judecînd după continua sporire a numărului de vizitatori și de solicitări de consultări științifice (nu am amînit aici milioanele de turiști veniți din toate colțurile pămîntului) British Museum are contribuția sa la procesul educativ al multor generații și la elaborarea unui mare număr de lucrări de specialitate.

— Ce misiune socotiți că revine unei instituții ca British Museum, în țara dumneavoastră?

— Este o întrebare foarte importantă. În prezent încercăm să deslășurăm o activitate mai intensă decît în trecut și să sporim îndeosebi influența noastră în domeniul educației. Cred că cea mai bună metodă în acest sens nu este numai sporirea numărului de elevi care vin aici în grupuri organizate de către școli, ci și creșterea numărului profesorilor care să cunoască cît mai bine ce

este *British Museum*, sau muzeele asemănătoare din Anglia, pentru a putea include — în orele de predare în cadrul programei analitice sau în afara acestora — cursuri despre comorile de artă aflate aici, în așa fel încât copiii să vină pregătiți pentru a înțelege ceea ce văd.

— *Știm, Sir John, că vă ocupați și de probleme de învățământ. Care este după părerea dumneavoastră felul în care ar trebui educată azi, generația tânără?*

— Cred că de secole această întrebare stăruie în mintea multora. Azi cel mai important lucru mi se pare ca tinerii și copiii fiecărei țări să înțeleagă locul lor în lume raportat la celelalte țări. Aș vrea să mă fac foarte bine înțeles. Este ușor de spus că tinerilor le revine datoria de a învăța cât mai multe despre alte țări și popoare. Desigur, ei trebuie să știe din ce în ce mai multe despre ceilalți. Cred însă că ei trebuie să învețe în primul rând, cum să trăiască propria lor existență alături de a celorlalți, cum să realizeze coexistența dintre realitatea țărilor lor și cea a celorlalte țări, în așa fel încât să contribuie la înlăturarea oricărui fel de bariere care împiedică înțelegerea între popoare. E necesar să se ajungă la o asemenea educație încătunci când copiii dumneavoastră și strănepoții mei vor fi ajuns la vîrsta maturității să fie pregătiți pentru a se înțelege, pentru a întreține un schimb sincer de opinii. Noi britanicii sîntem numiți deseori „insulari” — doar pentru că trăim pe o insulă. Ei bine, cred că a sosit momentul să se sfîrșească cu așa-numita „splendida izolare”. Este drept că în ultimul timp, datorită dezvoltării turismului și a condițiilor de tot felul, mult mai la îndemînă azi decît în vremea tinereții mele, izolarea noastră s-a mai atenuat. Nu mi-ar place însă să văd copiii mei educați așa cum am fost eu. Nici nu aș vrea ca ei să fie crescuți cu

toți la fel. Cred că ar fi mare păcat dacă tinerii englezi, scoțieni sau din Țara Galilor ar fi educați ca și cum ar fi români. Ar fi ceva fără sens. Tot așa cum ar fi lipsit de sens ca românii să fie educați ca și cum ar fi englezi. Fiecare popor își are tradițiile sale, istoria sa, caracterul său și bineînțeles particularitățile sale. Ceea ce doresc este ca fiecare popor să înțeleagă să se realizeze, să respecte și să prețuiască calitățile și realizările altor popoare, în așa fel încât să poată iniția schimburi de opinii, schimburi de experiență în termeni de deplină egalitate, pe tot pămîntul.

— *Ce îmi puteți spune despre faimoasa dumneavoastră bibliotecă?*

— Vă mulțumesc foarte mult pentru că o numiți astfel. De fapt, biblioteca depinde din iulie 1973 de un alt organism — Comitetul bibliotecii britanice. De atunci, consiliul de administrație al Muzeului Britanic nu mai este responsabil legal sau oficial al bibliotecii. Practic, cărțile au rămas însă unde erau, pînă cînd se va construi o clădire specială. Dar aceste peste 7 milioane de volume — cite credem că avem — sporesc în fiecare an în așa fel încît este nevoie anual de o lungime suplimentară de rafturi de 2 mile. Deținem, desigur un mare număr de manuscrise, scrisori ale oamenilor celebri, memorii. Amintesc doar o ediție foarte veche și foarte frumoasă, *Magna Charta** — care stă la baza drepturilor și libertăților societății noastre britanice precum și foarte multe alte documente ilustre. În sălile de lectură, începînd cu celebra sală rotundă, unde aceste ediții și documente sînt consultate, există aproximativ 700 locuri pentru cititori. Desigur lucrările și documentele din domeniul istoriei ocupă un loc prioritar. Cunoașteți că mulți dintre oamenii de seamă ai lumii au consultat această

bibliotecă de la Karl Marx și Vladimir Ilici Lenin pînă la Bernard Shaw. Îndrăznesc să afirm că acum, în această clipă, se află în bibliotecă oameni necunoscuți în prezent, dar care vor fi cîndva iluștri în viitor.

— *Cîteva întîmplări din istoria lui British Museum...*

— Deși are peste 220 ani, nu putem afirma că istoria lui British Museum este foarte lungă. De fapt, a luat pentru prima dată ființă prin donația unor particulari, care au lăsat moștenire națiunii colecția lor de cărți, manuscrise și cîteva statueti și sculpturi.

Desigur, de-a lungul anilor au fost tot felul de alte evenimente. În timpul războiului au căzut bombe naziste deasupra muzeului și un număr de cărți au fost distruse. Bibliotecarii și îngrijitorii muzeului erau atunci și apărătorii săi, mobilizați în echipele de apărare civilă. Acest bombardament ne-a obligat să reconstruim și să reamenajăm o parte a muzeului. În ultimii ani, sîntem obligați să reconstruim continuu. Priviți pe ferastră. Se vede o construcție minunată, dar ea nu este elastică — în așa fel încît nu-și poate mări volumul după dorința noastră — și acum această construcție nouă este pur și simplu ticăsită cu mii și mii de volume.

Folosesc prilejul de a cunoaște revista *Magazin istoric* pentru a-mi exprima încă o dată încintarea față de țara dumneavoastră recent vizitată, felicitările pentru excelențele muzee din România, admirația pentru comorile de artă de la mănăstirile dumneavoastră. Acum trei ani am inaugurat noua clădire destinată etnografiei la British Museum cu o expoziție românească care s-a bucurat de o primire foarte caldă. Am aprecia și ne-am bucura dacă am găzdui și în viitor — pe bază de reciprocitate — asemenea manifestări, excelent prilej de a ne cunoaște mai bine istoria, cu alte cuvinte viața oamenilor din România și a celor din Marea Britanie.

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1970.

O SĂPTĂMINĂ CONSACRATĂ MILENIILOR DE ISTORIE SUD-EST EUROPEANĂ

ȘTEFAN S. GOROVEI

● Românii — prezență activă în context european ● 1591 congresești, 87 rapoarte și corapoarte și 650 comunicări ● Epocile strălucite ale lui Ștefan cel Mare și Constantin Vodă Brîncoveanu ● Nicolae Mavrocordat și legăturile sale cu primatul Angliei

După congresele de la Sofia (1966) și Atena (1970), specialiștii istoriei sud-estului Europei revin în orașul constituirii asociației lor: între 4 și 10 septembrie, Bucureștii găzduiesc cel de-al III-lea congres organizat de Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene (AIESEE).

Nu a fost, desigur, o simplă întîmplare alegerea capitalei țării noastre, pe pămîntul căreia s-a născut inițiativa creării asociației.

Locuitorii a unei regiuni geografice și istorice de fecundă sinteză între civilizația Occidentului și Orientului, românii au avut de jucat, de multe ori, de-a lungul milenarelor existențe neîntrerupte pe aceste locuri, un rol de seamă în istoria sud-estului european. Pe fondul străvechii civilizații tracice, poporul român a moștenit tradițiile de cultură ale Romei antice — și, prin ele, pe cele ale vechilor civilizații mediteraneene — apoi pe ale Bizanțului imperial. În tot cursul evului mediu, românii au constituit o prezență deosebit de activă în zonele învecinate atît din sudul, cît și din estul continentului nostru. Să amintim doar cunoscutele legături ale primilor Basarabi, pînă la Mircea cel Bătrîn inclusiv, cu regii sîrbi și țării bulgari; sprijinirea mișcărilor de eliberare de sub dominația străină a popoarelor din Balcani; nenumăratele danii făcute așezămintelor culturale și religioase din Imperiul

otoman, mai ales din Grecia, ca formă de manifestare vocală a solidarității în lupta anti-otomană; pe de altă parte, trebuie relevată contribuția românilor la cultura Europei Răsăritene, prin marii cărturari care și-au desfășurat activitatea și în afara hotarelor țării, precum Petru Movilă, mitropolit al Kievului, unde a întemeiat Academia Movileană, adevărat focar de cultură al veacului XVII, Neculai Milescu spătarul și Dimitrie Cantemir în Rusia, Miron Costin în Polonia. În același timp, pe pămîntul României au găsit adăpost și au activat, mai ales în epoca modernă, mulți dintre conducătorii popoarelor balcanice și est-europene, care au primit și un însemnat sprijin din partea poporului român în lupta lor pentru libertate națională.

Toate aceste momente ale rolului poporului român în această zonă a Europei le-a avut în vedere N. Iorga atunci cînd, în 1913, a întemeiat la București Institutul pentru Studiul Europei Sud-Orientale, menit să promoveze o colaborare fructuoasă între popoarele cu istorie, interese și destine comune din Balcani. Pentru Iorga, această inițiativă „putea servi ca să refacem acea mare și continuă influență, binefăcătoare timp de mai multe secole, pe care o exercitaseră asupra coreligionarilor noștri căzuți în robia turcească. Vedeam înainte o bună conlucrăre între vecini [...] Icoanele lui Mihai Vitea-

zul, lui Matei Basarab, lui Vasile Lupu și Brîncoveanu, «Impărații ai creștinătății răsăritene prin daruri și sfaturi, îmi răsăreau înaintea. Pentru aceea am întemeiat la noi [...] Institutul pentru Studiul Europei Sud-Orientale. Îmi asociasem pe Murgoci, care cunoștea bine, ca geograf, această regiune și al cărui spirit deschis era capabil de a înțelege orice direcție nouă, și pe Părvan, atunci ales membru al Academiei...”.

Tradiția colaborării între popoarele sud-estului european a căpătat, în anii de după cel de-al doilea război mondial, noi și profunde valențe. În vara anului 1962, la sedința de închidere a Colocviului internațional al civilizațiilor balcanice, s-a prezentat următoarea rezoluție: „Delegații comisiilor naționale ale Albaniei, Austriei, Bulgariei, Franței, Greciei, Ungariei, Iranului, Italiei, Libanului, Poloniei, României, Regatului Unit [al Marii Britanii și Irlandei de Nord], Cehoslovaciei, Turciei, U.R.S.S. și Iugoslaviei, reuniți la Sinaia (România), de la 9 la 14 iulie 1962, la Colocviul internațional al civilizațiilor balcanice, organizat de Comisia națională română pentru UNESCO și de Academia Română, sub auspiciile și cu ajutorul UNESCO, avînd în vedere importanța și complexitatea problemelor științifice care se pun cercetătorilor din domeniul științelor istorice și filologice, ca și din cel al creației și schimburilor artistice și culturale în regiunea Balcani-

lor și a sud-estului european în general, au căzut de acord să constituie un comitet provizoriu care va fi însărcinat să întreprindă demersuri naționale și internaționale pentru crearea unei instituții de studii balcanice destinată să promoveze cercetarea științifică în domeniul științelor umane în regiunea Balcanilor și a sud-estului european". Ca urmare a acestei hotărâri, la 22-24 aprilie 1963, reprezentanții a 11 țări au pus bazele Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, cu mai multe comisii de studii (arheologie, istoria ideilor, folclor, artă, lingvistică, documentare, istorie economică), având sediul în București.

În cei 11 ani de existență, asociația s-a afirmat deplin și cu deosebit succes în viața științifică internațională, realizând, pe de o parte, o intensă și bogată colaborare între specialiștii din lumea întreagă interesați în studierea problemelor privitoare la această zonă, iar, pe de altă parte, a contribuit și contribuie la o mai bună cunoaștere reciprocă și, prin aceasta, la crearea unui climat de înțelegere, prietenie și pace între popoarele sud-estului Europei.

Sub acest semn al dezvoltării și largirii relațiilor internaționale, științifice și culturale, între toate popoarele balcanice, între toate popoarele lumii, se desfășoară și cel de-al III-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene. Această importantă manifestare reunește 1591 congresiști, reprezentând 33 țări. Timp de o săptămână, sint prezentate 27 rapoarte, 60 corapoarte și 650 comunicări, cu subiecte dintre cele mai variate, din domeniul istoriei, lingvisticii, literaturii, folclorului, etnografiei, artelor și dreptului.

Acordând întotdeauna atenția cuvenită istoriei popoarelor din sud-estul Europei și rolului poporului român în cadrul ei de-a lungul secolelor, revista **Magazin istoric** și-a informat cititorii cu promptitudine și exactitate despre manifestările științifice internaționale consacrate studierii trecutului comun al popoarelor balcanice, cum a fost Congresul de studii bizantine (1971), Congresul de tracologie (1972) sau Colocviul de studii despre iliri

(1972). Și de această dată, **Magazin istoric** a căutat să-și îndeplinească datoria față de cititori, anunțându-le, încă din luna februarie*, semnificația și obiectivele Congresului de Studii Sud-Est Europene, care se desfășoară în aceste zile în capitala țării noastre.

După un raport general, despre locul, rolul și contribuția balcanologiei la științele umane, având ca autor pe M. Berza (România)-președintele comitetului de organizare a congresului — lucrările congresului vor continua pe secții; a enumera fie și numai numele autorilor și titlurile celor 650 comunicări ce vor fi prezentate marului forum al balcanologilor din toată lumea, ar însemna să ocupăm multe pagini! De aceea, oprindu-ne doar la cele 11 secțiuni în care se vor dezbate teme de istorie, începând din vremuri îndepărtate până la epoca contemporană, vom semnală participarea românească la temele: **Mediterrana și Balcanii în epoca pre- și protoistorică** (prin Vladimir Dumitrescu), **Procesul de urbanizare în spațiul balcanic până la sfârșitul antichității** (prin Hadrian Daicoviciu), **Geneza popoarelor balcanice și formarea statelor lor** (prin Ștefan Pascu și Ștefan Ștefănescu), **Relațiile culturale ale sud-estului european cu lumea mediteraneană și pontică** în sec. V-XVIII (prin Virgil Cândea). Vasile Maciu, Gheorghe Zane, Vlad Gheorgescu și Damian Hurezeanu vor prezenta, de asemenea, corapoarte la temele consacrate istoriei moderne și contemporane.**

Am cerut permisiunea organizatorilor congresului — și, prin ei, autorilor — de a înfățișa în paginile revistei cîteva din concluziile comunicărilor care, prin conținutul lor, se raportează într-un grad mai înalt la dezvoltarea istorică românească.

Prima dintre acestea — în ordinea cronologică a evenimentelor la care se referă — aparține cercetătoarei sovietice **Lidia E. Semenova**, care și-a propus să evidențieze unele aspecte

Din istoria relațiilor moldo-polono-ruse la sfârșitul sec. XV. Comunicarea se va referi, astfel, la un întreg capitol din istoria lui Ștefan cel Mare, pornind de la evenimentele din toamna anului 1497, cînd regele Ioan Albert al Poloniei a organizat și condus campania din Moldova, soldată cu înfrîngerea din Codrîi Cozminului***. În activitatea diplomatică a Curții de la Suceava în perioada premergătoare campaniei polone din 1497, un loc însemnat l-a avut schimbul de solii între Moldova și Rusia moscovită, țări între care relațiile diplomatice se stabiliseră încă de pe la 1480, cu prilejul tratativelor pentru căsătoria domniței Elena — fiica lui Ștefan — cu țareviul Ivan Ivanovici al Moscovei. În ultimul deceniu al veacului XV, prin mijlocirea Rusiei moscovite, Ștefan cel Mare a reușit să încheie tratate de alianță cu Mengli Gherei, hanul tătarilor din Crimeea (1492 și 1494), iar, pe de altă parte, marele cneaz Ivan al Moscovei a determinat pe fratele lui Ioan Albert, Alexandru (pe atunci mare duce al Lituaniei) să nu participe la campania din 1497. Folosind unele materiale mai puțin cunoscute și neutilizate pînă acum în istoriografia acestor probleme, autoarea pune în lumină rolul pe care relațiile moldo-ruse l-au jucat în ansamblul politicii externe a Moldovei lui Ștefan cel Mare în ultimul deceniu al veacului XV și mai ales în evenimentele legate de campania polonă din 1497.

Dr. **Ernst-Christoph Suttner**, de la Universitatea bavareză „Julius Maximilian“ din Würzburg (R.F.G.), prezintă participanților la Congres o interesantă comunicare despre **Sinodul de la Iași din anul 1642**. Este vorba de un eveniment dintre cele mai însemnate pentru istoria bisericii ortodoxe, un moment al luptei pentru unitatea ei, și, în același timp, un moment de nouă afirmare a românilor în politica sud-est europeană. Patriarhul Chiril Lucaris al Constantinopolului alcătuieste o „mărturisire de credință“, ale cărei puncte principale păreau apropiate de crezul calvin, ceea ce a stîrnit proteste aprinse

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1974.
** Datele articolului provin de la secretariatul congresului, la începutul lunii august a. c.

*** Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1974.

din partea unor fruntași ai bisericii ortodoxe. După moartea patriarhului, Petru Movilă*, pe atunci mitropolit al Kievului, a propus întrunirea unui sinod care să lămurească lucrurile și să stabilească o unică „mărturisire de credință”. Domnitorul moldovean Vasile Lupu, mîndru de marea sa faimă de sprijinitor și apărător al ortodoxiei, considerîndu-se urmaș spiritual al împărației bizantine, a luat asupra sa toate cheltuielile cerute de organizarea acestui sinod, ale cărui lucrări s-au deschis la Iași la 6 septembrie și s-au încheiat la 27 octombrie 1642. Mitropolitul Moldovei, Varlaam, cărturar vestit, a fost unul din principalii protagoniști ai sinodului, încheiat cu acceptarea ideilor lui Petru Movilă.

Unei alte epoci de mare înflorire culturală și artistică — cea a lui Constantin vodă Brîncoveanu al Munteniei (1688-1714) — îi consacră comunicarea sa **Athanasios Karathanasis**, de la Institutul de Studii Balcanice din Salonic (Grecia). Admirator al vechii civilizații elene și urmaș — prin mama sa — al Cantacuzinilor cu puternice tradiții imperiale bizantine, Brîncoveanu a primit, la strălucita sa curte din București, un număr însemnat de cărturari greci, veniți atît din țara lor, pe atunci sub aspră stăpînire otomană, cît și din alte părți ale Europei. Nu de puține ori, **Altin bey** („prințul aurului”), cum îi spuneau turcii, trimitea în Grecia importante sume de bani pentru repararea unor biserici și mănăstiri, ori pentru construcția unor școli, acorda burse unor tineri care voiau să studieze, sau tipărea — pe cheltuiala sa — scrierile cărturarilor cărora le oferea adăpost și sprijin. Comunicarea lui Ath. Karathanasis urmărește, succint, aceste relații ale lui Constantin Brîncoveanu cu învățații, predicatorii, oamenii politici și de litere greci.

Un subiect oarecum apropiat tratează **Jacques Bouchard**, de la Universitatea din Montréal (Canada), în comunicarea **Relațiile epistolare ale lui Nicolae vodă Mavrocordat cu poligraful Jean Leclerc și cu reverendul**

William Wake, arhiepiscop de Canterbury. După cum se știe, Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot al Munteniei (1715-1716, 1719-1730) a fost un cărturar de elită, posesor al unei biblioteci de faimă europeană, în parte moștenită de la tatăl său, Alexandru Mavrocordat Exaporitul — medic, filozof și iscusit diplomat al Porții — în parte adunată de el însuși și îmbogățită apoi de fiul său, Constantin vodă, autorul reformelor sociale și administrative din Muntenia și Moldova la jumătatea veacului XVIII. Nicolae Mavrocordat a scris o lucrare, intitulată **De officiis** („Despre slujbe”), recenzată de profesorul Jean Leclerc (francez stabilit la Amsterdam), care, însă, l-a confundat cu tatăl său, Exaporitul; cu scrisoarea trimisă de secretarul lui Mavrocordat, Antonie Epis, pentru îndreptarea acestei greșeli, s-a inaugurat o lungă corespondență, purtată pînă în 1727, și din care s-au păstrat 45 scrisori. Ele întregesc considerabil portretul lui Nicolae Mavrocordat „omul, principele, bibliofilul, savantul și scriitorul”. Sînt menționate în aceste scrisori opere ale lui Nicolae vodă, care se pare că nu s-au păstrat, amănunte privind redactarea altor lucrări, publicate, sau pe care autorul lor ar fi vrut să le vadă traduse și tipărite în franceză, precum romanul său **Războarele lui Filoteu**. Voievodul cumpăra, prin Leclerc, diverse cărți pentru marea sa bibliotecă de la Mănăstirea Văcărești, arătîndu-se foarte interesat de istorie, arheologie, numismatică și filologie; un amănunt surprinzător: Mavrocordat proiecta o grădină botanică în Bucureștii acelor ani!

Prin Leclerc, Mavrocordat a intrat în legătură și cu arhiepiscopul de Canterbury, William Wake, primatul Angliei. Din această corespondență — pe care autorul comunicării o anunță ca fiind plină de eleganță și curtoazie — s-au păstrat șase scrisori. Existența acestor mărturii epistolare era cunoscută, dar piesele nu fuseseră, pînă acum, aduse în discuția specialiștilor.

Dr. Nikola Gavrilovici, de la Institutul de Studii Istorice

al Vojvodinei, din Novi Sad (R.S.F. Iugoslavia), și-a propus să analizeze **Importanța Timișoarei pentru cooperarea culturală sîrbo-română în sec. XVIII**. Trecurî în stăpînire Imperiului habsburgic prin Pacea de la Passarovitz (21 iulie 1718), Banatul și Timișoara — centrul său politic și administrativ — au jucat un rol de o importanță primordială în cooperarea culturală dintre locuitorii de naționalitate română și sîrbă din imperiu. Autorul arată că, în tot cursul secolului XVIII, la Timișoara și-au avut sediul unele școli sîrbe și române, precum și Mitropolia de Karlowitz, care avea sub jurisdicția sa spirituală pe reprezentanții ambelor popoare. Se subliniază eforturile făcute în acel veac pentru întemeierea la Timișoara, a unor școli naționale superioare (Seminarul teologic, Academia de științe filozofice și teologice), licee naționale, precum și a unei tipografii comune, cu caractere chirilice. Tot acolo a avut loc, în 1790, un congres reunind reprezentanți ai românilor și sîrbilor, care și-au propus rezolvarea mai multor probleme politice, culturale și religioase de o importanță vitală. Se poate spune, astfel, că, în cursul secolului XVIII, românii și sîrbii au continuat vechile tradiții ale colaborării.

★

Slujind țelurilor enunțate prin înseși actele constituirii Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, Congresul ale cărui lucrări se desfășoară zilele acestea se va înscris, desigur, ca un moment însemnat în istoria relațiilor culturale internaționale, va contribui la intensificarea schimbului de informații științifice la adîncirea și perfecționarea colaborării dintre specialiștii problemelor sud-estului european. **Magazin istoric** salută pe cei aproape 1600 congresiști care iau parte la această prestigioasă manifestare științifică, deplin încredințat de aportul valoros și original pe care îl vor aduce delegațiile participante.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1973.

Cărți sosite la redacție

● 80 DE ANI DE LA CREAREA PARTIDULUI POLITIC AL CLASEI MUNCITORE DIN ROMÂNIA.

Editura Politică, București, 1974: publicat sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe Îngă C.C. al P.C.R., volumul, care se deschide cu cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România (30 martie 1973), reunește un bogat material documentar din perioada 1821-1921, înfățișând cititorului „aspecte esențiale ale evoluției generale a României în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, stadiul dezvoltării social-economice și politice a țării în acele vremuri, pe fondul căreia a apărut, s-a dezvoltat și s-a afirmat tînăra clasă a proletariatului industrial, forța cea mai înaltă a țării, de existența și lupta căreia sînt legate nașterea mișcării muncitorești și înaintarea acesteia pe făgașul acțiunii revoluționare conștiente”. Volumul a fost pregătit pentru tipar de un colectiv format din I. Bulei, A. Deac, M. Florescu, I. Iacoș, I. Mamina, V. Nicolae, T. Popescu, G. Tudoran și N. Vlăcu.

● D. Cantemir: OPERE COMPLETE.

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: primul volum din seria scrierilor complete ale marelui cărturar și domnitor al Moldovei cuprinde **DIVANUL SAU GÎLCEAVA ÎNTELEPTULUI CU LUMEA**, într-o ediție îngrijită, studiu introductiv și comentarii de Virgil Cândea; textul grecesc al lucrării este publicat de Maria Marinescu-Himu.

● General-maior în rezervă Ion Cușpa: ȘTEFAN CEL MARE.

Editura Militară București, 1974: glorioasa domnie a voievozului care sprijinindu-se pe

forțele și energia poporului, și-a închinat întreaga sa viață luptei pentru apărarea independenței și libertății pămîntului strămoșesc, înfloririi și consolidării țării.

● Dinu C. Giurescu: ION VODĂ CEL VITEAZ.

Editura Militară, București, 1974: la 400 ani de la moartea viteazului domn (vezi și Magazin istoric, nr. 7/1974) faptele de arme ale românilor din 1574 rămîn un exemplu de neclintit și un strălucit suprem pentru apărarea drepturilor țării, pentru libertatea ei.

● Costin Nădejde, Maria Nădejde: IOSIF NĂDEJDE-ARMAȘU.

Editura Politică, București, 1974: viața și activitatea unuia din militanții de frunte ai mișcării socialiste românești, publicistul Iosif Nădejde (1879-1930) care timp de peste 30 ani a strălucit prin scrisul său în presa românească.

● Irina Rădulescu-Valasoglu: ALEXANDRU IOAN CUZA ȘI POLITICA EUROPEANĂ.

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: cercetarea politicii externe a Principatelor Unite, între anii 1859-1866 relevă în Al. I. Cuza un mare diplomat, care prin aprecierea exactă a condițiilor politice și a posibilităților de afirmare românești a reușit să opere și să impună, cu tact și competență, interesele statului român.

● Nicolae Spătaru-Milescu: JURNAL DE CĂLĂTORIE ÎN CHINA.

Traducere, cuvînt înainte, indicații bibliografice de Corneliu Bărbulescu. Editura Eminescu, 1974: cea dintîi traducere românească integrală a Jurnalului ținut de cărturarul moldovean în timpul călătoriei sale în China, publicat împreună cu „Documentul de stat al soliei lui Nicolae Spătaru în China” (1675-1676).

● RELĂȚII INTERNAȚIONALE ÎN ACTE ȘI DOCUMENTE.

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974: volumul prim al culegerii alcătuit de Alexandru Vianu, Sorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădescu, prezintă în ordine cronologică, actele și documentele cele mai semnificative pentru cunoașterea și studierea relațiilor dintre statele lumii în perioada 1917-1939.

● Mareșul I.H. Băgramean: AȘA A ÎNCEPUT RĂZBOIUL.

Traducere de P. Verbișchi. Editura Militară, București, 1974: primele 178 zile din cele 1 418 cli a durat marile războaie pentru apărarea patriei, evocate de cunoscutul comandant de oști sovietic.

AUSTERA CORNELIA ȘI CELEBRII SĂI FII

Prof. univ. dr. doc. D. TUDOR

Paginile moralistilor și tradiția antică înfățișează posterității viața publică și personală a acestei femei drept cel mai strălucit model al matroanei romane, virtuoașă, inteligentă, demnă, preocupată de educația fiilor săi în spiritul austerelor principii ale vechii aristocrații republicane. Nu este deci de mirare că în jurul biografiei Cornелиei s-au creat destule istorioare morale, uneori exagerate, altele fictive.

Ea a trăit într-adevăr într-o epocă de mari transformări ale lumii romane, cînd respectabilele tradiții strămoșești erau asaltate de puternice influențe venite din afară. După victoriile împotriva lui Hannibal și după cuceririle din Orient, modul de viață „rurică“, apărut cu cerbicie de către un Cato cel Bătrîn (234-149 î.e.n.), s-a transformat, modelîndu-se după cel importat din Orient. Spre Roma și Italia se scurgeau acum mari bogății și prăzi de război de care beneficiau generalii victorioși. Latifundiile italiice creșteau în dauna satelor părăginite în urma distrugerilor aduse de războaiele cu cartaginezii sau ruinate de criza economică ce cuprinsese viața rurală. Spre Roma și orașele peninsulei emigrau numeroase cete de țărani deposezați și pauperizați. Pe ogoarele părăsite de țărănime, munca trecea treptat pe seama zecilor de mii de sclavi capturați în războaie. Marii proprietari nu mai puneau mîinile pe coarnele plugului, ca pe vremea legendarului Cincinnatus (sec. V î.e.n.). Luxul unei minorități, beneficiară a jafului din războaie și din administrația provinciilor, contrasta tot mai puternic cu starea de mizerie a plebeilor, a țărânilor și a sclavilor. Nemulțumirile acestora anunțau apropiate războaie cu caracter social.

Multe capete luminate ale Romei vedeau necesitatea unor reforme, care însă nu se puteau realiza fără zguduiri singeroase.

În casa părinților săi, Cornelia auzise de toate aceste frămîntări din Roma și Italia. Era doar fiica lui Publius Cornelius Scipio Africanus, cel care înfrînșe pe temutul Hannibal, la Zama (202 î.e.n.). Învîngătorul fusese apoi președinte al Senatului și omul cel mai important din viața politică a timpului său. Din căsătoria cu Aemilia Tertia, Scipio avusese o a doua fată, care purta însă același nume ca și cea născută de prima lui soție. Fiica mai mică era denumită obișnuit Cornelia cea Tină. Ea avea să fie celebra „mamă a Gracchilor“, născută în anul 193 î.e.n. și căsătorită, șaptesprezece ani mai tîrziu, cu Tiberius Sempronius Gracchus.

Un proces și o căsătorie

Despre copilăria și adolescența Cornелиei, istoriografia antică nu ne-a lăsat nici o știre. Ea apare în reflectorul istoriei începînd din momentul căsătoriei, eveniment prezentat cu totul confuz în izvoarele scrise și neînțeles de către mulți istorici moderni. Adevărul despre cronologia și împrejurările unirii ei cu Gracchus au fost pe deplin lămurite în ultimul timp de către istoricul francez Jérôme Carcopino.

După versiunea antică curentă, între familia Scipionilor, de origine patriciană, și cea cu care avea să se înrudească Cornelia, familia Sempronilor, exponenți ai nobilimii plebeiene, exista o veche dușmănie poli-

tică. Primii, alcătuiind un fel de „dinastie“ în frunte de învingătorul lui Hannibal, căutau să se situeze deasupra legii, nesocoteau tradițiile republicane și intraseră deseori în conflict cu Senatul. Nobilimea se alarmase de marea popularitate a Africanului, popularitate întărită de multele dovezi de dragoste ale cetățenilor și de simpatia ce i-o arătau toți regii și popoarele dinspre Răsărit, care socoteau pe acest om fruntea și simbolul puterii romane. Temîndu-se ca Scipio să nu ajungă tiran, adversarii săi declarau că prestigiul și ambiția lui puteau pune Roma „în situația ca, într-o bună zi, ea să aleagă între Scipio și libertate“. Împotriva acestei primejdii imaginare se formase o coaliție alcătuită dintr-o fracțiune a Senatului

și din unii tribuni ai plebei, coaliție manevrată abil dar impetuos de către incoruptibilul Marcus Porcius Cato. Africanul le-a căzut victimă, lovit indirect și pe cale judiciară, prin răsunătorul proces al Scipionilor.

Procesul fusese pregătit de evenimentele din anul 190, cînd Roma, înfrîngînd pe Antiohus III, regele Siriei, îl obligase prin Pacea de la Apameea (188 î.e.n.) să plătească o mare despăgubire de război. Comanda operațiilor împotriva regelui sirian o deținuse Lucius Cornelius Scipio, dar adevăratul conducător militar și diplomatic fusese fratele său, Publius Cornelius Scipio Africanus. După victorie, Lucius obținuse triumful și titlul de Asiaticus, dar refuzase a da socoteala prăzii adusă la Roma. Din aceste bogății, Sci-

pionii își făcuseră partea leului. În Senat, tribunii poporului l-au acuzat pe Lucius de fraudă și au cerut prezentarea conturilor privind prada. Publius n-a fost acuzat de complicitate, dar vedea că lovitura se îndrepta indirect și împotriva sa. Cu o insolentă neobișnuită, el a rupt în fața Senatului actele aduse de Lucius, declarînd că familia Scipionilor nu putea fi bănuită de asemenea josniciei. În urma procesului care a avut loc la Roma, Asiaticul a fost condamnat la o mare amendă, pînă la plata ei urmînd să fie dus la închisoare. A scăpat de carceră numai printr-un veto asupra sentinței, pronunțat de către unul dintre tribunii din tabăra adversă, Tiberius Sempronius Gracchus.

Numele Cornелиei îl întîlnim pentru prima dată cu ocazia

procesului Scipionilor Istoricul Titus Livius ne spune că după gestul mîrînimos al lui Gracchus de a-l salva prin veto-ul său pe Asiaticus, senatorii prieteni au organizat un ospăț pe Capitoliu, unde din întîmplare Africanus a stat la masă alături de tribunul salvator. În timpul banchetului, prietenii comuni i-ar fi împăcat pe cei doi rivali politici, Scipio și Tiberius Sempronius, și pentru întărirea acestei înțelegeri i-ar fi cerut lui Publius s-o logodească pe Cornelia cu Gracchus. „După ce și-a dat cuvîntul pentru această logodnă, după rînduielele sacre făcute cu prilejul acestei solemnități publice, înapoiindu-se la locuința sa, Scipio a comunicat soției sale Aemilia că fiica lor a fost logodită. Aemilia s-a supărat, ca orice femeie, că n-a fost și ea întrebată asupra soartei fiicei lor comune și a adăugat că n-ar fi trebuit ca părerea ei să fie nesocotită într-atît, chiar dacă i-a fost ales ca ginere însuși Tiberius Gracchus. Scipio i-a răspuns cu duioșie în suflăt, că tocmai pentru potrivirea lor în cuget și-a logodit fata cu Gracchus”

Că tribunul Gracchus ar fi intervenit în favoarea Scipionilor în amintitul proces, poate fi o realitate, fiind în joc, după cum spunea istoricul Valerius Maximus, interesul de castă al acestei nobilimi îngîmfate, dar umilită acum de către judecătorii plebei. În ceea ce privește însă banchetul de pe Capitoliu și romanța logodnei Cornелиei, ele sînt invenții tirzii. De veridicitatea acestei versiuni s-au îndoit chiar istoricii Polybius și Plutarh, care credeau că numai după moartea Africanului (survenită în 183), rudele au pus la cale căsătoria Cornелиei cu Gracchus, un bărbat de seamă, fost consul în două rînduri și apoi censor.

„Acestea sînt bijuteriile mele“

Cu un accentuat spirit critic francezul Jérôme Carcopino a supus unei atente analize întreaga controversă istorică antică și modernă suscitată de căsătoria Cornелиei. El a ajuns la concluzia că unirea s-a făcut în mod firesc între reprezen-

tanții a două familii de seamă, dar numai după dispariția tatălui Corneliei. Dacă ar fi să acceptăm informațiile din izvoarele antice și pe cele ale învățatului german Theodor Mommsen — arată istoricul francez — căsătoria ar fi avut loc în anul 165 î.e.n., când mirele avea vârsta de 50 ani, iar mireasa 20, deci o mare diferență de ani între cei doi. Este știut că pînă în anul 154 î.e.n. (cînd a murit Gracchus) din uniunea lor s-au născut 12 copii, primul fiind Tiberius (164) și ultimul Caius (154). O cifră greu de admis pentru un răstimp de 10 ani. Însă după calculele ingenioase ale lui Carcopino, T. Sempronius Gracchus s-ar fi născut în anul 208 î.e.n., a ajuns tribun la vârsta de 23 ani, edil la 25 ani și consul la 31 ani, iar căsătoria sa cu Cornelia (născută în 193) a avut loc în anul 176 sau 175 î.e.n. (cînd el avea 32 ani, iar ea 17). Astfel ei au conviețuit mai mult de două decenii, răstimp în care s-au născut cei 12 copii.

Deci în anul morții, Gracchus-tatăl avea 54 ani, iar Cornelia, 37. Ea aștepta să aducă pe lume ultimul băiat, Caius. Frații Gracchi s-au născut dintr-o căsătorie normală, dintr-o familie ce se remarcă prin armonie, afecțiune și prestigiu. Mama lor i-a educat de mici după principiile bunicului lor, însușindu-le curaj, mîndrie și intransigență.

Vestitul tată al Corneliei (bust în bronz)

Carcopino mai demonstrează apoi că Tiberius Gracchus-fiul a mai avut și alți frați, născuți înainte sa și decedați în leagăn. În afară de el și Caius, din cei 12 copii a mai supraviețuit o singură fată, Sempronie, căsătorită cu Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus.

Scipio Africanus — neavînd băieți din cele două căsătorii ale sale și dorind să i se păstreze numele și să i se continue gloria militară — adoptase pe un nepot al soției sale Ae-

milia Tertia, cunoscut în istorie sub numele de Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus. Acesta și-a câștigat și el, pe merit, titlul de Africanus, deoarece în anul 146 a luat parte la distrugerea Cartaginei.

Ca să sublinieze afecțiunea puternică a lui Gracchus-tatăl față de soția lui, Cornelia, Plutarh (Tib. Gracchus, 1) înregistrează următoarea legendă: „Se spune că Tiberius a surprins o dată o pereche de șerpi pe patul său, iar interpretii acestui neobișnuit semn, după ce au cercetat faptul, nu l-au îndemnat nici să-i ucidă pe amîndoi, dar nici să-i lase pe amîndoi liberi. Dar au adăugat că uciderea șarpelui mascul va aduce moartea lui Tiberius, iar uciderea șarpelui femelă ar aduce moartea Corneliei. Tiberius, deci, care iubea pe Cornelia și care socotea că i se cade lui să moară mai înainte, căci era mai în vîrstă, iar Cornelia era mai tînără, a ucis șarpele mascul și a dat drumul șarpelui femelă. Nu mult mai tîrziu, Tiberius a murit lăsînd 12 copii, pe care-i avusese cu Cornelia. Iar Cornelia, luînd în primire copiii și casa, s-a arătat atît de iubitoare de copii, de cumpătată și de mărinimoasă, încît s-a crezut că Tiberius nu făcuse rău cînd se hotărîse să moară el în locul unei astfel de soții”.

Primul lor fiu, Tiberius a moștenit de la tatăl său setea

La Zama (202 î.e.n.), Cornelius Scipio Africanus a învins pe temutul Hannibal

de putere și glorie, specifica noii aristocrații — nobilitas — care conducea acum Republica. De mic copil mama i-a îndrumat interesul spre interminabilele și plictisitoare lupte politice din for. Ea dorea ca fiii săi să continue tradiția acelor **imperatores**, mari comandanți de armate, Scipionii și Semporni, care măriseră gloria Republicii în războaiele din Africa și Orient. Cornelia ținea ca fiii săi să fie respectuoși față de legi, simpli și integri în viața privată, dar orgolioși și energici în politică. Îndrăgind literatura, filozofia, științele, ea a găsit potrivit ca educația fiilor săi să fie completată de învățații greci. În această privință Cornelia s-a arătat ca toți Scipionii, o adeptă a culturii elenice, combătută cu violență de către tradiționalistul Cato. Se consideră că, dintre mulții dascăli, filozoful Blossius din Cumae și retorul Diophanes din Mitylene au exercitat o mare influență asupra formației social-politice a fraților Gracchi.

Rămăsă văduvă, Cornelia s-a preocupat aproape exclusiv de creșterea lui Tiberius și Caius „...Încît cei doi, deși după părerea unanimă erau cei mai bine înzestrați de natură dintre romani, totuși s-a părut că au fost mai mult educați decît înzestrați pentru practica virtuții” (Plutarh).

Despre afecțiunea și neobosită grijă pentru educarea copiilor săi, antichitatea ne-a lăsat destule istorioare. Se spune că o înfumurată matroană romană din Campania, venită la Roma în vizită la Cornelia, a început să se mindrească cu povara bijuteriilor atîrnate de gît și pe brațe. Atunci gazda, chemîndu-și copiii, i-a arătat prietenei și i-a spus: „Iată, ceea ce vezi, acestea sînt bijuteriile mele”. Ca să slubineze acest atașament puternic al Corneliei față de copiii săi, Cicero afirmă că Tiberius și Caius păreau mai degrabă creșcuți din conversațiile avute cu mama lor, decît din laptele cu care ea îi hrănise.

Făcînd portretul sufletesc al celor doi Gracchi, Plutarh arată că ei aveau trăsături comune: curajul, cumpătarea, libertatea, prudența și mîrînimia. Tiberius era însă mai liniștit, milos, echilibrat, blînd și cumpătat, pe cînd Caius apărea adesea exage-

rat prin afectivitate, aspru etc. Se pare că cel mai mare moștenise fondul sufletesc al mamei sale, pe cînd Caius semăna, în acest sens, cu tatăl său.

Reformele lui Tiberius

De tînr, Tiberius s-a căsătorit cu fiica lui Appius Claudius, fost consul, censor și ales președinte al Senatului (**princeps senatus**). A participat apoi la războiul din Africa condus de cumnatul său Aemilianus și a fost printre primii care s-au urcat pe zidurile asediate ale Cartaginei. Atunci și-a cîștigat el multă simpatie printre soldați. În calitate de cvestor — administrator militar — (137/136 î.e.n.) a însoțit în Spania pe consulul Caius Hostilius Mancinus, înfrînt sub zidurile cetății Numantia. Dezastrul total al romanilor a fost înlăturat numai de către Tiberius, care a dus tratativele de capitulare cu numantienii. Cînd comanda armatei din Spania i-a fost încredințată lui Aemilianus (133 î.e.n.), Tiberius n-a mai participat la luptă, deoarece și-a început acțiunea politică pentru reforma agrară. Plutarh ne asigură că el a trecut la acest proiect impresionat de pustietatea cîmpiei etrusce, unde în loc de țărani plugari liberi se vedeau lucrînd pe latifundii doar sclavi străini și „barbari”.

Multe minți luminate din Roma vedeau necesitatea unor reforme agrare, dar nu aveau curajul inițiativei din pricina atotputerniciei marilor proprietari de pămînt. Ca răspuns la apelurile multîmii care solicita pămînt, Tiberius a fost ales tribun al poporului pentru anul 133 și a venit imediat cu un proiect de lege agrară. El propunea ca un cap de familie să dețină numai 500 iugăre sau decă avea copii adulți, 1 000 (un **lugarum** roman avea 25,182 m²) din **ager publicus**, adică din acel pămînt care aparținuse statului, dar care prin arendare îndelungată fusese acaparat de marii proprietari. Ceea ce prisosea, urma să fie dat țăranilor în loturi de cîte 30 iugăre de familie. Natural, majoritatea aristocrației latifundiară a respins acest proiect așteptat cu nerăbdare de către țăranimea rurală și plebea ur-

bană. Atunci Tiberius l-a propus spre votare adunării populare (**comitia tributa**). A întîmpinat însă și acolo un veto din partea latifundiarului Marcus Octavius, tribun al poporului. La cererea lui Tiberius, comițiile l-au demis imediat pe Octavius și legea a fost votată. S-a numit o comisie de trei persoane, formată din cei doi frați Gracchi și Appius Claudius și care urma să treacă la repartizarea pămînturilor expropriate.

Cînd a murit regele Pergamului, Attalos III, ce a lăsat moștenire Romei regatul său, aceeași adunare a poporului a votat o lege ce prevedea ca întregul tezaur al defunctului să fie împărțit țăranilor recent improprietați pentru a-și putea cumpăra unele și vite de muncă (133 î.e.n.). Tiberius — pentru a asigura continuitatea lucrărilor comisiei agrare de improprietație — și-a pus candidatura ca tribun al poporului și pentru anul 132 î.e.n. Dar aceasta contrazicea prevederile constituției romane, deoarece el avea dreptul de a fi reales numai după zece ani. În timpul alegerilor s-au dezlănțuit patimile electorale ale reacțiunii senatoriale. Marii proprietari din tagma senatorială, ajutați de un grup de partizani, au atacat și asasinat pe Tiberius. Se spune că în timpul alegerilor, acesta prevăzînd, probabil, ce avea să i se întîmple „... și-a scos haina de pe el, a adus copiii săi în fața poporului și l-a rugat să aibă grijă de ei, de mama lui, pentru că el pierduse nădejdea de a mai trăi” (Plutarh).

După asasinarea tribunului, în jurul legii agrare s-au format două grupări politice: **populares** — cei care o susțineau — și **optimates** („cei mai buni”) — care o combateau. Printre dușmanii reformei se număra și cumnatul Gracchilor, Scipio Aemilianus, care s-a bucurat mult de moartea lui Tiberius.

În anul 133, după moartea fiului mai mare, Cornelia s-a retras pentru tot restul vieții sale la Misenum (îngă Neapole). De acolo nu a mai revenit la Roma, trăind, ca „homerica Penelope”, într-o vilă singuratică. Cu fiul său Caius, rămas în Capitală, avea legături numai prin corespondență.

Grupul nemulțumiților loviți de confiscarea pămînturilor și

aplicarea improprietărilor, grup format mai ales din proprietari italici care serviseră în armată, și-a găsit un bun apărător în persoana popularului Scipio Aemilianus. Acesta a reușit să smulgă comisiei agrare dreptul de a judeca procesele legate de delimitarea surplusurilor din *ager publicus*, atribut ce revenea consulilor și cenzorilor. Prin aceasta, rolul comisiei de improprietărire a fost diminuat.

În fața poporului, celălalt fiu al Corneliei, Caius l-a atacat violent pe cumnatul său, amenințându-l chiar cu moartea. Liniștit, Aemilianus a spus că dușmanii săi au dreptate când îi cer moartea, deoarece se știe prea bine că Roma nu va cădea atâta timp cât Scipio va fi în picioare și că nici Scipio nu va mai trăi dacă Roma va cădea.

Într-o dimineață, Aemilianus a fost găsit mort în camera sa de dormit. Cum era cardiac, toată lumea fusese de acord că Aemilianus avusese o moarte naturală (aceasta este și opinia majorității istoricilor antici). Dar după șapte ani de la acest deces subit, s-a născut bănuiala că marele general ar fi fost strangulat sau otrăvit, dintr-un motiv politic. Titus Livius și Orosius aruncă acest presupus asasinat pe seama Semproniei, ajutată de către Cornelia, cu concursul tacit al lui Caius și al tribunului, C. Papirius Carbo. Scopul unei atari monstruoase fapte ar fi fost dorința lor comună de a salva legea agrară a lui Tiberius. Detalii și ipoteze variate despre decesul misterios al lui Aemilianus întâlnim numai la Appianus (*Bellum civile*): „Între timp — scrie el — Scipio, care își așezase seara, alături de el, tăblița pe care avea de gând să scrie în timpul nopții, a fost găsit mort fără nici o rană, fie datorită Corneliei, mama lui Gracchus, ca să nu fie înălțurată legea lui Gracchus, fiind ajutată de fiica ei Sempronie, care deși era soția lui Scipio, totuși din cauza urîteniei ei și a lipsei de copii, nu era iubită și nici nu-l iubea; fie că, după cum cred unii, s-a sinucis, știind că nu va mai fi în stare să-și tină făgăduința. Alții susțin că sclavii lui, fiind supuși la tortură, ar fi declarat că niște străini, virți în timpul nopții prin dosul casei, l-au strangulat și că

aceia care știau ceva despre autorii crimei ar fi șovăit să-i divulge din cauza poporului, care mai era încă înmânat pe Scipio și care se bucura împreună cu alții de moartea lui”.

Făcând o analiză amănunțită a acestor știri, Carcopino le consideră „fapte de roman-folletton”, fabricate pe timpul tribunatului lui Caius și chiar mai tirziu, de către adversarii politici, cu scopul de a discreditat familia Gracchilor. În anul 129 î.e.n. Cornelia nici nu se mai găsea la Roma, fiind retrasă în liniștea de la Misenum. Istoricul francez este de părere că deși era urită de către *optimates*, cât a trăit, ea a fost lăsată în pace. Numai după moartea Corneliei și a Semproniei au fost răspindite asemenea pogrării. Dacă în 129 î.e.n. ar fi existat cele mai infime bănuiri de asasinat, fără îndoială că dușmanii Gracchilor ar fi făcut mare zarvă politică, Senatul ar fi ordonat o anchetă și crima ar fi găsit un ecou în discursurile rostite la funeraliile lui Aemilianus. Se poate deci conchide că nimeni din familia Gracchilor (și mai ales nobila Cornelia) nu a fost amestecată în moartea lui Scipio Aemilianus, care a murit doar din cauza surmenajului pricinuit de intensă sa activitate politică.

Un continuator: Caius

Caius Gracchus a fost ales tribun al plebei în anul 123 î.e.n., fiind reales și în anul următor, „fără să se anunțe sau să se facă propagandă, ci numai datorită dragostei ce-i purta poporul” (Plutarh). De la începutul activității sale, în for, el s-a gândit fără să-și pună însă planul în aplicare, să pedepsească pe cei care provocaseră moartea fratelui său. Îndurerat de sfârșitul acestuia, el spunea într-o cuvîntare: „Unde să caut, nefericitul de mine, refugiu? Cui să mă adresez? Capitolului? Dar el este încă umed de sîngele fratelui meu. Acasă? Să-mi văd mama cuprinsă de jale și disperare?” (Cicero).

În cei doi ani cât a fost tribun, Caius a desfășurat o bogată acțiune legislativă, aducînd

o serie de reforme, toate în folosul plebeilor și al tagmei cavalerilor. Pentru binele poporului a hotărît că oricare cetățean putea apela la justiția adunării plebeilor, împotriva abuzurilor magistraților. Legea grînelor inițiată de el decida scăderea prețurilor plătite de plebei pentru aprovizionarea lor. Construcția de drumuri și întemeierea de colonii favorizau de asemenea, bunăstarea cetățenilor săraci. Pentru a-și asocia tagma ecvestră în lupta politică dusă împotriva aristocrațiilor senatoriali, din inițiativa lui Caius s-a votat legea privitoare la provincia Asia, prin care veniturile acesteia se concesionau numai cavalerilor. Cea mai puternică lovitură dată Senatului și aristocrației a fost legea judecătorească. În locul judecătorilor aleși dintre membrii Senatului de astă dată au fost numiți alții din tagma ecvestră, care trebuiau să judece, între altele, abuzurile comise în provincii de aristocrație. Caius a trebuit să-și retragă însă proiectul de lege privitor la acordarea cetățeniei romane aliaților italici, acesta contravenind intereselor politice și materiale ale plebei.

La modestul biograf Cornelius Nepos găsim o serie de scrisori pe care Cornelia le-ar fi trimis la Roma lui Caius, încurajându-l în acțiunea sa politică. Cercetările istoricilor moderni arată, însă, că epistolele respective, în cea mai mare parte, sînt apocrife. Dintre ele pare autentică numai aceea prin care mama îl sfătuia pe fiu să retragă un proiect de lege îndeprtat împotriva lui Marcus Octavius, cel ce contribuise la moartea năprasnică a lui Tiberius. Fiul a renunțat la acest proiect.

Ca și fratele său mai mare, Caius a căzut în cele din urmă victimă aceleiași nobilime nemulțumite, fiind ucis, împreună cu un mare număr de partizani ai săi, în anul 121 î.e.n.

În privința atitudinii Corneliei față de actele politice ale fiilor săi, istoricii antici ne-au lăsat păreri contradictorii. După unii (Plutarh, Dio Cassius etc.), ea le-ar fi dezaprobat, considerîndu-le prea complicate și primejdioase pentru viața fiilor săi. Nu s-a arătat însă ostilă legii agrare.

Se spune că mama Gracchilor a suportat nenorocirile care au dus la moartea fiilor săi cu multă noblete și stoicism. „Retrasă la Misenum, nu și-a schimbat întru nimic felul obișnuit al vieții. Avea foarte mulți prieteni și datorită ospitalității, masa sa totdeauna era bine pregătită. Mereu erau în jurul ei oameni de litere și toți regii primeau daruri de la ea, dar îi și trimiteau. Foarte plăcută era celor care o întimpinau și stăteau în jurul ei, când povestea viața tatălui Scipio Africanus și felul său de viață. Dar cea mai mare mirare o trezea când se arăta că rezistă și nu plinge pentru moartea copiilor săi, ci le povestea suferințele și faptele” (Plutarh).

Data morții, locul mormintului și portretul fizic al acestei remarcabile matroane romane ne rămân toate necunoscute. În anul 101 î.e.n., fiica sa Sempronius era încă în viață. Un impostor, Equitius, libert din orașul Firmum, a îndrăznit atunci, ca să câștige favoarea

poporului, să afirme în for că este fiul vitreg al lui Tiberius Gracchus. Pentru apărarea memoriei fratelui său, Sempronius s-a urcat imediat pe tribuna oratorilor și l-a demascat pe mincinos.

În ultimul secol al Republicii romane și în primele trei veacuri ale imperiului, amintirea celei care a fost mama fraților Gracchi a fost comemorată prin ridicarea unor statui de marmură sau de bronz. Un atare monument fusese așezat la Roma în porticul lui Metellus, unde se pare că a fost distrus în urma incendiului din anul 80 î.e.n. Despre acesta vorbește și Plutarh. Scriitorul și naturalistul Plinius cel Bătrîn ne descrie entuziasmat o altă statuie a Corneliiei văzută de el în porticul Octaviei, sora lui Augustus. Sculptura impunătoare a matroanei o înfățișa așezată pe un scaun și purtând sandale fără curele. Plinius era convins că această reprezentare fusese adusă din porticul lui Metellus, în urma incendiului. Cercetările ar-

heologice făcute în anul 1878 printre ruinele porticului Octaviei au dus la fericita descoperire a unui pedestal de statuie cu inscripția „Cornelia Africana filia Gracchorum”, adică „Cornelia fiica lui [Scipio] Africanul [și mamă] a Gracchilor”. Arheologii au putut constata că textul inscripției nu corespunde cu cel menționat de către Plutarh și că forma literei este caracteristică sec. III-IV e.n. Prețiosul document epigrafic (păstrat astăzi în muzeul Capitolin), ne mai spune că sculptura a fost opera artistului grec Tisicrates. Rezultă, deci, că și monumentul văzut de către Plinius a dispărut și a fost înlocuit cu o nouă reprezentare, în perioada de criză a Imperiului roman. Refacerea continuă a portretului Corneliiei, în decursul a trei-patru secole, este cea mai bună dovadă a venerației și admirației de care s-a bucurat nobila matroană, considerată ca cel mai strălucit exemplu de mamă și cetățeană romană.

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

(Urmare din p. 13)

Societatea actuală burghezo-capitalistă, în dezvoltarea ei, pregădește ea însăși toate condițiile necesare pentru această prefacere socialistă [...] Și totdeauna societatea modernă burghezo-capitalistă creează ea singură acea clasă a cărei menire istorică e realizarea societății socialiste. Această clasă e clasa proletară, proletariatul [...] Având ca îndemn interesul material, având pentru el forța materială numerică, având pentru el tendințele întregii dezvoltări economico-sociale moderne, proletariatul e acea clasă a cărei menire istorică este distrugerea societății burgheze și înțelegerea societății socialiste, după cum menirea istorică a burgheziei a fost distrugerea societății feudale și înțelegerea societății burghezo-capitaliste.

Socialismul e reprezentantul teoretic al acestei clase; social-democrația e avangarda conștientă și organizatoare.

Programul P.S.D.M.R., în *Munca*, 11 aprilie, 1893.

● Pe când însă toate celelalte clase împing la dezvoltarea formelor capitaliste numai în vederea satisfacerii intereselor proprii ale clasei lor, nesocotind interesele generale ale națiunii, clasa proletară e singura care, apărând interesele ei particulare, apără totodată și pe cele ale tuturor claselor apăsate, cum și interesele generale ale fărâmi de dezvoltare pe calea progresului și a civilizației.

Programul Partidului Social-Democrat din România, 1910.

● Puterea economică și politică a clasei capitaliste stă în stăpânirea mijloacelor de producție și de schimb. Lupta proletariatului trebuie dată în această direcție pentru a smulge din mână clasei capitaliste mijloacele de producție și schimb și pentru a le preface în proprietate publică. În acest chip proletariatul va reduce la neputință pe capitaliști, punând temeliiile noii societăți socialiste.

Proletariatul revoluționar, îndată ce va ajunge stăpîn pe puterea publică, trebuie să treacă la exproprierea și socializarea tuturor mijloacelor de producție și de schimb, acolo unde procesul de concentrare capitalistă este mai înaintat și prielnic modului de producție comunist.

Socialismul, 7 mai, 1921.

● Partidul Socialist-Comunist din România urmărește organizarea proletariatului pe terenul luptei de clasă și al solidarității internaționale a muncitorilor, pentru cucerirea puterii politice și aplicarea dictaturii proletariatului prin regimul politic al sfaturilor în vederea socializării mijloacelor de producție, adică transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu eforturile tuturor.

Socialismul, 9 mai, 1921.

LOCURI, OAMENI, FAPTE
BÎRLADUL
ȘI VEACURILE SALE DE ISTORIE

STEFAN OLTEANU

În 1541, cînd Petru vodă Rareș, recăpătînd tronul Moldovei, a intrat în țară pe la Brăila, întîmpinat, după cum arată cronicarul Grigore Ureche, cu „multă bucurie și vesele [...], că toți îl lubia ca pe un părinte al său și era bucurioși toți de venirea lui“, în drumul său spre reședința din Suceava s-a oprit la Birlad; „ce cîndu au sosit la Birlad — notează cronicarul — acolo mare ospătu și cinste i-au făcut credincioș și cinstit boierinul său, Huru vornicul“

Orașul care făcea atunci această sărbătorească primire domnitorului iubit de popor, era așezat pe un teritoriu de străvechi locuire umană. Săpăturile arheologice sistematice, efectuate în ultimul sfert de veac, au dat rezultate deosebit de semnificative în ceea ce privește frecvența așezărilor omenești în sec. VIII-XIV, în special în zona dintre cursurile mijlocii și inferioare ale Siretului și Prutului. Cartografierea acestor date a arătat că, la câmpăna dintre cele două milenii ale erei noastre, se înregistrează în zona amintită o adevărată „explozie” demografică: numărul așezărilor sporește cu aproape 50 la sută față de perioada anterioară. Vestigiile descoperite în aceste așezări dovedesc că ele erau locuite de o populație sedentară, cu străvechi învelniciri în domeniul producției materiale (agricultură, meșteșuguri, minerit) și spirituale. Un număr important de așezări din cadrul grupării din această zonă datează, de altfel, din perioade mai vechi, putându-se surprinde continuitatea vieții pe aceste meleaguri încă din sec. IV. e.n.

Pentru procesul de organizare politică a societății românești din acea vreme și pentru acțiunea de unificare teritorială în

Un semn al contopirii tradiției cu actualitatea: stema orașului Birlad în sec. XVII...

general, constatările de mai sus prezintă sugestii deosebit de interesante. Modalitatea de grupare, de concentrare a așezărilor și de extindere a lor lasă să se întrevadă posibilitatea identificării acestor pinze demografice cu anumite organisme statale (cneaze, voievozdate) aflate în diferite faze de organizare politică. În această interpretare, gruparea de așezări din regiunea amintită ar corespunde unui organism statal care s-a integrat în procesul de organizare și unificare politică din cadrul societății românești de la est de Carpați.

Străvechi nucleu „prestatal“

Arheologii au scos la iveală, pe teritoriul actualului oraș Brlad, să în împrejuri, vestigii din sec. XI-XIII — cuptoare de redus minereul de fier, un atelier de prelucrare a metalelor etc. Toate acestea, ca și situația Brladului în cadrul organizării statului feudal moldovenez independent, arată că e foarte posibil ca așezarea amintită să fi deținut rolul de reședință a conducătorului organismului statal prezumtiv. Aceasta ar coincide cu unele informații ale vechilor cronici rușesti, care menționează existența, în sec. XII, a unei populații cu numele de **berladnici** și chiar a unei localități (sau regiuni) **Berlad**, altminteri greu de identificat în alte locuri.

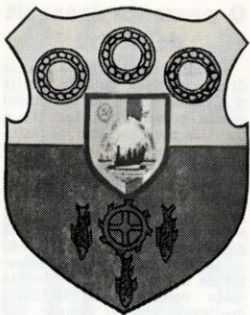
Potrivit relatării cronicilor amintite, berladnicii ar fi dat ajutor militar în 1159 lui Ivanko Rostislavici, cneazul Kievului, împotriva unchiului acestuia, Iaroslav. Aceiași berladnici mai sînt menționați în aceleași cronici ca dispușind, pe la 1161, de o oaste de circa 6000 oameni. În 1174, cneazul de Suzdal, Andrei, supărat pe frații Rostislavici, le-a trimis vorbă: „...de nu voiți să faceți pe voia mea, tu Ri-

uric, du-te, la Smolensk [...], iar tu David du-te la Berlad, căci în țara rusească nu-ți îngădui să stai”.

Pe baza acestor relatări ale cronicilor rusești, a intrat în circuitul științific teza potrivit căreia în sec. XII, în actuala zonă a Birladului, exista o formațiune politică locală, a cărei populație purta denumirea de

unități teritoriale, Țara de Sus a avut ca urmare închegarea statului feudal independent Moldova. Acesta este momentul cînd, și la Birlad, se produce fenomenul cristalizării urbane.

În primele documente moldovenesti, Birladul apare ca un important centru urban. În privilegiul comercial din 6 octombrie 1408, acordat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov, Birladul este citat ca fiind primul oraș din sudul Moldovei în care, negustorii veniți din Muntenia, erau obligați să plătească „vama de margine”. Activitatea de producție și de schimb desfășurată de locuitorii Birladului a făcut ca acest oraș să se bucure de o mare faimă, în rîndul celorlalte orașe din sudul Moldovei, încă din sec. XV. Drept consecință, organizarea municipală este și ea de timpuriu încheată. Birladul avînd organe proprii de conducere și administrație, reprezentate de șoltuz și cei 12 pîrgari. Scrisoarea din 1434, adresată brașovenilor de către șoltuzul Birladului constituie unul dintre cele mai vechi acte municipale românești. Confirmînd vechimea și importanța sa economică, acest oraș a devenit unul din sediile administrației centrale: actele vechi menționează „Curtea noastră [domnească] din tîrgul Birlad” unde voievozii poposeau uneori, emi-

... și azi

țînd chiar documente. În această curte — punct de concentrare a reprezentanților autorității centrale — a rezidat, o vreme, în domnia lui Bogdan IV Lăpușneanu (1568-1572) însuși fratele acestuia, Petru. În sec. XVI, cînd administrația Moldovei a fost scindată în două vornicii, Birladul a devenit reședința marelui vornic al Țării de Jos.

Nimic din alcătuirea orașului medieval al secolelor XIV-XVI nu s-a păstrat pînă la noi; toate vechile clădiri — Curtea domnească, reședința șoltuzului, locuințele boierilor și orașenilor, hanurile, dughenile și atelierele — au fost mereu distruse de incendii, de năvăliri, de războaie. Astfel, cronicile și documentele menționează că Birladul a fost ars în 1440 de tătari și în 1473 de turci; în 1612, un călător străin nota că acest oraș era „[aproape] în întregime distrus și jefuit” în urma luptelor duse de Movilești și Ștefan Tomșa pentru tron*; în iarna 1615/1616, trupe polone angajate în acest conflict și așezate aici „la iernat”, au fost atacate de turci, orașul suferind și cu acest prilej stricăciuni însemnate. Un singur monument ruinat, aflat în apropierea orașului, amintește azi de vitejia ostașilor lui Ștefan cel Mare: cetatea de pămînt. Săpăturile arheologice efectuate acolo în anii din urmă au precizat momentul ridicării ei, cu prilejul invaziei otomane din 1475-1476, precum și rolul pe care l-a avut în păstrarea neatrîrnării Moldovei.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973.

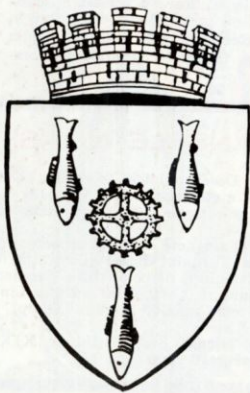

... la începutul sec. XIX...

berladnici, Berladul pomenit în cronică fiind, probabil, centrul politico-administrativ al acestei formațiuni. Ar fi, deci, prima mențiune documentară, cunoscută pînă acum, care ar atesta existența așezării de la Birlad.

Din toată istoria Birladului, episodul acesta este, desigur, nu numai cel mai pasionant, ci și cel mai însemnat, fiind un element cheie pentru posibila interpretare corectă a procesului de închegare a statului feudal Moldova. Se poate presupune că din acest străvechi organism statal — „statul birlădean”, cum l-a denumit, încă din 1889, istoricul Radu Rosetti — printr-un proces de continuă extindere teritorială la nord și la sud, s-a format ceea ce a constituit mai tîrziu Țara de Jos; tradiția existenței și autonomiei acestui organism a rămas vie pînă tîrziu, în timpul urmașilor lui Alexandru cel Bun, cînd, pentru scurt timp, Țara de Jos a redevenit o unitate administrativă autonomă. Unificarea, în a doua jumătate a sec. XIV, a acestei mari unități teritorial-politice cu celelalte organisme statale din partea de nord a Moldovei, cuprinse în cadrul celeilalte mari

... între cele două războaie mondiale...

O prezență deosebit de activă

Așezarea Birladului pe marele drum care lega cetățile Chilia și Cetatea Albă de puternicul centru comercial al Liovului a făcut ca multă vreme negustoria să constituie o ocupație deosebit de frecventă — și de rodnică — pentru locuitorii lui. Astfel, registrele de socoteli ale Brașovului atestă că, numai acolo, au venit în 1546 33 negustori birlădeni, iar în 1550 — 48! Această prezență deosebit de activă a birlădenilor în viața economică a Moldovei medievale aducea, desigur, beneficii însemnate domniei, care, la rândul ei și-a manifestat atenția față de oraș în forme specifice feudale. Vasile vodă Lupu (1634-1653) a ridicat, acolo, o biserică. Oglindind situația de la sfârșitul sec. XVII și începutul celui următor, Dimitrie Cantemir nota în *Descrierea Moldovei* (1716) că, în ținutul Tutovei, „cel mai de seamă oraș [...] este Birladul. [...] Acesta este scaunul vornicului de Țara de Jos [...] fiindcă felul dregătoriei lui și nevoile provinciei îi impun să se afle tot timpul la Curte, are doi vornici de rang mai mic, care-i țin locul”. Aceștia purtau numele de **vornici de Birlad**. Între anii 1664-1668, a deținut această funcție Constantin Cantemir (1685-1693)* tatăl savantului, mai apoi domn al Moldovei.

Sub domniile fanariote, Birladul a avut o perioadă de relativă liniște și progres. Pe la 1770, un călător putea să constate străzi destul de bune și

case cu o înfățișare gospodărească, iar la 1784, aflăm că Birladul avea un „doftor al poliției” (orașului).

În pragul epocii moderne, în primul sfert al veacului XIX, se desfășura la Birlad o activitate economică destul de importantă, concretizată în existența unui număr însemnat de ramuri meșteșugărești, în cadrul cărora activau numeroși locuitori. Documentele atestă, în această vreme, de pildă, 32 meșteri tăbăcari, 196 cizmari, 14 ateliere de fierărie, 20 argintari, 70 lemnari etc.

Caracterul de mică producție meșteșugărească a rămas puternic imprimat în viața economică a orașului, chiar și în epoca dezvoltării capitalismului.

Abia în anii care au urmat Eliberării, prin judicioasele planuri de industrializare socialistă, Birladul a devenit un important centru economic. După fabrica de rulmenți, care a intrat în funcțiune în 1953, vechiul oraș a văzut ridicându-se pe pământul său numeroase unități industriale noi, paralel cu modernizarea celor vechi, în care este astăzi ocupată mai bine de jumătate din populația Birladului (care numără peste 50 000 locuitori). Avându-se în vedere ponderea pe care noul Birlad industrial o deține în cadrul economiei noastre socialiste, ca și perspectivele de dezvoltare în viitor, în anul 1968 vechea așezare a fost declarată municipiu.

În această radicală transformare, săvârșită în cadrul operei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în România, s-au integrat deplin și tradițiile culturale ale ora-

șului, care se mîndrește cu numeroase personalități ridicate dintre fiii săi — aici s-au născut domnitorul Alexandru Ioan Cuza, istoricul și arheologul Vasile Pârvan (al cărui nume îl poartă Muzeul de Istorie din Birlad), filologul Al. Philippide, pictorul N. Tonitza, dramaturgul și regizorul Victor Ion Popa (al cărui nume îl poartă teatrul din localitate). Lupta revoluționară are și ea, în aceste locuri, vechi tradiții; reprezentate de democrații-revoluționari de la 1848: Em. Costache-Epu-reanu, N. Codreanu, Iorgu Radu. La Birlad s-au născut militanții comuniști Leonte Filipescu și Gheorghe Gheorghiu-Dej, activitatea celui din urmă fiind omagiată printr-o Casă Memorială.

În viața culturală a orașului de azi, un rol însemnat îl are liceul „Gheorghe Roșca Codreanu”, înființat în 1846. În mesajul pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu l-a adresat în 1971 acestei venerabile instituții, se spune: „În cel 125 de ani de existență, Liceul «Gheorghe Roșca Codreanu» a desfășurat o rodnică activitate pe tărîmul instruirii și educării tinerelor generații, din rîndul cărora s-au ridicat și s-au afirmat numeroase personalități de prestigiu ale științei, artei și culturii românești”.

Această apreciere este o măr-turie grăitoare a atenției și a grijii pe care conducătorul partidului și statului nostru o acordă, ca de altfel, tuturor regiunilor țării, zonei Birladului, pentru a cărei dezvoltare armonioasă a dat prețioase indicații în cursul celor citorva vizite efectuate în aceste locuri.

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 10/1973.

PLANȘELE NOASTRE

① Dreptate, libertate, frăție... Desen publicat în revista *Lumea nouă științifică și literară*, din iunie 1895 (*Volnța de neînfrînt a clasei muncitoare*, p. 13)

② ③ Cîteva piese din bogata colecție de antichități, manuscrite rare și sculpturi de la British Museum:

Sus, de la stînga la dreapta: a) statueta de lemn reprezentînd *Pasărea furtunii* (tribul Kwakiut din Canada); b) *Construirea Turnului Babel* (ilustrație dintr-un manuscris etiopian din sec. XVIII); c) *Lupta cu Centaurul* (metopă de pe o friză a Parthenonului; aproximativ 445 î.e.n.); d) *Evangeliiile Sfîntului Ioan* (manuscris Cotton din colecția Lindisfarne)

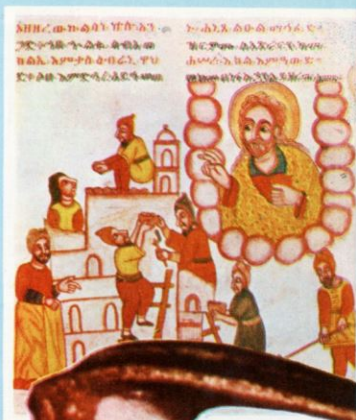
Jos: modelul unei corăbii din lemn purtînd o mumie (Egipt, aproximativ 1400 î.e.n.). (O ră la British Museum, p. 18)

④ Sibiu — orașul cotidianului *Tribuna*. Stampă din sec. XIX, aflată la Biblioteca Academiei. („Soarele pentru toți românii la București răsare”, p. 14)

(a)

(b)

(c) (d)

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ „Desfilăm obiceiul sărutării de mîndă”

La începutul secolului XIX, dănuia încă la curtea domnilor munteni „vechiul obicei” al sărutatului mîinii domnitorului de către supușii săi, indiferent de vîrsta sau rangul acestora.

Desființarea anacronicei îndatoriri îi aparține lui Alexandru Dimitrie Ghica. Numit domn al Munteniei la 22 martie 1834, stil vechi, acesta a primit investitura la 12 mai, același an, la Constantinopol. La 18 iulie, noul domnitor a sosit la Giurgiu, unde a stat cîteva zile în carantină. Unul din primele sale „decrete”, dat la 21 iulie 1834 în acest oraș, a fost și acela al desființării celui obicei al sărutatului mîinii.

Noi Alexandru Dimitrie Ghica voevod, cu mila lui Dumnezeu domn a toatei Țării Românești.

Vechiul obicei au consfințit sărutarea de mîndă ca un deosebit semn de cînstă și de supunere către domnul țării. Socotind domnia mea dreptă destoinică doavadă, de acel cuvenit respect, îndeplinirea datoriilor din partea fiecăruia, supunerea la pravilii și la poruncile stăpînirii și adevărata dragoste către persoana noastră, care nu sîntem la îndoielă că se vor păzi cu sumpătate de către toți, noi desființăm pe viitorime acel obicei al sărutării de mîndă.

Sfatul Administrativ este povățit a da această domnească putere la cale în cunoștința obștii.

Alexandru Dimitrie Ghica voevod.

Anul 1834, iulie 21, No. 5, Giurgiu

■ O pasiune neînțeleasă

În anul 1821, de teama revoluției în fruntea căreia s-a aflat domnul Tudor din Vladimiri, multe familii de boieri bucu-reșteni au ajuns în Transilvania.

Printre acestea, familia lui Atanasie Bălăceanu, cu un fiu „nevârșnic”, Iancu s-au oprit la Săcele, fiind găzduiți de Văsiu Burdiloiu. Aici, Iancu a cucerit grațiile unei slujnice a gazdei, Ana. După reîntoarcerea „boierilor” în țară, Ana și mama ei i-au urmat. Căsătoria între cei doi tineri fiind de neconceput, s-a ajuns ca episcopul de Buzău, Gherasim, care ținea locul mitropolitului, să intervină pe lingă domn apoi pe lingă agenția „chezaro-crăiască” de la București, spre a pune capăt stării de lucruri, propunînd ca Ana și mama ei să fie trimise înapoi în Transilvania, iar Iancu să fie surghinuit la mănăstire pentru a-și „veni în cunoștință”. Probabil că „tratamentul” aplicat fiului de boier nu a dat rezultatul scontat, căci, peste o lună de zile, episcopul a cerut domnului să aprobe întoarcerea lui Iancu acasă, pentru a-l căuta taică-său „cu dohtori și doftorii”.

Documentele pe care le prezentăm redau, în limba lui colorat al epocii, această poveste consumată la începutul secolului trecut.

M. C.

Prea înălțate Doamne

Pe larg pîroforie flămurire, deslușire — n.n.] vei lua înălțimea ta dintr-această alăturată arătare, ce ne face dumnealui Atanasie Bălăceanu, din întimplarea închinării fiu-său Iancu cu o Anica fata, slujnica unui Văsiu Burdiloiu, den Săcele. Și măcar că după cercetare ne-am pîroforisit că comunie la mijloc nu este, dar și chiar să fi fost, nu este primită bisericii ca o tainică[...] mai vartos fiind și copil nevârșnic și fără de voia și blagoslovenia părinților. Și cu cuvîntul este cererea taică-său, care, de să va găsi și de către înălțimea ta cu cale, să va da luminată poruncă pre-

cuviosului arhimandrit și stăriș al mănăstirii Căldăroșanilor ca să primească pe copil acolo, să-l aibă cu pază o seamă de vreme supt povățuirea duhovnicilor de acolo pîndă își va veni în cunoștință. Iar fata dimpreună cu mumă-sa, prin mărișelul [abilitate, destoinicie — n.n.] cinstitei aghenții, să să trimită înapoi la Săcele, dîndu-i-se de către numitul Bălăceanu taleri 50, pentru cheltuiala drumului și alți taleri 250, ca să-și cumpere o pereche de boi și o vacă și ceva haine, după ipochimenii ei [persoana — n.n.] și starea locului unde să află lăcînd, ca o pumană pentru sârăcia ei.

Smerit părinte sufletește și către Dumnezeu fierbinle rugător
Gherasim, episcopul Buzdului

1822 nov. 4

★ ★

Nota către K-K. Aghenție ca să trimită pe Ana la Săcele, ce să încadrăse cu Iancu, fiu Bălăceanului, fără blagoslovenia și voia părinților lui.

Din luminată poruncă prea înălțatului nostru domn, să face cunoscut cinstitei aghenții că dumnealui Atanasie Bălăceanu, avînd un copil nevârșnic, anume Iancu și din întimplarea răzvrătirii mergînd și el în Săcele cu tată-său, în gazdă la un Văsiu Burdiloiu. Și acel Văsiu avea o slujnică, anume Ana, care încadrășindu-se cu Iancu, cu mult necaz, ce au tras tată-său și cu ajutor dregătorilor de acolo, l-au depărtat de acea fată. Și, ascunzîndu-să, n-au putut să-l aducă, în urmă viind Iancu și fata, împreună cu mumă-sa, prin cinstita aghenție, să să trimită înapoi la Săcele, cărora să li se dea de către Bălăceanul taleri 50, pentru cheltuiala drumului și alți taleri 250, zestre fetii, a să mărița după starea ei acolo.

Ci să binevoiască cinstita aghenție a primi banii, ce li să să dea, ca să să trimită fata și mama ei la Săcele, de unde să nu fie slobodă a eși în țară, aici. Și să avem cînstă a lua răspuns de primire și că s-au pus în urmare.

1822 nov. 9

PRELUDII ALE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

NICOLAE COPOIU

La începutul lunii martie 1914, presa franceză acorda spații ample dramei petrecute în birourile marelui cotidian parizian *Le Figaro*: soția ministrului francez al Finanțelor, Caillaux*, considerându-se jignită de publicarea unor scrisori particulare ale soțului ei în paginile ziarului, s-a prezentat la redacție și l-a împușcat mortal pe Gaston Calmette, directorul publicației. Crima, ca și procesul — terminat în cele din urmă prin achitarea acuzației — au produs senzație în viața politică a Franței.

Mal presus de vilva stîrnită de astfel de incidente, pe cerul politic al Europei, brăzdat din ce în ce mai des de fulgere, continuau să se adune nori grei, prevestitori de furtună**. În vara anului 1914, focul s-a aprins cuprinzînd aproape întreaga Europă.

Cele două tabere

În primul război mondial s-au înfruntat două grupări de state imperialiste: **Tripla Alianță** și **Tripla Înțelegere**. Crearea acestora a început din ultima treime a secolului trecut, după cele două mari războaie — franco-prusian (1870-1871) și ruso-turc (1877-1878) — fiecare în felul său dînd naștere la temeri și suspiciuni în tabăra învingătoare.

* Joseph Caillaux (1863-1944) a avut o activitate publică dintre cele mai contestate. Cunoscut specialist în problemele financiare, el a deținut portofoliul Ministerului de Finanțe și a fost președinte al Consiliului de Miniștri francez în 1911. S-a manifestat ca un adept al compromisului în disputele coloniale în Africa de Nord față de Germania. A fost condamnat în 1920 de Înalta Curte de Justiție a Franței pentru corespondență cu inamicul, iar în 1925 a fost amnistiat.

** Pentru atmosfera din politica internațională în perioada premergătoare primului război mondial, vezi și *Magazin Istoric*, nr. 7-8/1969 și 8/1972.

rilor și la ideea de revanșă în tabăra învingătorilor.

Războiul franco-prusian a avut consecințe uriașe pe planul dezvoltării societății europene în deceniile următoare. Înfrângerea militară a Franței republicane în 1871 a marcat începutul afirmării militarismului german, iar înăbușirea în sine a Comunei din Paris — forma cea mai înaltă de apărare a patriei demonstrată în cadrul primei experiențe istorice a dictaturii proletariului — a slăbit pentru mult timp capacitatea națiunii franceze de a-și recupera cele două provincii — Alsacia și Lorena — anexate de Germania în 1871. În ultimele decenii ale secolului trecut, deși cercurile conducătoare ale Republicii Franceze și-au concentrat atenția mai mult în direcția expansiunii coloniale, ele n-au uitat de „revanșa” împotriva Germaniei. La rândul lor, guvernele și cercurile militare de la Berlin, pentru a-și justifica pregătirile de război, și-au făcut o preocupare de căpetenie din a flutura pericolul unui atac din partea Franței. Pentru mai multă siguranță, Germania și Franța au căutat să-și consolideze puterea prin alianțe cu alte state. La rândul său, războiul ruso-turc din 1877-1878, încheiat cu Congresul de la Berlin, a creat noi probleme în relațiile internaționale. Dar configurația politică a Europei Continentale a continuat să poarte, mai mult sau mai puțin vizibil, amprenta rivalității franco-germane.

Prima fază a constituirii Triplei Alianțe, a reprezentat-o Pactul de alianță dintre Austro-Ungaria și Germania, semnat la Viena, la 7 octombrie 1879, și care, deși formal a fost încheiat împotriva Rusiei, a exprimat teama obsesivă a Germaniei de a nu se afla singură în fața unei revanșe franceze. Evoluția constituirii acestei grupări a fost complexă, partenerii încheind și alte acorduri care nu se încadrau perfect în spiritul Triplei Alianțe. Așa a fost cazul cu acordul secret survenit doi ani mai târziu, la 18 iunie 1881, între cei trei împărați — Alexandru III, Franz-Josef și Wilhelm I, care prevedea o „neutralitate binevoitoare”, în cazul când unul dintre semnatari s-ar fi aflat în război. A fost, evident, tot o măsură de pre-

cauție din partea Germaniei împotriva Franței. Rusia a acceptat să rămână neutră în cazul unui război franco-german, cu condiția ca și Germania, în ipoteza unui conflict anglo-rus, să adopte aceeași atitudine. Acest acord a reprezentat o adevărată împărțire a sferelor de influență, mergându-se pînă la stabilirea lor precisă în Balcani.

În mai 1882, Italia a aderat la Tratatul de alianță austro-german, Tripla Alianță fiind astfel constituită. În 1883, la această grupare s-a raliat și România, ca partener secundar. Aderarea României, rămasă secretă, se explică prin legăturile pe care Carol I le păstra cu țara sa de origine, dar a fost determinată și de o anumită teamă a cercurilor conducătoare față de tendințele expansioniste ale țarismului. Tratatul participărilor la Tripla Alianță a fost încheiat pe cinci ani și apoi reînnoit cu regularitate. România a reînnoit ultima oară alianța în 1913, ceea ce avea să reprezinte un motiv important pentru solicitarea insistență a intrării ei în război, în 1914, alături de Germania și Austro-Ungaria.

Jocul politic al „echilibrului” dintre puteri a dus și la crearea celui de-al doilea grup de state ale căror interese economice și politice aveau unele convergențe. Acest grup a început să se formeze în ultimul deceniu al secolului trecut (1891-1893), când s-a perfectat alianța militară franco-rusă. La baza înțelegerii s-a aflat interesul Franței de a avea un aliat sigur în cazul unei eventuale agresiuni din partea Germaniei. „Dacă Franța — se arăta în cuprinsul acordului — va suferi o agresiune din partea Germaniei sau a Italiei sprijinită de Germania, Rusia va întrebuița toate forțele sale existente ca să atace Germania”.

Deși aparent justificată de pericolul german, alianța Franței republicane și democrate cu Rusia țaristă a produs o foarte proastă impresie în opinia publică internațională. Socialiștii, în special, au blamat cu energie ciudată politică a guvernelor franceze de a acorda împrumuturi substanțiale Petersburgului, în contul alianței sale împotriva Germaniei. Gazetarii remarcuau ironic, printre altele,

faptul că datorită alianței, autoritatul Rusiei s-a aflat, de mai multe ori în situația de a asculta „Marseilleza”, în piccioare.

La începutul secolului nostru, rivalitatea economică și maritimă anglo-germană a determinat o apropiere a Angliei de Franța și Rusia, apropiere impulsionată, îndeosebi, de regele Eduard VII și de ministrul de Externe francez Delcassé. La 8 aprilie 1904 s-a semnat un Acord franco-englez, care, deși nu a cuprins nici o clauză referitoare la un eventual conflict cu Puterile Centrale — el reglementînd doar împărțirea Africii — a marcat consfințirea unei alianțe militare împotriva adversarilor europeni. Antanta cordială, cum s-a numit pe atunci alianța franco-engleză din 1904, s-a desăvîrșit în 1907, când a devenit Tripla Înțelegeră, în urma acordului anglo-rus pe baza căruia au fost împărțite între cele două puteri sferele de influență în Persia, Afganistan și Tibet.

Deși România, prin tratatul secret încheiat de regele Carol I, se afla formal în tabăra Puterilor Centrale, un curent de opinie foarte puternic împotriva Austro-Ungariei, precum și simpatiile tradiționale ale românilor pentru Franța, au apropiat România de Antantă.

Înainte de 1914, deși omeniirea în ansamblu realizase o anumită experiență pe calea recunoașterii unor principii progresiste de drept internațional, între puterile imperialiste se dădea o acerbă luptă pentru expansiunea colonială. Anglia, Franța, Rusia, Germania, Italia, S.U.A. și Japonia au fost principalele competitori în marea bătălie pentru împărțirea și reîmpărțirea prăzii coloniale. Caracteristică în această confruntare era inegalitatea de dezvoltare a statelor respective. Italia, Germania și Japonia, țări care cunoscuseră o dezvoltare rapidă la sfîrșitul secolului trecut, s-au simțit frustrate de către mai vechii stăpînitori ai imperiilor coloniale, Anglia și Franța.

În ciuda progreselor regimului parlamentar în mai toate statele capitaliste, relațiile internaționale au fost influențate și de prezența familiilor domnitoare pe tronurile celor mai multe țări europene: Ro-

Wilhelm II în costum de marinar

manovii în Rusia, Hohenzol-
lernii în Germania (și România),
Habsburgii în Austro-Ungaria
(și Bulgaria), întrețineau strânse
legături personale, uneori peste
guvernele lor.

Zângănit de arme

Dezvoltarea economică gene-
rală a Germaniei i-a oferit ace-
stea posibilitatea să devină o
mare putere maritimă. Încă din
1905, flota comercială germană
reprezenta dublul celei franceze.
Traficul portului Hamburg, de
exemplu, era în 1913 de
8 375 000 tone, aproape cât al
Londrei (9 965 000 tone) și de
trei ori mai mare decât al Marsi-
liei.

Ideea de a crea o flotă de
război corespunzătoare expan-
siunii economice a fost formu-
lată la 18 ianuarie 1896 de îm-
păratul Wilhelm II, cu prilejul
aniversării unui sfert de veac
de la proclamarea celui de-al
doilea Reich.

Chiar în anul următor, adus
în fruntea Ministerului Marinei,
amiralul von Tirpitz a hotărât
măsuri pentru dezvoltarea flo-

tei de război germane, astfel
încât ea să reprezinte cel puțin
două treimi din valoarea celei
engleze. Programul de con-
strucții a unor moderne nave
de război a fost votat prin pa-
tru legi succesive. Anglia, pu-
terea maritimă cea mai mare,
a reacționat cu destulă în-
târziere la îndrăznețele pla-
nuri de înarmare navală a
Germaniei. În 1905, la sugestia
amiralului Sir John Fisher, An-
glia a început construirea cui-
rasatelor de tipul cunoscut sub
numele de DREADNOUGHT
(„cel care nu se teme de nimic”).

La începutul anului 1912, îm-
păratul Wilhelm II și von Tirpitz
au decis „suplimentarea” pro-
gramului din 1908 (la cele două
vase de linie prevăzute anual,
adăugându-se încă trei). Totuși
guvernul englez s-a hotărât să
trimită pe ministrul său de
Război, lordul Haldane pentru
negocieri mai consistente cu
impetuosul său rival. Tratat-
vele purtate la Berlin în fe-
bruarie-martie 1912 au scos în
evidență pe de o parte hotărâ-
rea Angliei de a-și impune su-
perioritatea sa navală celorlalte
puteri și, în primul rând, Ger-

maniei, iar pe de altă parte
dorința Germaniei de a obține
un acord privind neutralitatea
reciprocă a celor două țări, în
orice eventual conflict.

Guvernul britanic a respins
ideea acordului privind neu-
tralitatea, care i-ar fi submi-
nat alianța cu Franța. Ca
atare, noua lege navală ger-
mană, aminată datorită trata-
tivelor, a fost repusă în discuție
și aprobată fără modificări de
Reichstag (Parlamentul de la
Berlin), la 14 mai 1912. Cursa
înarmărilor navale a continuat,
deși relațiile anglo-germane au
rămas curtenitoare până în au-
gust 1914. Atât de curtenitoare
încât, chiar în iunie 1914, o
escadră engleză a participat
la serbările marine din Germania,
întrerupte de asasinarea arhi-
ducelui Franz-Ferdinand, moș-
tenitorul la tron al Imperiului
habsburgic. Exploatarea amenin-
țările Germaniei, guvernul de
la Londra a obținut de la Par-
lament aprobarea planurilor de
construire a unor noi nave mi-
litare, păstrând superioritatea
cantitativă și calitativă asu-
pra flotei adversarului. În fe-

Creatorul Hochseeflottei, amiralul von
Tirpitz cu soția, în orele de răgaz

bruarie 1913, Winston Churchill, pe atunci Prim lord al Amiralității, și-a exprimat părerea că „potrivit evaluărilor noastre, războiul cu Germania va izbucni în septembrie 1914”.

Sub acest unghi, al pregătirilor de război merită să amintim articolul lui Alexandru Nicolau, publicat în **România muncitoare** din februarie 1913, sub titlul **Europa se înarmează**. Socialistul român prevedea modul de desfășurare și marile proporții ale viitorului război, caracterul lui mondial, pornind de la două premise: nivelul potențialului militar și mecanismul alianțelor.

„Un asemenea război, scria Al. Nicolau, n-ar mai avea loc ca altădată între trupe puțin numeroase, el s-ar angaja între armate de milioane și întrebându-și cele mai perfecționate mijloace de distrugere [...] Din cauza diferitelor alianțe, înțelegeri și interese, într-un eventual război n-ar mai fi față-n față două popoare, ci un grup de popoare contra altui grup: Tripla Alianță contra Triplei Înțelegeri [...]”

Pretutindeni, pe mare ca și pe uscat, vor bubui tunurile și aceste 22 milioane de ființe tinere vor fi duse ca o imensă turmă pentru a asasina sau fi asasinați în numele marilor interese ale capitalismului totostăpînitor”.

Cursa pregătirilor militare a fost însoțită de mai multe „crize” în relațiile internaționale care au fost în cele din urmă aplanate pe cale diplomatică.

În martie 1905 a început conflictul franco-german pentru stăpînirea Marocului, unde Franța se infiltra începînd de la sfîrșitul veacului trecut. Această primă criză marocană ia sfîrșit odată cu Conferința din 1906 de la Algeiras*.

La 4 mai 1911, în urma unei răscoale îndreptate contra sultanului marocan Mulai-Hazid, localitatea Fez, unde se aflau mai mulți europeni, a fost ocupată de trupele franceze, debarcate aici pentru apărarea „compatrioților”. Prezența trupelor franceze la Fez a fost interpretată de Berlin ca o încălcare a Acordului de la Algeiras. Sub pretextul apărării intereselor germane din Maroc, Germania a trimis, la 1

iulie 1911, nava de război **PANTHER** în rada portului Agadir.

Negocierile s-au prelungit pînă în luna noiembrie 1911, guvernul german cerînd, în schimb, renunțării la orice pretenție asupra Marocului, trecerea Congoului francez în stăpînirea sa și declarîndu-se gata să recurgă eventual la război. A intervenit însă guvernul englez, care prin ministrul său de Finanțe, Lloyd George, a făcut la 21 iunie, declarația devenită celebră, că „pacea cu orice preț este o formulă inacceptabilă pentru o mare putere”, dînd în felul acesta de înțeles Germaniei că Franța nu va fi lăsată singură în caz de conflict militar. Guvernul de la Berlin a fost nevoit să-și reducă din pretenții și, prin acordul semnat la 4 noiembrie, s-a mulțumit cu o fișie din interiorul Congoului francez — „un petec de noroi”, după cum s-a exprimat primul ministru Joseph Caillaux — în schimbul căruia Germania a recunoscut protectoratul francez în Maroc.

Pe alte planuri, Agadirul a mai avut două consecințe. În Anglia, opinia publică a fost orientată împotriva Germaniei care, prin „saltul Pantherei”, făcuse o demonstrație de putere maritimă, iar la Berlin, amiralul von Tirpitz, luînd ca pretext atitudinea ostilă a Angliei, l-a convins pe împărat, încă odată, de necesitatea întăririi forțelor maritime germane.

În România, ecoul evenimentelor din timpul noii crize marocane a fost, în general, favorabil Franței. Ziarul **Adevărul** a scotit că „istoria ne pîrtinitoare nu va putea șterge înfrîngerea diplomatică pe care a suferit-o Germania în lupta cu diplomația franceză în chestiunea marocană”.

„Al doilea bolnav al Europei”

Italia era una dintre „noile” puteri europene care tindea să participe cu mai multă energie la împărțirea prăzii coloniale. Încurajată de Rusia cu care în octombrie 1909, încheiase un acord secret, Italia a declarat, în septembrie 1911 război Turciei pentru ocuparea Libiei (pe atunci Tripolitania).

Războiul italo-turc, prin caracterul lui nedismulat de cîmpire din partea Italiei, a produs indignare în opinia publică progresistă și în special în rîndurile mișcării muncitorești internaționale.

Socialiștii români, de exemplu, au adoptat o atitudine deosebit de energică. Într-un editorial intitulat **Jos războiul**, publicat în **România muncitoare** organul central al Partidului Social-Democrat și al sindicatelor din România, s-a arătat că „ceea ce săvîrșește regatul italian, este un adevărat act de banditism, o crimă abominabilă [...] Italia a pîndit un moment prielnic ca să se năpustească asupra Tripolitaniei, să puie ghearele pe ea și să-și mărească teritoriul colonial”. Partidul Social-Democrat din România a propus Biroului Socialist Internațional boicotarea internațională de către muncitori a tuturor vapoarelor italiene, „pentru a împiedica războiul italo-turc”.

Socotit inițial a fi o simplă plimbare a armatei italiene, războiul s-a prelungit, riscînd să producă mari complicații in-

Winston Churchill (stînga) și amiralul Sir John Fisher părăsind clădirea Amiralității

* Vezi Magazin Istorie, nr. 3/1968.

ternaționale. După ce a ocupat ușor unele localități de coastă, armata invadatoare a înfruntat o rezistență puternică din partea turcilor. Pentru a forța victoria, italienii au ocupat Insulele Dodecaneze. În cele din urmă, Turcia a acceptat pacea, semnată la Lausanne, la 18 octombrie 1912, prin care renunța la suveranitatea sa asupra Tripolitaniei; insulele deținute de italieni în Marea Egee au rămas „temporar” sub noul ocupant. Succesul Italiei a grăbit hotărârea citorva guverne din sud-estul Europei de a alunga pe turci din această regiune și primul conflict balcanic a izbucnit exact în ziua când se semna Pacea de la Lausanne.

Austro-Ungaria era socotită în cancelariile europene a fi „cel de-al doilea bolnav al Europei” (după Turcia). Prin structura sa statală internă, multi-națională, ea reprezenta un virtual factor de tensiune și conflicte. Cauza fundamentală a dificultăților existenței acestui stat consta în tendința firească a popoarelor din monarhie de a se elibera de dominația străină, fie pe calea unirii cu conaționalii lor care aveau deja un stat național independent, fie prin crearea unor state naționale. Pentru a contracara această tendință generală, Austro-Ungaria a promovat pe plan intern o permanentă politică de reprimare a aspirațiilor naționale ale supușilor ei, iar pe plan extern un sistem de acorduri și alianțe care să favorizeze nu numai supraviețuirea conglomeratului statal hibrid ci și anumite perspective de expansiune pe seama unor vecini. După ce s-a amestecat în complotul militar care a dus, în iunie 1903, la înlocuirea în Serbia a dinastiei Obrenovici cu Petru Karagheorgevici, după ce în 1906 a provocat războiul vama („războiul porcilor”), oprind importul de animale din Serbia, în toamna anului 1908, guvernul de la Viena a anexat pur și simplu, Bosnia și Herțegovina, aflate la data aceea sub dominație turcă.

Pentru a realiza această performanță de cotoire a unor teritorii străine „pe cale pașnică”, diplomația austro-ungară a desfășurat un joc abil.

Autocratul Rusiei s-a aflat de mai multe ori în situația de a asculta Marselleza. În imagine, președintele Poincaré împreună cu farul Nicolae II

Profitind de revoluția Junilor Turci din anul 1908 care, pentru moment, puneau Imperiul otoman în imposibilitate de a se angaja într-un război, baronul Aehrenthal, ministrul de Externe austriac a inițiat o tranzacție cu Rusia: el l-a invitat în septembrie 1908, pe ministrul de Externe rus Izvolski la Castelul Buchlau (Buchlov) din Moravia, unde a obținut consimțământul Rusiei pentru anexarea Bosniei și Herțegovinei, în schimbul acceptării de către Austro-Ungaria a schimbării regimului de navigație la Strimtorilor Bosfor și Dardanele, regim restrictiv pentru flota militară rusă.

Asigurându-și și bunăvoința Bulgariei, care cu o zi înainte își proclamase independența, la 6 octombrie 1908, Austro-Ungaria și-a anunțat public hotărârea

de a anexa cele două provincii. Demersurile lui Izvolski pe lângă guvernele celorlalte puteri pentru a se organiza o consfătuire internațională care să ia în dezbate cele două probleme împreună — anexarea Bosniei și Herțegovinei și statutul strimtorilor — deși sprijinite de Anglia n-au avut succes. Austro-Ungaria a obținut recunoașterea actului său cotoitor din partea celorlalte mari puteri: guvernul francez a folosit această concesie pentru a obține din partea Puterilor Centrale, prin acordul din 9 februarie 1909, recunoașterea supremației sale politice în Maroc; Turcia a primit despăgubiri financiare și alte concesi de ordin economic; Italia, după ce a schițat unele pretenții, s-a înțeles cu Rusia, pe baza unui acord secret semnat la

Raconigi, în octombrie 1909, care prevedea, printre altele, colaborarea celor două state în Balcani și „bunăvoința față de interesele Italiei în Cirenaica și Tripolitania”. Guvernul român a privit cu pasivitate manevrele Austro-Ungariei în Balcani, ceea ce a provocat protestul mișcării socialiste, care s-a pronunțat împotriva oricărei alianțe între România și Austro-Ungaria, asupritoarea românilor din Transilvania.

Flux și reflux în diplomația europeană

Relațiile internaționale în următorii doi ani s-au caracterizat printr-un joc complex de tratative mai mult sau mai puțin secrete, în care fiecare mare putere a căutat să se „asigure” împotriva tendințelor imperialiste ale celorlalte. După ce guvernul italian a obținut asentimentul guvernului rus pri-

vind viitoarele sale obiective de cucerire în Africa, a semnat, la 19 decembrie 1909, la Viena, un acord cu Austro-Ungaria prin care cele două părți s-au angajat să nu acționeze în direcția anexării de teritorii în Balcani. fără „un acord prealabil bazat pe principiul compensației”. La rândul său, guvernul de la Berlin, neliniștit de politica Angliei, a purtat în 1910 convorbiri cu Rusia, promițând că va înceta să sprijine Austro-Ungaria în Balcani, dacă Rusia se va desolidariza de Marea Britanie. În același timp, între Berlin și Londra s-au purtat discuții pe tema reducerii înarmărilor navale, dar fără rezultate.

În umbra rivalității marilor puteri din cele două grupări imperialiste, tinerele state din Balcani care luptau de mult timp împotriva coteritorului lor secular și năzuiau să-și obțină independența națională, au declarat război Turciei (în toamna anului 1912). Bulgaria în alianță cu Serbia, Grecia și Muntenegru, în urma unor victorii răs-

nătoare, au măturat dominația otomană din această parte a Europei. Conduse de monarhi legați de unele puteri imperiale și supuse intrigilor diplomatice ale acestora, popoarele din Balcani nu au putut însă valorifica succesul lor pe linia instaurării unui climat de pace și bună vecinătate între ele.

Alături de celelalte popoare, care năzuiau spre cucerirea libertății și independenței lor naționale, s-a ridicat la luptă împotriva dominației străine și poporul albanez. Independența Albaniei a fost proclamată la 28 noiembrie 1912. Forțele progresiste din Europa — și în primul rând mișcarea socialistă — au salutat cucerirea independenței de către poporul albanez. Într-un *Memoriu* adresat Congresului socialist internațional de la Basel, Partidul Social-Democrat din România a ple-dat cauza independenței poporului albanez: „Cererea de independență a Albaniei — care luată în limitele sale geografice este țara cea mai omogenă ca

Demonstrația antirăzboinică de la 13 iulie 1914 din fața Clubului social-democrat din Capitală

România Muncitoare

5 BANI
Organul Partidului Social-Democrat și al Uniunii Sindicale din România

ORGANUL PARTIDULUI SOCIALDEMOCRAT ȘI AL UNIUNII SINDICALE DIN ROMÂNIA

PARTIDUL SOCIALDEMOCRAT ȘI RĂZBOIUL CĂTRE TOȚI SALARIAȚII, CĂTRE ÎNTREG POPORUL ROMÂN

populație — apare astfel justificată sub toate raporturile**.

În vara anului 1913 a izbucnit cel de-al doilea război balcanic, de data aceasta între foștii principali aliați (Bulgaria și Serbia). Aceste conflicte au dat prilejul să se acrediteze în vocabularul politico-diplomatic expresia că Balcanii erau „butoiul cu pulbere al Europei” înainte de primul război mondial. Era o încercare de a estompa printr-o metaforă grava responsabilitate care revenea principalelor puteri europene pentru pregătirea primei conflagrații mondiale.

Atât războiul italo-turc cât și războaiele din Balcani au produs o stare de alarmă în rindurile maselor populare. Proletariatul organizat în partide socialiste și în sindicate și-a ridicat cu tărie glasul împotriva pericolului declanșării războiului între cele două grupuri de puteri imperialiste. Congresul socialist internațional de la Basel (noiembrie 1912), precedat de impunătoare manifestații de stradă a sute de mii de oameni în principalele capitale europene, inclusiv la București, a avertizat guvernele capitaliste asupra pericolului pe care îl reprezenta pentru ele însele, recurgerea la război. Semnificative cuvinte, cu sens profetic a rostit Jean Jaurès la mitingul de la Basel: „După cum în timpul războiului din 1870 a venit Comuna din Paris și în timpul războiului ruso-japonez revoluția rusească, tot așa un război european va aduce o revoluție, dar mai mare și mai grozavă”.

„Cele trei milioane de frați”

În România, începutul anului 1914 a fost marcat de cîteva evenimente semnificative: două mari reforme — agrară și electorală — au fost puse în dezbaterea publică**. O serie de acțiuni de masă declanșate încă de atunci în jurul acestor mari probleme și-au găsit con-

tinuarea în perioada puternicului avînt revoluționar din anii 1918-1921.

Problema națională, lupta pentru cauza românilor din provinciile aflate sub stăpînire Austro-Ungariei a constituit o mare și importantă preocupare a vieții politice românești. Deși în primele zile ale anului 1914 s-a vorbit despre un început de apropiere româno-ungară, datînd unele tratative dintre primul-ministru ungar, contele Tisza și reprezentanții Partidului Național Român, românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, au cunoscut pînă la declanșarea războiului aceeași asuprire națională de secole, care a germinat și întărit o puternică mișcare de eliberare națională. „Cele trei milioane de frați [ai românilor — n.a.], scria istoricul Bertram Auerbach, închiși în Regatul Sfîntului Ștefan doreau să iasă din acest zis stat național [...] unde tirania [...] tăgăduia sușilor săi orice drept la cultura tradițiilor lor, chiar a limbii lor, orice egalitate politică și socială”.

Un eveniment politic, cu ecou puternic în opinia publică internațională, a fost vizita făcută în România, la 1 iunie 1914, de țarul Rusiei Nicolae II, eveniment pe care Sazonov, ministrul de Externe rus l-a apreciat în Dumă (Parlamentul de la Petersburg — n.r.), ca fiind de natură să încurajeze „o apropiere între cele două țări, unite prin legături glorioase în trecut și prin interese și simpatii mutuale”. Deși a fost legată și de proiectul eşuat al unei căsătorii între prințul Carol și fiica țarului, Tatiana, caracterul politic al vizitei în contextul internațional de atunci

a fost remarcat imediat, mai ales datorită cuvîntărilor rostite de țar și de regele Carol I, despre care ziarul **Le Temps** din Paris scria că vor „avea un mare răsunet în Europa”. Atît prin caracterul ei oficial, cît și prin alte elemente (între care acordarea din ambele părți de decorații cu cel mai înalt grad) a exprimat o apropiere politică între România și Tripla Înțelegere.

Anul 1914 a marcat afirmarea tinărului deputat conservator Nicolae Titulescu, atît ca talent oratoric, cît mai ales ca o mare competență în domeniul relațiilor internaționale. Cuvîntarea lui Titulescu în problemele politicii externe, comenta **Adevărul** din aprilie 1914, i-a pus în evidență „acele indispensabile însușiri ale omului politic de guvern, adică pătrunderea rapidă, cugetare strînsă, tact și simțul răspunderii”.

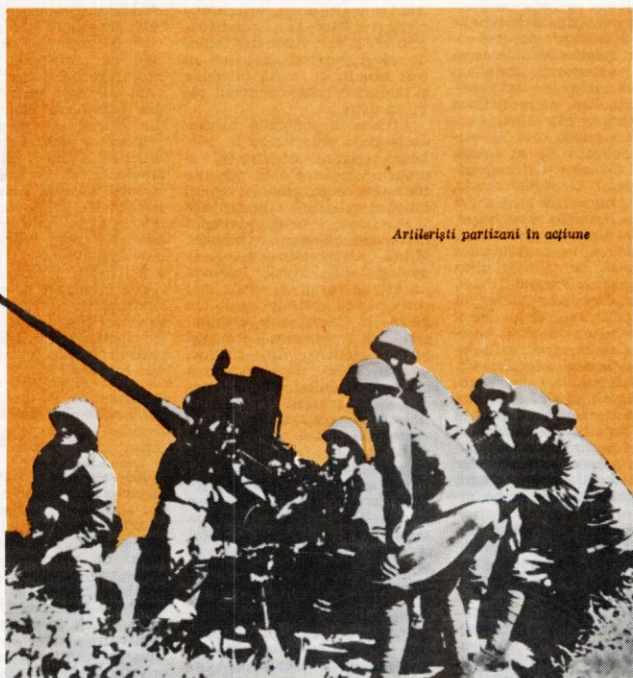
Asasinatul de la Sarajevo a avut un puternic ecou și în România. Semnificația dispariției prințului moștenitor al tronului Austro-Ungariei n-a scăpat lui C. Mille, care scria că Imperiul habsburgic va suferi „dezagregări fatale, dintre care, în prima linie, va fi aceea a elementului românesc care va veni să se alipească patriei mume”. Socialistul M. Gh. Bujor punea atentatul într-o legătură mai profundă cu realitățile sociale și naționale din această parte a Europei. Persecuțiile naționale din Austro-Ungaria „în vigoare și în Transilvania înteează fierberea, nemulțumirea și revolta în populații, o adevărată materie inflamabilă pentru care este de ajuns o scînteie ca să se aprindă”.

La 28 iunie 1914, erau asasinați, la Sarajevo, arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austriei, împreună cu soția sa, ducesa de Hohenberg.

În numărul viitor al revistei, în articolul *Vara fierbinte a anului 1914*, cititorii noștri vor putea urmări reacțiile declanșate în principalele cancelarii europene de evenimentele de la Sarajevo, care — pe fondul gravelor contradicții dintre principalele state capitaliste — au dus, la o lună de la atentat, la izbucnirea primei conflagrații mondiale.

* Pentru proclamarea independenței Albaniei și sprijinul acordat de România primului guvern albanez, vezi *Magazin Istorie*, nr. 11/1972.
** Vezi *Magazin Istorie*, nr. 9/1973.

SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1944

Artileriști partizani în acțiune

ECOURI ÎN ROMÂNIA ALE INSURECȚIEI SLOVACE

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Slovacii și cehii sărbătoresc anul acesta trei decenii de la insurecția națională slovacă, începută la 29 august 1944, și al cărei punct culminant l-a constituit luna septembrie a aceluiași an. Istoria relațiilor prietenești româno-cehoslovace, ale căror rădăcini se întind departe în trecut s-a afirmat în timpul luptei comune împotriva agresiunii naziste.

Un larg front al solidaritații

În timpul crizei cehoslovace și după München*, poporul român și-a manifestat indignarea față de amestecul brutal al Germaniei naziste în viața Cehoslovaciei și față de atitudinea binevoitoare agresorului din partea marilor puteri care își asumeră obligații de a acorda asistență Cehoslovaciei împotriva agresiunii. Guvernul român a respins propunerile guvernului polonez ca România să participe, alături de Ungaria și Polonia, la împărțirea în continuare a Cehoslovaciei și a întreprins noi demersuri la Varșovia, Paris, și Londra pentru a se pune capăt acestei drame, ceea ce l-a determinat pe reprezentantul diplomatic al Cehoslovaciei la Budapesta să declare colegului său român că România a rămas credincioasă țării lui până în ultima zi¹. La 15 martie 1939 guvernul român a hotărât decretarea unei mobilizări parțiale și a luat măsuri de apărare a frontierelor nord-vestice ale țării contra unui posibil atac germano-ungar².

Ocuparea Cehoslovaciei în martie 1939 a provocat în România un val de proteste împotriva coteropitorilor hitleriști, de simpatie și ajutor față de popoarele ceh și slovac. Organizațiile de masă aflate sub conducerea sau sub influența partidului comunist, presa democratică au desfășurat o puternică campanie de solidaritate cu poporul cehoslovac prieten. O deosebită atenție au acordat organele și organizațiile locale ale P.C.R. sprijinirii refugiaților cehoslovaci, în care scop au fost trimiși la Sighet cei mai buni activiști ai Comitetului Teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. În cadrul unei consfătuiri cu activul de partid care lucra în organizațiile de masă, ce a avut loc la București în ziua de 3 aprilie 1939, s-a remarcat faptul că, datorită activității comunistilor, socialistilor și a altor antifasciști, breslele au răspuns favorabil propunerii P.C.R. de a se strânge fonduri pentru ajutarea

rea refugiaților cehoslovaci³. La Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie, Oradea, Timișoara, Cluj, Sibiu, Făgăraș, Dej, Bistrița, Aiud și în alte orașe, autoritățile civile și militare au asigurat adăpostirea și aprovizionarea miilor de refugiați cehoslovaci, care au fost primiți cu toată prietenia și căldura de către cetățenii țării noastre.

Atitudinea poporului român, de la clasa muncitoare și celelalte categorii de oameni ai muncii, de la P.C.R. și alte forțe de stînga, pînă la cercuri burgheze realiste — reprezentate în guvern prin Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Mitiță Constantinescu — și la numeroși intelectuali, însemna un act de curaj, cu atât mai elocvent cu cît România se găsea ea însăși sub amenințarea și presiunea aceluiași forțe agresive. În toamna anului 1939, la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, țara noastră era practic izolată pe plan extern ca o consecință logică a răsturnării raportului de forțe pe arena internațională, factor care influențase în mod hotărîtor evoluția forțelor politice pe plan intern. Carol II și camarila regală s-au vădit neputincioși în fața presiunilor externe. Ei au admis cîntirea teritoriului național, în pofida opoziției multor cercuri politice, organizații democratice și patriotice, reprezentanți ai armatei care ceruseră adoptarea unor măsuri menite a permite rezistența armată împotriva agresiunii fasciste, apărarea integrității și suveranității țării.

După Dictatul de la Viena din 30 august 1940, în prima jumătate a lunii septembrie a aceluiași an a fost instaurată dictatura militară-fascistă, împotriva căreia, în fruntea masei muncitoare, Partidul Comunist Român s-a ridicat cu o deosebită energie din primele zile. Acționînd cu consecvență pe linia mobilizării poporului român la lupta pentru răsturnarea regimului militar-fascist și alăturarea României la alianța antihitleristă, P.C.R. a popularizat larg, prin mijloacele sale de propagandă, exemplele de combativitate oferite de rezistența europeană, eforturile depuse de alte popoare pentru zdrobirea fascismului, evenimentele urmărite cu viu interes și

simpatie de opinia publică, de forțele politice antifasciste românești. **România liberă** (Banat) din ianuarie 1942, remarcînd intensificarea luptei popoarelor împotriva agresorilor fasciști își încuraja cititorii arătînd că „rezistența națiunilor subjugate de Hitler ia formele unui adevărat război patriotic, din Iugoslavia pînă-n Franța, din Norvegia pînă-n Grecia”.

Mîșcarea de rezistență antihitleristă a luat o tot mai mare amploare și în Cehoslovacia. Ecurile acestei lupte au fost înregistrate și de organele de informații antonesciene care, în februarie 1943, notau că, în Slovacia, avea loc „o accentuare a activității comuniste”. În aceeași informare se arăta că la Bratislava, Nyitra și în alte localități din Slovacia au avut loc manifestații antigermene, iar patrioții slovaci au atacat militarii hitleriști⁴.

Un an al victoriilor decisive

1944 s-a caracterizat ca un an al victoriilor decisive ale coaliției antihitleriste. Fronturile se apropiau de granițele Germaniei naziste, iar intensificarea luptei de eliberare din țările aflate sub jugul sau dominația fascistă slăbea tot mai mult rezistența Reichului. Un deosebit avînt a luat, în aceste condiții, lupta partizanilor slovaci împotriva ocupanților hitleriști. Despre situația din Slovacia, Legația română la Bratislava informa, la 14 august 1944, că partizanii, „la început puțin numeroși, limitîndu-se la regiunea din estul Slovaciei, numărul lor a crescut, răspîndindu-se pe întreg teritoriul țării”⁵. La 16 august, reprezentanța diplomatică română revenea, informînd că „cercurile oficiale slovace se arată foarte îngrijorate de activitatea grupelor de partizani, din ce în ce mai numeroase. Adăpostii în păduri și avînd concursul unei părți din populație, alimentați cu arme, munițiuni și hrană în timpul nopții de avioane ruse, partizanii comit acte de sabotaj, printre care se citează oficial distrugerea a două poduri importante...”. Mai departe, telegrama relata că „pentru menținerea ordinii, guvernul slo-

* Vezi și *Magazin Istorie*, nr. 9/1973.

vac a cerut Germaniei autorizațiunea de a readuce în Slovacia trupe aflate în Italia și România, dorindu-se a evita cooperarea cu trupele germane, [fapt] care ar putea provoca mai degrabă o înrăutățire a situației⁹.

În acea perioadă, ca urmare a înaintării trupelor sovietice, comandamentul hitlerist acorda o mare atenție menținerii pozițiilor sale în România. În acest scop, împreună cu guvernul Antonescu, luase măsuri de întărire a dispozitivului forțelor Grupului german de armate „Ucraina de Sud”, de la aripa sudică a frontului sovieto-german, pentru a bara calea forțelor sovietice în acest sector, pe direcția Budapesta-Viena și spre Peninsula Balcanică. În această privință, teritoriul României oferea numeroase posibilități. Dar noua operație ofensivă sovietică de amploare de la aripa sudică a frontului sovieto-german, împreună cu insurecțiile victorioase din România și Bulgaria, cu luptele armatei populare de eliberare iugoslave, cu lovirurile date cîmpitorului de forțe patriotice elene, albaneze și italiene, au schimbat radical în a doua jumătate a anului 1944, situația militară și politică în bazinul Mării Negre în estul, sud-estul și centrul Europei.

Insurecția națională antifascistă din august 1944 a scos România din alianța cu Germania nazistă și a alăturat-o, cu întregul ei potențial militar de peste o jumătate de milion de oameni, precum și cu totalitatea resurselor sale economice, coaliției antihitleriste. Arcul carpatic n-a mai constituit o fortăreață; prin trecătoarele rămase libere, asigurate de diviziile române care rezistau cu tenacitate presiunilor inamicului pe poziții situate cu mult mai la nord de aceste trecători, forțele sovietice și române de la sud de Carpați Meridionali s-au putut concentra în Podișul Transilvaniei, în vederea unor operații noi, spre Cîmpia Tisei. Direcția strategică a Văii Dunării, care conduce spre Belgrad, Budapesta, Bratislava, Viena, era, de asemenea, deschisă.

Actul memorabil al poporului român a fost salutat de coaliția antihitleristă, de forțele din rezistența europeană, de opinia publică democratică mondială

și s-a bucurat de aprecieri realiste din partea presei și a unor oficialități ale timpului.

Întreaga Românie „s-a răscolat împotriva cotropitorilor săi”

În Cehoslovacia, unde la 29 august începuse insurecția populară slovacă împotriva ocupanților fasciști⁷, gazeta **Moravská novosti** — organ al Partidului Comunist Cehoslovac și al rezistenței naționale pentru regiunea Moravia-Sileziană — după ce sublinia rolul uriaș al Uniunii Sovietice și al glorioasei sale armate în zdrobirea fascismului, scria, la începutul lunii septembrie 1944, în articolul **Sfîrșitul dominației germane în Europa. Înainte spre victoria finală!**: „În această ultimă fază a războiului, un rol de mare importanță l-au jucat popoarele subjugate. Acest lucru este dovedit de evenimentele din Franța, România și, în momentul de față din Slovacia [...] În România, armata română a trecut de partea armatei roșii, diviziile germane sînt încercuite și capturate, deoarece, datorită faptului că întreaga țară s-a răscolit împotriva cotropitorilor săi, a devenit imposibilă orice modalitate de retragere”.

Știrile despre insurecția națională slovacă au ajuns cu oarecare întârziere în România, datorită operațiilor militare, lipsei de corespondenți de presă și a altor legături, ca și datorită situației provocate de schimbările politice și marile probleme în curs de rezolvare din zilele insurecției și din săptămînile ce i-au urmat. În vîltoarea acestor evenimente, din știrile transmise de agențiile de presă, din zărele și din emisiunile posturilor de radio românești, opinia noastră publică a luat cunoștință cu satisfacție și adîncă bucurie de faptul că poporul slovac s-a ridicat la luptă deschisă împotriva agresorului comun, ocupanților hitleriști. Dacă la 1 septembrie 1944, ziarul **Universul** publica laconic, sub titlul **Germanii au ocupat Slovacia**, știrea transmisă de agenția germană „Transocean”, po-

trivit căreia „trupele germane au intrat în Slovacia, în urma cererii guvernului slovac, pentru a lupta contra partizanilor...”, la 2 septembrie, zărele **Poporul muncitor și Timpul** inserau corespondența datată Londra 31 august, sub titlul **Partizanii cehoslovaci au trecut fătîș la luptă**, în care se spunea: „Forțele armate cehoslovace din interiorul țării — forțele subterane — au început să lupte fătîș, au stabilit contactul cu partizanii slovaci și luptă împotriva trupelor germane din Slovacia”. În zărele din 3 septembrie, știrile erau mai ample și comentate. **România liberă**, care exprima pozițiile Partidului Comunist Român, într-un comentariu retrospectiv intitulat **Politica Cehoslovaciei** scria: „Odată cu reluarea ofensivei de vară, armata roșie a executat importante operații și în sectorul apropiat de frontiera estică a Cehoslovaciei. În momentul de față numai 30 km mai depart această frontieră de vîrfurile armatei roșii, iar prăbușirea frontului german din România a constituit semnalul începerii luptei decisive în însuși interiorul Cehoslovaciei. Ultimele telegrame vestesc că forțele populare opun o dirză rezistență germanilor, care vor să desăvîrșească ocuparea Slovaciei”. Comentatorul arăta în continuare că „lupte grele se dau în regiunile Zlín, Banská-Bistrica și Trenčín. Cu alte cuvinte, partea răsăriteană a Cehoslovaciei, adică cea mai apropiată de frontul armatei roșii, e în plină luptă de eliberare”. La rîndul său **Libertatea** — organul Partidului Social-Democrat — scria într-un scurt editorial intitulat **Salut Slovaciei libere**: „Primele detașamente ale armatei populare slovacă au intrat în luptă. Ele dezarmează armata de ocupație germană, eliberează orașe și pregătesc soarta ce li se cuvine agenților locali ai ocupanților”. În încheierea articolului se spunea: „Revolta poporului slovac e salutăată cu respect și admirație de toate forțele democratice românești, care au urmărit cu emoție lupta de dezrobire a popoarelor din Cehoslovacia...”. Tot la 3 septembrie, **Universul** publica știrea transmisă din Ankara potrivit căreia „guvernul slovac a anunțat proclamația de mobilizare

generală, deoarece partizanii și forțele cehoslovace sînt stăpînite pe o bună parte din țară și că „postul de radio Banská-Bistrica se află în minile partizanilor”.

Furia ocupanților a atins punctul maxim

După începerea represiunii naziste, presa românească a publicat cu intermitențe comunicatele Comandamentului militar slovac, comentarii ale presei străine referitoare la rezistența eroică a patrioților slovaci, la acțiunile lor ofensive împotriva unui adversar superior numeric și ca dotare. **România liberă** reproducea, la 18 septembrie 1944, articolul publicat la 8 septembrie de ziarul sovietic *Pravda*, sub titlul **Războiul de eliberare națională în Slovacia. Invației hoardelor germane i s-a opus rezistența slovacilor organizați**.

Știința — organul central de presă al Partidului Comunist Român, al cărui prim număr legal a apărut la 21 septembrie 1944 — a continuat pînă în octombrie să-și informeze cititorii despre luptele vitejești din zonele orașelor Sv. Martin, Pševdza, Sv. Kriz, Zvolen, Kremnica. La 15 octombrie, **Știința** publica știrea cu privire la luptele armatelor sovietice și ale Corpului cehoslovac din zona Trecătoarei Dukla.

La 22 februarie 1945, Direcția politică din Ministerul Român al Afacerilor Externe, făcînd o sinteză asupra evenimentelor din Slovacia, în care aprecia că „pe măsură ce înfrîngerea Germaniei devine mai evidentă, în masele poporului slovac se accentuează tendința de apropiere față de cehi. Concretizarea vie a acestei tendințe — se spune în această sinteză — a fost răscoala din întreaga Slovacia, petrecută în lunile septembrie și octombrie 1944, care viza răsturnarea situației politice, prin îndepărtarea de la conducere a colaboraștilor cu Germania și prin alungarea germanilor de pe teritoriul slovac.

Deși rezultatele obținute nu au fost cele scontate, totuși au fost provocate mari pagube germanilor”.

Despre luptele patrioților împotriva trupelor hitleriste care, pînă la urmă au înăbușit insurecția slovacă, sinteza preciza că „în urma acestei acțiuni, în mîna patrioților n-au mai rămas decît teritoriile din est și nord-est ale Slovaciei, cu centrul la Banská-Bistrica”, reușind cu mari sacrificii să le mențină pînă la sosirea trupelor sovietice și române în aceste zone. Furia ocupanților a atins atunci punctul maxim contra patrioților slovaci. „Parte din aceștia — se spunea în notă — au fost omorîți sau luați prizonieri, iar parte s-au refugiat în liniile aliaților”, adică „ale trupelor sovietice și române”.

Insurecția națională slovacă a fost cea mai importantă acțiune de luptă a mișcării de rezistență cehoslovace și una din cele mai ample insurecții din mișcarea de rezistență europeană. Ea a provocat ocupantului nazist pierderi grele

și a adus o contribuție importantă la zdrobirea lui definitivă.

Importanța politică esențială a insurecției naționale slovace, ca și a insurecției române, constă în perspectiva pe care ele au deschis-o popoarelor respective, demonstrînd că reînnoirea visată de cercurile burgheze participante la rezistență, la situația anterioară dominației fasciste, era imposibilă. Cu toate condițiile istorice specifice diferite în care s-au produs, ele au evidențiat participarea hotărîtoare a maselor muncitoare, rolul conducător avut de partidele comuniste în cadrul alianțelor politice, pricepera acestora de a folosi disensiunile și contradicțiile din rîndul vîrfurilor claselor dominante și împrejurările externe favorabile, ceea ce a făcut ca insurecțiile să constituie începutul revoluțiilor democrat-populare, în cadrul cărora s-au maturizat premisele transformării lor în revoluții socialiste.

Microfișier bibliografic

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare: AMAE), fondul 71/1938, vol. VII, 19 martie-11 iunie 1943, raportul lui Bossy, ministrul României la Budapesta, datat 20 martie, 1939.
2. **Vezi Marea conflagrație a secolului XX — al doilea război mondial**, Editura Politică, București, 1971, pp. 65-66. Evenimentele din Cehoslovacia, începînd din 1938, și poziția României față de ele sînt tratate pe larg în lucrarea menționată. În partea II-a, cap. 2, precum și în lucrările: Eliza Campus: **Mica înțelegere**, Editura Științifică, București, 1968, partea IV-a, cap. II; Cristian Popișteanu: **România și Antanta Balcanică**, Editura Politică, București, 1968, cap. IX și X; Al. Gh. Savu: **Dictatura regală (1938-1940)**, Editura Politică, București, 1970, cap. 9; Viorica Moisuc: **Diplomația română și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938-mai 1940**, Editura Academiei, București, 1971, cap. 2 și 3; Probleme de politică externă a României, 1919-1939, culegere de studii, vol. I, Editura Militară, București, 1971, pp. 299-355; Eliza Campus: **Înțelegerea Balcanică**, Editura Academiei, București, 1972, partea III-a, cap. I. Aceleași probleme au mai fost tratate, de asemenea, și în alte 14 studii și comunicări, între anii 1965-1971, în reviste de specialitate.
3. Vezi I. Babici: **Manifestări de simpatie și solidaritate ale maselor populare din România cu poporul cehoslovac** (septembrie 1938-martie 1939), în *Studii*, nr. 3/1967.
4. AMAE, fond nr. 70, Slovacia, vol. VI, fila 404.
5. *Ibidem*, fond nr. 71 general, Slovacia, vol. III, anii 1943-1944, fila 323.
6. *Ibidem*, vol. IV, anii 1942-1944, fila 207.
7. **Vezi Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial (1938-1945)**, vol. I, **Țări din Europa Centrală și de Sud-Est**, Editura Militară, București, 1973, pp. 82-96; **vezi și Marea conflagrație a secolului XX**, p. 426.
8. AMAE, fond nr. 71/1939, E. 9, filele 228-229.

SOFIA, SEPTEMBRIE 1944: „PUTEREA TRECE ÎN MÎINILE POPORULUI“

„Marșul spre Sofia a fost foarte greu, ne deplasam fără oprire, ochii ni se închideau de somn, picioarele parcă erau de plumb. Ne conducea un gînd, o dorință — să ajungem cu un ceas mai devreme și să ne punem la dispoziția partidului, a Comandamentului principal. Știam că acesta este ultimul marș, că se apropie momentul hotărîtor al luptei noastre — insurecția“.

Aceste rînduri, desprinse din amintirile comandantului Ivan Bonev, surprind unul din momentele care au marcat începutul și desfășurarea insurecției antifasciste din Bulgaria: intrarea în capitala țării a detașamentului de partizani Șop, în ziua de 6 septembrie 1944. Zilele următoare au înregistrat alte evenimente, care au culminat cu cele din noaptea de 8/9 septembrie 1944 cînd,

în capitala Bulgariei, guvernul fascist al lui Konstantin Muraviev a fost înlăturat de la cîrma țării, fiind înlocuit cu un guvern democrat.

La 24 iunie 1941, Partidul Comunist Bulgar*, forța consecvent revoluționară care a condus lupta poporului bulgar împotriva regimului fascist încă de la instaurarea acestuia (iunie 1923**) a hotărît declanșarea luptei armate pentru izgonirea trupelor hitleriste aflate în țară (ca urmare a aderării Bulgariei, la 1 martie 1941, la Pactul tripartit)***, răsturnarea guvernului fascist și înlocuirea

acestuia cu un guvern democrat. După adoptarea acestei hotărîri, în întreaga țară s-au organizat numeroase detașamente de partizani, sprijinite de un mare număr de grupe de luptă și de sabotaj.

Totodată, Partidul Comunist Bulgar a militat pentru unirea tuturor patrioților, tuturor celor care doreau eliberarea patriei într-un front comun, în cadrul unei „organizații a întregului popor, care să înlăture agenții hitleriști de la putere și să instaureze puterea democratică“.

Astfel, în vara anului 1942 a fost organizat **Frontul Patriei**. În vara anului 1943 Comitetul Național al Frontului Patriei reunea reprezentanți ai Partidului Comunist Bulgar, Uniunii Popular Agrare — gruparea **Pladne**, P.S.D., ai organizației **Zveno** și personalități democratice fără de partid.

* În acea perioadă se intitula Partidul Muncitoresc Bulgar.

** Vezi și *Magazin istoric*, nr.9/1973.

*** Pact militar încheiat la 27 septembrie 1940 între Germania, Italia și Japonia prin care cele trei puteri stabileau „reglementarea spațiului vital“.

În scopul coordonării și creșterii eficienței acțiunilor numeroaselor detașamente de partizani și grupe de luptă și sabotaj, în primăvara anului 1943 s-au pus bazele Armatei populare insurecționale de eliberare (A.P.I.E.), în fruntea căreia se afla un comandament principal. Tot în același scop, teritoriul țării a fost împărțit în 12 zone operativ-insurecționale, fiecare din acestea având câte un comandament subordonat comandamentului principal.

Conducând și îmbinând în toată această perioadă (1941-1944) acțiunile revendicative ale maselor cu acțiunile militare, având permanent în vedere evoluția situației internaționale, Partidul Comunist Bulgar a hotărât, la 26 august 1944, pregătirea și înfăptuirea nemijlocită a insurecției armate. Organizată din timp, lovitură principală dată în noaptea de 8/9 septembrie 1944 la Sofia, a dus la instaurarea primului guvern democrat al Frontului Patriei. Acțiunea fusese pregătită de un val de demonstrații, mitinguri, greve care cuprinseseră întreaga țară în zilele premergătoare insurecției. Intrarea trupelor sovietice pe teritoriul Bulgariei, în ziua de 8 septembrie 1944 și dispunerea lor pe aliniamentul Varna-Șumen-Ruse a întărit raportul de forțe în favoarea insurecției care, după cum remarcă Gh. Dimitrov, „era în plină desfășurare” încă din ziua de 7 septembrie, cînd puterea fascistă fusese înlăturată într-un număr de 35 localități.

În paginile care urmează prezentăm principalele evenimente din zilele 5-8 septembrie 1944 din capitala Bulgariei, evocate în amintirile citorva participanți la insurecția din Sofia. Selecția și ordinea prezentării textelor aparțin redacției.

Crișan ILIESCU

Microcronologie

Marti, 5 septembrie 1944

- C.C. al P.C.B., împreună cu membri ai Comandamentului principal al A.P.I.E., elaborează planul loviturii principale ce urma să se dea la Sofia. S-a hotărât ca aceasta să aibă loc în noaptea de 8/9 septembrie.
- Comitetul Național al Frontului Patriei adresează un apel către poporul bulgar, chemîndu-l la luptă pentru instaurarea puterii Frontului Patriei.
- Uniunea Sovietică declară război Bulgariei.

Miercuri, 6 septembrie

- Dimineața are loc o consfătuire la care reprezentanți ai organelor centrale, județene și orașenești ale Partidului Comunist Bulgar, ai Comandamentului A.P.I.E., ai Frontului Patriei etc., discută planul acțiunilor de cucerire a puterii.
- Comandamentul principal al A.P.I.E. adresează un apel soldaților, subofițerilor și ofițerilor, cerîndu-le să treacă „de partea Armatei populare insurecționale de eliberare, a glorioaselor detașamente de partizani din Bulgaria”.
- Sub lozincă Toată puterea în minile Frontului Patriei! izbucnește greva lucrătorilor la tramvaie. Pînă seara, ea cuprinde muncitorii de la Fabricile „Mușanov”, „Kabo”, „Knjina”, „Bălgaria”, „Liulin” și altele.
- După-amiază, în fața hotelului „Slavianska beseda” este organizat un miting, împrăștiat însă de către poliție.
- La indicația partidului comunist, un alt miting se organizează în Piața Sf. Nedelea (azi Lenin) apoi în Piața Văzrajdan. Oratorii cheamă populația să se ridice la luptă pentru instaurarea puterii Frontului Patriei.
- În oraș intră în plină zi, Detașamentul de partizani Șop.

Joi, 7 septembrie

- Femei, soții și mame ale deținuților politici, merg în audiență la primul ministru spre a protesta împotriva condițiilor inumane din închisori.
- După-amiază este organizat un miting în piața din fața gării. Datorită faptului că poliția aflase și comasase forțe puternice pentru a împiedica întrunirea, mitingul are loc într-un părcuț din apropiere. Pentru apărarea participanților au fost trimiși partizani.
- Seara, Comitetul Central al Partidului Comunist Bulgar și Comandamentul principal al A.P.I.E. au adoptat planul definitiv al acțiunii insurecționale din Sofia.

Vineri, 8 septembrie

- O delegație a Comitetului Național al Frontului Patriei merge la ministrul de Război, cerîndu-i ca puterea de stat să fie predată Frontului Patriei.
- Comitetul Național al Frontului Patriei lansează un apel către poporul bulgar pentru a lupta cu toate mijloacele și forțele pentru înlăturarea guvernului antipopular și pentru instaurarea unui guvern al Frontului Patriei pentru salvarea țării.
- O nouă consfătuire a reprezentanților partidului comunist, A.P.I.E. și Frontului Patriei analizează planul de desfășurare a insurecției în Sofia și stabilește componența primului guvern al Frontului Patriei.
- Armata sovietică trece granița Bulgariei.

Sîmbătă, 9 septembrie

- La ora 2 noaptea este dată lovitură principală. Patrioți din armată, partizani, membri ai grupelor de luptă și antifasciști ocupă Ministerul de Război și alte instituții centrale — poșta, centrala telefonică, radioul etc.
- Pînă la ora 4 dimineața, puterea este preluată de Frontul Patriei. Sînt ocupate secțiile de poliție, căpeteniile fasciste sînt arestate. La ora 6 dimineața, Kimon Gheorghiev, președintele primului guvern al Frontului Patriei, citește la radio proclamația noului guvern.

Numeric, dușmanul ne depășea de patru ori

În ajunul zilei de 9 septembrie, pe baza ultimelor date, a fost completată harta Comandamentului principal privind componența și locul unde se aflau detașamentele și brigăzile de partizani. A fost completată, de asemenea, și schema referitoare la gruparea, componența și locul unde se aflau dispuse statele majore și unitățile armatei monarho-fasciste.

Raportul de forțe arăta că în Sofia, numeric, dușmanul ne depășea de patru ori.

Indiferent însă de acest raport, dezavantajul pentru noi, planul insurecției de la 9 septembrie avea la bază următoarea idee: În momentul hotărîtor, forțele noastre principale vor fi dirijate asupra dușmanului spre a se crea, astfel, supremația forțelor revoluționare ale oamenilor muncii.

Acest plan limpede și simplu conținea însă amănunte foarte complicate, rezolvarea lor angajînd toate capacitățile Comandamentului principal al A.P.I.E.

La analizarea amănunțită a planului s-au respins acele variante care nu țineau cont de ansamblul tuturor factorilor și posibilităților de ordin principal, și chiar de ordin secundar. Dar încordată gândire colectivă o conducerii se străduia să găsească soluția strategică și tactică cea mai exactă, calea cea mai bună spre victorie.

Ca indicație generală, s-a acceptat ceea ce se afla la baza ordinului din 26 august 1944 al Comandamentului principal al A.P.I.E. dat către toate zonele insurecționale, brigăzile și detașamentele de partizani: de a se trece la ofensivă în toată țara; de a se îndrepta spre localitățile urbane pentru a se afla în imediata lor apropiere în ziua insurecției; de a angaja și dispersa forțele guvernului monarho-fascist, de a abate atenția armatei regale de la sectorul lăviturii principale, respectiv de la Sofia.

În afara considerentelor operative de creare a unei supremații hotărâtoare a forțelor noastre, acest plan avea și o altă însemnătate. Loviturile zilnice, pline de cutezanță, ale unităților de partizani din întreaga țară, urmăreau dezorientarea puterii fasciste și a comandamentului armatei regulate. Prin urmare, acestea s-ar fi orientat greu nu numai asupra locului dar și asupra datei când urma să izbucnească insurecția pregătită. Planul prevedea și izolarea Sofiei de afluența unor trupe dușmane. În acest scop, partizanii din Detașamentul Șop, din brigada „Ceavdar” și membrii ai organizației de luptă din Sofia trebuiau să controleze toate drumurile spre Capitală. În plus, participanții la lăvitură, unitățile și subunitățile militare atrase de partea partidului, trebuiau să-și trimită patrulele și posturile în piața de la „Adunarea Populară”, de la biserica „Sf. Sofia”. În piața „Sf. Nedelea” și în piața „Slaveikov”. În acest mod, în interiorul orașului, se crea cea de-a doua linie de siguranță pentru izolarea centrului guvernamental, împiedicându-se concentrarea unor noi forțe dușmane în însăși inima Capitalei.

Surpriza constituia una din principalele necesități ale planului. De ea depindea obținerea succesului rapid și hotărâtor. În caz contrar, acțiunile ar fi adus multe jertfe și ar fi permis dușmanilor o rezistență mai organizată.

Cînd și cum să începem insurecția? — constituia o altă parte a problemei ce se cerea rezolvată. Comitetul Central al Partidului a propus Comandamentului principal al A.P.I.E. ca lăvitura hotărâtoare să înceapă după declararea în timpul zilei a unei alarme aeriene false care ar fi obligat toți factorii de răspundere să se ascundă. În aceste momente psihologice nimeni nu mai este vigilent, fiecare se gîndește la propria piele.

Alarma aeriană are însă o durată limitată; uneori o foarte scurtă perioadă de timp. Iar noi nu ne puteam baza pe un deznoadămint atît de rapid. Alarma ar fi zăpăcit dușmanul, dar odată normalizată situația, el își putea reveni treclnd la o contraacțiune organizată.

Această variantă a fost părăsită.

Conducerea de partid și Comandamentul principal al A.P.I.E. au hotărît ca acțiunea să înceapă noaptea. În raportul de forțe, defavorabil nouă, puteam transforma întinerul într-un aliat al nostru. În condițiile nopții, cel mai curajos dispune de mai multe șanse de succes. Unii au propus să atacăm exact la orele 24. Alții au considerat că la orele 24 ar fi încă devreme; mai judicios era să atacăm la ora 4. S-au exprimat și alte păreri.

După o matură chibzuință, în cadrul comandamentului am hotărît ora 2 după miezul nopții. Biroul Politic al P.C.B. a aprobat propunerea noastră.

Petr̃ ILIEV

căpitan în armata regală bulgară,
membru al Comandamentului principal al A.P.I.E.

Partizanii apără mitingul

Greva din 6 septembrie a lucrătorilor de la tramvaie s-a desfășurat mulțumitor. Mai bine de optzeci la sută din tramvaiele Sofiei nu au circulat. Cu toate eforturile sale, poliția nu a putut împiedica participarea lucrătorilor la grevă. Organizația de partid de la depoul de tramvaie își îndeplinesc bine sarcinile.

La 6 septembrie, imediat după prînz, pe toate străzile Capitalei au început să se reverse muncitori și lucrători din uzine, fabrici, instituții precum și locuitorii din cartierele orașului. Grădinița din fața Clubului militar, ca și strada Rakovski în fața hotelului „Slavianska beseda” erau arhipline. Concentrarea masivă de oameni a speriat guvernul lui Muraviev. În așa fel, încît ministrul Afacerilor Interne, Verghil Dimov a preluat personal comanda poliției împotriva poporului.

Comandamentul grupei operative care conducea această acțiune se afla în grădinița din fața bisericii „Sf. Sedmocislenski”. În ajutorul grupelor de luptă din Sofia au fost chemați luptători ai Detașamentului de partizani Șop. Parola de începere a acțiunii trebuia s-o dea grupa operativă din grădinița din fața bisericii. Noi aveam legătură directă cu Comandamentul principal al A.P.I.E.

În hotelul „Slavianska beseda” se aflau ofițeri și soldați germani. Cînd au văzut că în fața clădirii se îngrămădește o mare mulțime de oameni, s-au speriat și au început să tragă de la ferestre. A deschis focul și poliția. Sub comanda lui Verghil Dimov, puternice unități de poliție au despărțit strada „Rakovski” în două. În acest moment critic Comandamentul principal ne-a transmis să nu întrebunțăm încă armele împotriva poliției.

Conform planului grupei operative, cea de-a doua demonstrație din această zi trebuia să aibă loc în piața „Sf. Nedelea”. Din toate părțile orașului poporul a început să se îndrepte spre piață. Întregul oraș era îngrijorat de desele împuscături care fuseseră auzite. Piața era arhiplină cînd oratorii au început să vorbească. Odată cu tribuna centrală au fost ridicate zeci de alte estrade improvizate de la care oratorii înfierau fascismul și chemau poporul la lupta pentru înlăturarea dictaturii.

Poliția a venit și aici și s-a năpustit asupra populației. Manifestația n-a putut fi însă împrăștiată. Mulți poliști au fost dezarmați, iar unii chiar răniți. Demonstrații puseseră pe fugă poliția.

În acest moment, în sprijinul poliștilor au venit cîteva unități militare. Cu eforturi grele, dușmanul a despărțit demonstrații în grupuri, apoi i-a împrăștiat.

Demonstrații au primit atunci cuvânt de ordine ca să se adune în piața „Văzrajane”. Aici demonstrația a fost mai numeroasă și mai puternică. Zeci de oratori, ridicăți pe brațe de către muncitori, au ținut cuvântări înflăcărâte chemând poporul la luptă. Poliția a arestat mulți tovarăși, unii dintre ei noștri au fost crunt bătuți încă în piață. Timp mai bine de o oră polițiștii n-au fost în stare să-și deschidă drum pentru a împărșia pe demonstrații. Abia noaptea târziu piața a fost „curățată”.

Comitetul orașenesc, întrunit din nou, a dat o bună apreciere acțiunilor din 6 septembrie, socotind că proletariatul sofieț este gata să pornească asaltul împotriva dictaturii fasciste.

Pentru 7 septembrie s-a hotărât convocarea unui mare miting-demonstrație în fața Gării Centrale. Scopul urmărit era de a ocupa gara pentru a împiedica guvernul să aducă în Sofia unități militare din alte părți ale țării. Pentru îndeplinirea acestei sarcini s-a stabilit mobilizarea muncitorilor din transporturi. S-a hotărât ca, la nevoie, împotriva poliției să se întrebuițeze și armele.

În ziua de 7 septembrie, către ora 4 după masă, grupa operativă s-a adunat în părculețul din fața gării, pentru a analiza ultimele măsuri în vederea ținerii mitingului și a ocupării gării. În vecinătatea părculețului se afla, bine mascată, o grupă de luptători din Detașamentul de partizani Șop. Înarmați cu automate ascunse sub foi de cort, partizanii treceau drept cumpărători de diferite mărunțșuri de la tarabele pe care noi le aranjaserăm în piață. În plus, aici fuseseră trimiși și alți oameni de ai noștri pentru a-l camufla pe partizani.

Poliția a simțit și de data aceasta intenția noastră, și anticipat a ocupat toată piața din fața gării. Au fost blocate străzile care duceau spre gară. Era clar că sarcina nu putea fi îndeplinită, așa cum fusese gândită — neavând posibilitatea să atragem alți oameni în piața din fața gării.

A atunci grupa operativă a hotărât ca mitingul să aibă loc în părculețul din fața maternității „Maicin dom”. Am dat cuvântul de ordine corespunzător și cu toții ne-am deplasat într-acolo. Către ora 5,30 (17,30 — n.t.) se ridicaseră primele tribune. Poliția și-a deplasat și ea forțele spre părculeț. De la primele cuvinte ale oratorilor, câțiva polițiști au început să tragă. Însă „a miting se aflau și partizani din Detașamentul Șop. Câțiva dintre ei au luat poziție de tragere și au deschis focul cu automatele. În acest timp oratorii chemau lumea la luptă. Noi grupuri de oameni sosseau din toate părțile orașului sporind nelcetat numărul participanților.

Mitingul din părculețul din fața maternității „Maicin dom” a fost apărut, în afară de partizani, și de către grupele noastre de luptă. Ciocnirea din părculeț a continuat mai bine de două ore. După prima luptă, poliția n-a mai cutezat să tragă; era vizibilă tulburarea și nesiguranța ei. Apropierea armatei sovietice de granițele noastre și perspectivele sumbre ce se deschideau în fața guvernului fascist, o înspăimântaseră de moarte. Libertatea se apropia, nimic nu mai putea opri asaltul poporului răsculat.

Gheorghe KOSTOV (Kocev)

membru al Comitetului orașenesc Sofia al P.C.B.

„Oboriște-Volov“

În după-amiaza zilei de 8 septembrie prin Todor Jivkov* am primit indicația ca seara să ne întrunim laolaltă. El ne-a comunicat că insurecția va avea loc în cursul nopții. Cîteva unități militare trecuseră de partea noastră. Poliția din Sofia urma să fie neutralizată. Ne-a comunicat și parola. Era Oboriște iar răspunsul Volov. Ne-am adunat într-o locuință în intersecția străzii „Klementina” cu bulevardul „Slivnita”. La miezul nopții trebuia să ținem toate legăturile telefonice cu Samokovul și satul Govedarți unde se afla comandamentul suprem (al armatei regale — n.t.). Un grup de trei tovarăși au îndeplinit această sarcină. ceilalți luptători — trebuia să ne aflăm puțin după ora 2 noaptea în fața Ministerului de Război. La ora 2 noaptea un regiment din Brigada blindată, trecut de partea noastră, a blocat centrul orașului. Tunurile tancurilor au fost îndreptate spre stația de radio „Sofia”, Ministerul de Război, palat și poștă. Cîrind a fost neutralizată și poliția Capitalei. Celei mai mari părți a comuniștilor, aflați în oraș, li s-a comunicat parola și ora la care trebuiau să fie la locurile stabilite.

În acea noapte pe străzile Sofiei patrulau numai soldații noștri. Sentimentul că poți să te deplasezi liber, spunînd numai parola, pe aceleași străzi pe care au căzut împușcați luptători ai poporului, era ciudat. Împreună cu unitățile armatei regulate, trecute de partea revoluției, în fața Ministerului de Război a ocupat poziție și o puternică formație a grupelor de luptă din Sofia și a partizanilor, sub conducerea lui Todor Jivkov.

Puțin după miezul nopții, din dispoziția Comandamentului principal, o subunitate formată din soldați trecuți de partea noastră sub conducerea căpitanului Iliev, a arestat pe miniștrii fasciști. Spre Sofia se îndreptau, în marș forțat, brigăzi și detașamente de partizani din prima zonă operativă.

Se lumina de zău. În noaptea de 8/9 septembrie nici un luptător n-a ațipit. Fiecare simțea măreția momentului. Înaintea ochilor noștri se prăbușise tirania fascistă care durase 20 ani. Zile și nopți de neuitat pentru fiecare insurgent.

În dimineața zilei de 9 septembrie, radioul a transmis declarația primului guvern al Frontului Patriei. Puterea trecuse în minile poporului.

Stanko TODOROV (Bolani)

membru al Comandamentului operativ de conducere a insurecției în Sofia

Microfișier bibliografic

1. Istorlia na Bălgarskata komunisteska partiia, Sofia, 1969.
2. Rezistența europeană în anul celui de-al doilea război mondial. 1938-1945, vol. I, Editura Militară, București, 1973.
3. Slavka Petrova, Deveto septemvriska hronika, 1 iunie -9 septemvri 1944, Izdatelstvo na Bălgarskata komunisteska partiia, Sofia, 1969.
4. Revoluionna Sofia, 1891-1944, spomeni, Izdatelstvo na Bălgarskata komunisteska partiia, Sofia, 1969.

* În acea perioadă membru al Comitetului județean Sofia al P.C.B., șeful Comandamentului operativ de conducere a insurecției din Sofia.

ISTORICI ÎN AULA ACADEMIEI ROMÂNE

Un revoluționar transilvănean, un preot bucovinean, un inginer și un militar, ultimii doi de neam domnesc; aparent, nici o legătură nu se poate statornici între acești patru oameni cu pregătiri și preocupări diferite. Și totuși, două fire îi unesc într-un fel de familie spirituală: pasiunea pentru istorie și succesiunea pe același fotoliu academic al Secțiunii istorice, pe care l-am numit, convențional, "fotoliul nr. 1", intrucit, în Decretul Locotenentei Domnești din 22 aprilie 1866, Iosif Hodoș era în fruntea listei. Același criteriu stă și la baza numerotării celorlalte fotolii*.

Șt. S. G.

IOSIF HODOȘ

Fruntaș al luptei naționale a românilor din Transilvania, s-a născut la 29 martie 1829, la Bandul de Cîmpie (Turda). Și-a făcut școala în Transilvania; izbucnirea revoluției l-a găsit la Cluj, studiind dreptul, iar după înfringerea ei, a plecat cu Al. Papiu-Ilarian (vărul său primar) și cu Simion Bărnuțiu la Viena, înscriindu-se la Facultatea juridică. Și-a continuat apoi studiile la Padova, unde și-a luat doctoratul în drept (1854). Cu multe piedici, și-a dat în Transilvania, examenul de avocat (1860), fără să i se permită, însă, deschiderea unui birou de avocatură. Ca vicecomite al comitatului Zărand (1861-1876), a condus lupta românilor pentru drepturi naționale și a lucrat pentru înălțarea lor materială și culturală. În 1863, românii din Cîmpeni (Munții Apuseni) l-au ales deputat în Dieta Transilvaniei, dar autoritățile nu i-au permis accesul în Dietă. Mai apoi, ca deputat în Camera de la Pesta, a apărut și acolo drepturile poli-

tice și culturale ale românilor, prin discursuri dintre cele mai îndrăznețe, adevărate rechizitorii la adresa opresorilor.

Numit membru activ al Societății Literare Române la 22 aprilie 1866, a participat personal la inaugurarea ei, robind, cu acel prilej, un înflăcărat discurs.

În cadrul Societății Academice, a lucrat la literele F și G din dicționarul limbii române pe care-l redactau A. T. Laurian și I. C. Massim și a fost însărcinat cu traducerea *Istoriei Imperiului Otoman*, în două volume, publicate în cadrul ediției academice a operei lui Dimitrie Cantemir.

A murit la 10 decembrie 1880.

Referințe: E. Hodoș, O viață de luptă, suferință și nădejde. [Însemnări biografice [despre Iosif Hodoș], Sibiu, fără dată.

SIMION FL. MARIAN

Folclorist și etnograf, unul din fruntașii școlii folcloristice românești, s-a născut la 1 septembrie 1847, la Ilișești (Suceava). S-a remarcat în mișcarea culturală bucovineană prin adunarea și publicarea literaturii, tra-

dițiilor și obiceiurilor populare, încă din 1869. A fost ales membru activ al Academiei la 26 martie 1881*; pînă atunci, publicase deja citeva însemnate lucrări. Și-a rostit discursul de recepție la 12 martie 1882, despre *Cromatică* poporului român, subliniind latinitatea cuvintelor cu care românii desemnează culorile. Introducerea acestui discurs este un veritabil manifest al școlii folcloristice, autorul arătînd că „o națiune care dorește să aibă o limbă bogată și omogenă, va trebui, mai înainte de toate, să adune și să scoată la lumină întreaga sa literatură populară” [subl.n.]. Se află afirmat aici răsplat, felul căruia de altfel, i-a închinat munca întregii sale vieți. Răspunsul la discursul, de recepție i l-a dat B.P. Hasdeu.

Îndemnat de alegerea sa la Secțiunea istorică, S. Fl. Marian a publicat și o serie de lucrări cu profil istoric; fundamentale rămîn, însă, marile culegeri și studii de folclor. Ca academician, a luat parte la sesiunile generale ale Academiei, activînd în diferite comitii ale instituției și redactînd rapoarte asupra unor scrieri propuse pentru premiere.

A murit la 11 aprilie 1907. *Analele Academiei* consemnează: „Academia pierde un membru de frunte [...], un cărturar iscusit, care și-a închinat partea cea mai mare din viață înălțării naționale”. La înmormîntare, Academia a fost reprezentată de Gr. Tocilescu și I.G. Sbierea, care a și rostit cuvîntul funebru.

* Fără arătarea succesiunii; vezi Magazin istoric, nr. 3/1974.

* Vezi Magazin istoric, nr. 3/1974.

În elogiul pe care i l-a închinat, ca succesor, M.C. Sutz u considera că S.F.I. Marian a fost „pe cerul nostru, o stea mică, dar scâlpitoare”.

Scrierile sale istorice se referă mai ales la Bucovina.

**MIHAIL
C. SUTZ U**

S-a născut la București, la 15 februarie 1841, dintr-o familie care a dat cîțiva domnitori Principatelor Române. A studiat la Paris, la Școala Centrală de Arte și Meserii, absolvind-o ca inginer. Din această perioadă, a căpătat o mare admirație și pasiune pentru istoria antică.

Sub influența colecționarilor bucureșteni din vremea aceea — generalul N. Maurus și banul M.Ghica, ale căror colecții vor forma, mai tîrziu, Muzeul Național de Antichități — a început să se intereseze de problemele numismatice antice. A fost cel dintîi explorator arheologic al Dobrogei, ale cărei antichități le-a studiat imediat după războiul pentru independență, debutînd în literatura de specialitate cu studiul *Privire asupra monumentelor antice din Dobrogea*, tipărit în 1881, la Paris, în *Revue archéologique*. Cele cîteva studii de numismatică și arheologie pe care le-a publicat pînă în 1884, i-au adus alegerea în acel an, ca membru corespondent al Secțiunii istorice a Academiei (1 aprilie 1884).

A fost director general al „Poștelor și Telegrafelor”, director și apoi guvernator al Băncii Naționale. În 1903, a fost ales președinte al Societății Numismatice Române, înființată atunci. Munca pînă de pasiune și rezultatele obținute, apreciate atît în țară, cît și peste hotare — mai ales în urma participării la

Congresul internațional de numismatică de la Paris (1900) și la cel de arheologie de la Cairo (1909) — au determinat trecerea sa în rîndul membrilor activi ai Academiei Române. Ales întîi de Secțiunea istorică (26 mai 1909), a fost propus și în plen, de către Gr. Tocilescu, care l-a recomandat drept „unicul specialist român în domeniul numismatice antice”. Și-a rostit discursul de recepție la 25 mai 1911, tratînd *Despre numismatică română*. Din 1914 pînă în 1933, a condus Cabinetul Numismatic al Academiei, căruia i-a și donat bogata sa colecție de monede, măsuri, greutăți și sigilii etc.

În cercetările sale numismatice, M.C. Sutz u a introdus „adevărata metodă de cercetare a metrologiei [...]، întemeiată numai pe raporturi de ordine matematică” (D.A.Sturdza). Studînd, cu această metodă, monedele și sistemele monetare ale statelor antice din Egipt, Chal-deea, Asia Mică, Grecia și Italia, Sutz u a emis întîi teoria originii ponderale a monedelor; potrivit acestei teorii, apariția monedelor în forma cunoscută, clasică, a fost precedată de folosirea unor bucăți de metal, de greutate fixă; pe aceste ponderi s-au aplicat mai apoi însemnele puterii de stat, ca garanție a calității și greutății, devenind, ulterior monede. Adîncind aceste cercetări, Sutz u a stabilit că pondurile romane derivau din cele egipto-chaldeene, avînd la bază, ca unitate de măsură, grăuntele de grâu.

A murit la 3 iulie 1933. Opera sa este apreciată pentru că „a deschis calea interpretărilor raționale și matematice a originii monedelor și greutăților antice, a raporturilor lor și a sistemelor care le guvernau și a arătat cît de mare este contribuția pe care studierea lor o poate aduce la cunoașterea relațiilor economice și culturale, foarte vechi, ale popoarelor antichității” (C. Moisil). Elogiul academic, rostit de Radu Rosetti, sublinia și el că M.C.Sutz u a lăsat „în urma sa o operă admirabilă ca unitate, operă prin care a deschis brazde noi în ogorul unei ramure mai vechi a cunoștințelor omenești”.

Referințe: C. Moisil, Michel C. Soutzo, Sa vie et son oeuvre, în *Balkanica*, IV, 1941. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

RADU ROSETTI

S-a născut la 20 martie 1877 la Căiuși (Bacău), ca fiu al istoricului cu același nume, autor al cunoscutelor lucrări *Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova*; *Pentru ce s-au răscolit țărani! Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească*, revelatoare pentru explicarea răscocălelor din 1907.

A făcut studii în țară, urcînd treptele ierarhiei militare de la gradul de sublocotenent (1899) pînă la cel de general de brigadă (1924). Începînd din 1912, s-a preocupat de istoria militară românească, publicînd studii consacrate marilor bătălii din trecutul poporului nostru, organizării armatei, tacticii și strategiei voievozilor români, și faptelor de arme din timpul războiului pentru independență. A fost principalul organizator al Muzeului Militar.

Apreciînd că „lucrările generalului Radu Rosetti asupra artei militare la noi, deschid un nou domeniu de cercetări”, Secțiunea istorică l-a propus membru corespondent la 31 mai 1927 fiind ales, cu unanimitate de voturi, în ședința de la 4 iunie, pe baza unei propuneri semnate de mai mulți academicieni, în frunte cu N. Iorga. Peste șapte ani, la 19 mai 1934, Secțiunea istorică l-a propus membru activ, „în locul mult regretatului Mihail C. Sutz u”, iar plenum Academiei l-a ales, la 24 mai, pe baza raportului prezentat de Al. Lapedatu. Discursul de recepție, rostit la 27 mai 1935 și intitulat *Gînduri despre vitejle în trecutul românesc*, cuprinde considerații foarte interesante asupra sensului și semnificațiilor

În elogiul pe care i l-a închinat, ca succesor, M.C. Sutz a considerat că S.F. Marian a fost „pe cerul nostru, o stea mică, dar scriptoare”. Scrierile sale istorice se referă mai ales la Bucovina.

**MIHAIL
C. SUTZ**

S-a născut la București, la 15 februarie 1841, dintr-o familie care a dat cîțiva domnitori Principatelor Române. A studiat la Paris, la Școala Centrală de Arte și Meserii, absolvind-o ca inginer. Din această perioadă, a căpătat o mare admirație și pasiune pentru istoria antică.

Sub influența colecționarilor bucureșteni din vremea aceea — generalul N. Mavrus și banul M. Ghica, ale căror colecții vor forma, mai târziu, Muzeul Național de Antichități — a început să se intereseze de problemele numismatice antice. A fost cel dintîi explorator arheologic al Dobrogei, ale cărei antichități le-a studiat imediat după războiul pentru independență, debutînd în literatura de specialitate cu studiul *Privire asupra monumentelor antice din Dobrogea*, tipărit în 1881, la Paris, în *Revue archéologique*. Cele cîteva studii de numismatică și arheologie pe care le-a publicat pînă în 1884, i-au adus alegerea în acel an, ca membru corespondent al Secțiunii istorice a Academiei (1 aprilie 1884).

A fost director general al „Poștelor și Telegrafelor”, director și apoi guvernator al Băncii Naționale. În 1903, a fost ales președinte al Societății Numismatice Române, înființată atunci. Munca plină de pasiune și rezultatele obținute, apreciate atît în țară, cît și peste hotare — mai ales în urma participării la

Congresul internațional de numismatică de la Paris (1900) și la cel de arheologie de la Cairo (1909) — au determinat trecerea sa în rîndul membrilor activi ai Academiei Române. Ales înfiu de Secțiunea istorică (26 mai 1909), a fost propus și în plen, de către Gr. Tocilescu, care l-a recomandat drept „unicul specialist român în domeniul numismatice antice”. Și-a rostit discursul de recepție la 25 mai 1911, tratînd *Despre numismatică romană*. Din 1914 pînă în 1933, a condus Cabinetul Numismatic al Academiei, căruia i-a și donat bogata sa colecție de monede, măsuri, greutăți și sigilii etc.

În cercetările sale numismatice, M.C. Sutz a introdus „adevărată metodă de cercetare a metrologiei [...], întemeiată numai pe raporturi de ordine matematică” (D.A. Sturdza). Studiind, cu această metodă, monedele și sistemele monetare ale statelor antice din Egipt, Chal-deea, Asia Mică, Grecia și Italia, Sutz a emis înfiu teoria originii ponderale a monedelor; potrivit acestei teorii, apariția monedelor în forma cunoscută, clasică, a fost precedată de folosirea unor bucăți de metal, de greutate fixă; pe aceste ponderi s-au aplicat mai apoi însemnele puterii de stat, ca garanție a calității și greutății, devenind, ulterior monede. Adîncind aceste cercetări, Sutz a stabilit că ponderile romane derivau din cele asiro-chaldeene, avînd la bază, ca unitate de măsură, grăuntele de grâu.

A murit la 3 iulie 1933. Opera sa este apreciată pentru că „a deschis calea interpretărilor raționale și matematice a originii monedelor și greutăților antice, a raporturilor lor și a sistemelor care le guvernau și a arătat cît de mare este contribuția pe care studiarea lor o poate aduce la cunoașterea relațiilor economice și culturale, foarte vechi, ale popoarelor antichității” (C. Moisil). Elogiul academic, rostit de Radu Rosetti, sublinia și el că M.C. Sutz a lăsat „în urma sa o operă admirabilă ca unitate, operă prin care a deschis brazde noi în ogorul unei ramure mai vechi a cunoștințelor omenesti”.

Referințe: C. Moisil, Michel C. Soutzo. Sa vie et son oeuvre, în *Balkanica*, IV, 1941. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

RADU ROSETTI

S-a născut la 20 martie 1877 la Căiuși (Bacău), ca fiu al istoricului cu același nume, autor al cunoscutelor lucrări *Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova*; Pentru ce s-au răscolat țărani!; Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească, revelatoare pentru explicarea răscoalelor din 1907.

A făcut studii în țară, urcînd treptele ierarhiei militare de la gradul de sublocotenent (1899) pînă la cel de general de brigadă (1924). Începînd din 1912, s-a preocupat de istoria militară românească, publicînd studii consacrate marilor bătălii din trecutul poporului nostru, organizării armatei, tacticii și strategiei voievozilor români, și faptelor de arme din timpul războiului pentru independență. A fost principalul organizator al Muzeului Militar.

Apreciînd că „lucrările generalului Radu Rosetti asupra artei militare la noi, deschid un nou domeniu de cercetări”, Secțiunea istorică l-a propus membru corespondent la 31 mai 1927 fiind ales, cu unanimitate de voturi, în ședința de la 4 iunie, pe baza unei propuneri semnate de mai mulți academicieni, în frunte cu N. Iorga. Peste șapte ani, la 19 mai 1934, Secțiunea istorică l-a propus membru activ, „în locul mult regretatului Mihail C. Sutz”, iar plenul Academiei l-a ales, la 24 mai, pe baza raportului prezentat de Al. Lapadatu. Discursul de recepție, rostit la 27 mai 1935 și intitulat *Gînduri despre vitejle în trecutul românesc*, cuprinde considerații foarte interesante asupra sensului și semnificațiilor

pe care le-a avut cuvințul vitejle în secolele trecute, aducând un cald omagiu eroilor neamului, de la cei din vechime pînă la cei din primul război mondial, la ale cărui bătălii el însuși participase și fusese rănit. Același omagiu era adus țăranului român, care n-a făcut „un sport din vitejie”, ci a luat arma pentru a lupta împotriva împilărilor străine, sau, ca haiduc, contra nedreptății sociale.

Cercetările generalului Rosetti asupra trecutului armatei române s-au finalizat în masiva monografie **Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea** (622 pagini), tipărită în 1947. Numărate contribuții la istoria războiului pentru independență îi asigură, de asemenea, un loc de frunte printre specialiștii acestui eveniment. A dat și o lămuritoare monografie istorică și genealogică a familiei din care des-

cindea, lucrare model din toate punctele de vedere.

Din 1935, a condus Biblioteca Academiei Române, continuînd opera organizatorică a lui I. Bianu.

A murit la 2 iunie 1949.

Referințe: General Radu Rosetti, Familia Rosetti, 2 vol., 1938-1940; idem, Mărturisiri, 2 vol., 1940-1941. Vezi și Magazin istoric, nr. 3/1972.

● Clio anunță

● Clio anunță

● Clio anun

■ O valoroasă inițiativă în cetatea băniei

Sub auspiciile Centrului din Craiova al Academiei de Științe Sociale și Politice, nu de mult a avut loc o masă rotundă, care a dezbătut pe larg problema depistării, conservării și restaurării monumentelor istorice din Oltenia. La lucrările conduse de prof. doctor docent Titu Georgescu, au participat numeroși cercetători științifici, muzeografi, arhitecți, reprezentanți ai Direcției Monumentelor Istorice și de Artă, ai organelor locale de stat din județele acestei zone geografice, ai Mitropoliei Olteniei etc.

În legătură cu activitatea de depistare a noi monumente istorice în județele Olteniei, dezbaterile au relevat necesitatea cercetării unor zone mai puțin cunoscute (Valea Amaradei, Valea Hurezanilor etc.). S-a insistat în special asupra identificării monumentelor de artă românească de la sate, multe pe cale de dispariție, paralel cu preocuparea de descoperire a noi monumente istorice, arhitectonice și de artă în zonele urbane. A fost dezbătută, de asemenea, activitatea ce trebuie desfășurată pentru o mai bună păstrare, restaurare și punere în valoare a monumentelor istorice, avînsîndu-se în acest scop propunerea de a se înființa rezervații istorice și arhitectonice în orașe și sate și de a se crea muzee de arhitectură și artă populară (cum este cel de la Curtișoara, care cuprinde zece case țărănești și se întinde pe 12 hectare). Discuțiile s-au referit și la necesitatea de a se asigura un plus de funcționalitate monumentelor restaurate, coroborîndu-se în acest fel elementele instructiv-educative cu cele de atracție turistică. S-a insistat ca aceste monumente să fie integrate organic în noile planuri de construcții, atât la orașe, cît și la sate. Mulți dintre vorbitori au remarcat cerința de a se acorda o deosebită atenție punerii în valoare a operei lui Brâncuși, de la a cărui naștere se vor împlini, în 1976, 100 ani.

Oltenia este, pe multiple planuri, un adevărat tezaur de vestigii ale trecutului, multe din ele așteptîndu-și încă valorificarea. În acest scop, prin strădania Direcției Monumentelor Istorice și de Artă — după cum a menționat reprezentantul acestei direcții, arhitectul Cristian Moisescu — în afara lucrărilor în curs de desfășurare, se vor mai deschide trei noi șantieri în județele Gorj, Olt și Vâlcea.

V. Ș.

■ Numismatică și arheologie

Deși încă din anul 1903 a luat ființă Societatea Numismatică Română, abia începînd cu anul 1933 s-au ținut cîteva congrese naționale de numismatică și arheologie, care au contribuit la dezvoltarea acestei științe. Astfel, în 1934 au avut loc la Craiova lucrările Congresului de numismatică și arheologie, la care au participat numeroși cercetători din diferite localități ale țării.

Comunicările științifice au fost legate de descoperirile arheologice și numismatice din Oltenia. Cu acest prilej s-a organizat și o mare expoziție de monede și medalii.

Din inițiativa unor cadre didactice și colecționari, în anul 1971 a fost înființată la Craiova o secțiune a Societății Numismatice Ro-

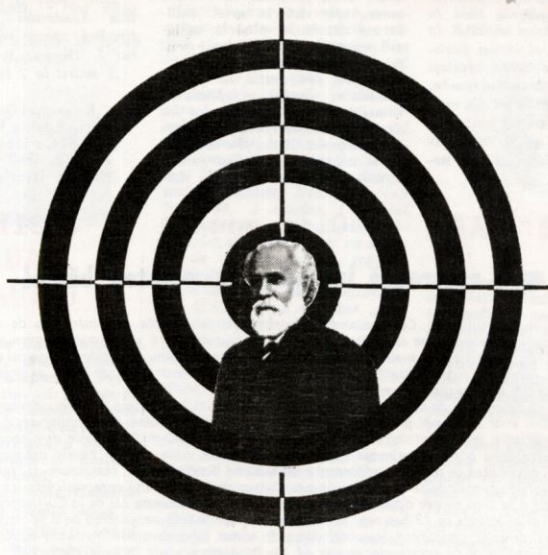

mâne, a cărei activitate oglindită de multele simpozioane și expoziții organizate, este deosebit de prodigioasă.

Pe această linie se înscrie și simpozionul științific „40 ani de la Congresul de Numismatică și Arheologie de la Craiova”, care s-a desfășurat recent sub egida Comitetului de Cultură și Educație Socială al județului Dolj.

Sala Teatrului Național din localitate a găzduit cu această ocazie o expoziție Vestigii numismatice și arheologice ce a cuprins diferite piese (monede, medalii și plachete, ordine, insigne, stemele județelor etc.), aparținînd unor colecții particulare. Totodată a fost emisă o medalie jubiliară, reprodușă în fotografia alăturată.

Maria VASILESCU

1886: UN BĂCAN TRAGE ÎN PRIMUL MINISTRU I. C. BRĂTIANU

IOANA URSU

În seara zilei de 4 septembrie 1886, pe la orele 18 și 30, I.C. Brătianu, însoțit de C.F. Robescu fost director general al Poștelor și Telegrafului, pleca de la Ministerul de Interne îndreptându-se spre locuința sa. Drumul lor trecea prin strada Vămil (care traversa și locul unde acum se află Piața Universității) pentru a ajunge în strada Colței. Deodată, din umbra unui zid apăru un individ și apropiindu-se la numai câțiva metri de I.C. Brătianu scoase revolverul și apăsă pe trăgaci. Dar... pistolul nu luă foc. Trase a doua oară, însă sergentul Ioniță Constantin care-l păzea discret pe primul ministru îl înșfăcă pe atentator, astfel încât traiectoria glonțului devie, oprindu-se în... cingătoarea lui C. F. Robescu. Aceasta fiind căpușită cu plăci de oțel, glonțul nu produse decât o ușoară zgirietură (de atunci, Robescu a primit și porecla de „Cataramă”).

Dezarmat, atentatorul, însoțit de cei doi demnitari fu dus la arest.

Aici, Brătianu îl întreabă:

— De ce ai tras în mine, bălatule? Ți-am făcut eu vreun rău?

— Ba nu...

— Atunci, de ce ai vrut să mă omori?

— Fiindcă am citit prin ziare că ai făcut mult rău țării!

— Și, tu te-ai găsit să mă ucizi pe mine, ca să scapi țara de mine?

— Ba am fost pus de un comisar din Rîmnicul Sărat!

Cine era arestatul?

Un biet falit

Se numea Stoica Alexandrescu și era un mărunț negustor din orașul Rîmnîcul Sărat*. Rămăsese orfan la vârsta de 13 ani, intrase băiat de prăvălie la un frate vitreg, care-l ajutase, după terminarea serviciului militar, să-și deschidă o mică prăvălie. Nu se prea ținu de treabă și, drept rezultat, urmașe un faliment, cu perspectiva unor procese de incorectitudine. Fusese scos din încredință tot de fratele său vitreg, care-i achitase datoriile și îl redeschisese băcănia. Cercetările organelor de justiție afirmă că nu era obișnuit cu munca, era cheluit și-i plăcea să fie primit în cercurile notabilităților orașului. Știa că printre oamenii cu stare din Rîmnîc erau mulți care începuseră ca el, dar ajuțați de noroc și împrejurări ajunseseră fie primari, fie deputați. Așa dorea să ajungă și Stoica. Ba, mai mult, voia să se remarcă, să facă o ispravă de răsunet. Și cum mintea nu-l ajuta pentru a înțeprinde ceva mai bun, și-a cumpărat un revolver și a plecat la București... să-l împuște pe primul ministru. Nu-l văzuse niciodată pe bătrînul Brătianu. Ziarele și intrările opoziției preindeau că prin activitatea și concepțiile lui, stă în drumul dezvoltării economice a țării... Atentatorul a luat cu sine pe un anume Iordache Tănase, poreclit Tănăsescu, zis apoi Muscalu, care trăia din expediente. Acesta trebuia să i-l arate pe Brătianu.

În Capitală, au tras la un cârmăruș. Stoica Alexandrescu a scris, ajutat de fiul circiumarului și asistat de Muscalu, o petiție adresată primului ministru prin care reclama un abuz al comisariatului din Rîmnîc. Cu petiția voia să intre în clădirea Ministerului de Interne, unde se găsea și Președinția Consiliului, să solicite audiență la Ion Brătianu și dacă, eventual, împrejurările i-ar fi fost favorabile, să-l împuște pe primul ministru chiar în cabinetul său. La minister,

însă, n-a fost primit. A încercat atunci acasă la I.C. Brătianu, pe strada Goltei, dar nici aici n-a putut intra. Cu prilejul vizitelor la minister și acasă la Brătianu, Stoica Alexandrescu a aflat cîteva amănunte care-i puteau folosi: orele la care primul ministru pleca și venea acasă și mai ales faptul că de cele mai multe ori Brătianu obișnuia să meargă pe jos.

În consecință, Alexandrescu și-a întocmit un alt plan: îl va aștepta pe Brătianu, pe seară, cînd acesta se înapoia de la minister, și-l va împușca în strada. Ca să fie mai aproape de locul vizat, și-a luat o cameră la hotelul Metropol, unul din cele mai scumpe hoteluri din Capitală, gest puțin cam suspect pentru un biet băcan falit. În ziua de 4 septembrie i s-a oferit ocazia.

„Apărătorii guvernului“ intră în acțiune

În mai puțin de o jumătate de oră după producerea atentatului, strada a reîntrat în liniște-i obișnuită. Dar zvonurile au început să circule în voie prin oraș. Se spunea, de pildă, că primul ministru a fost omorît, iar atentatorul se mai ascunde încă în umbra zidurilor pentru a-și alege noi victime... A doua zi, gazetele au adus la cunoștința cititorilor cele petrecute, însoțindu-le, bineînțeles, de comentarii în funcție de nuanța politică a ziarelor respective. Oficiosul conservator, *Epoca* prezenta faptele într-un stil lapidar, exprîmîndu-și chiar regretul pentru asemenea „tentativă de asasinat“, dar fără să omită a menționa, spre sfîrșitul articolului, că „cine seamănă vînt, culege furtună“.

În schimb, *Telegraful*, oficiosul liberalilor lui I.C. Brătianu era foarte vehement, încercînd să proiecteze asupra opoziției întreaga răspundere pentru pregătirea și săvîrșirea atentatului. Editorialul debuta cu descrierea atmosferei ce ar fi existat, în ajunul atentatului, la redacția ziarului *Epoca*, care „în numărul său de ieri [...] a anunțat că aseară o să aibă loc o adunare a comitetului executiv, pentru a lua măsuri energice de măturare a

vechiului regim [...] Dacă adunarea a avut loc sau nu, nu putem afla, dar ni se spune în schimb că ciocoașii de la acea foaie fac numa gura mare, ca astfel prin morală să acopere defectele lor morale și intelectuale...“. Articolul continua menționînd că în acea redacție „șoapte se auzeau la ureche, semne misterioase, în fine, totul arăta că ceva neobișnuit se petrece“.

Telegraful relatea astfel atentatul: „D. prim ministru I.C. Brătianu [...] se îndreptă să meargă acasă, unde masa îl aștepta; [...] nici nu visa că la umbra unei case de lingă palatul cel nou al Legăției austriece îl aștepta glonțul unui asasin [...] degetul arătător al asasinului era pus pe trăgaciul revolverului...“ ș.a.m.d. Din relatere mai aflăm că asupra atentatorului s-a găsit o poliță de 5000 lei, semnată de deputatul Iosif Oroveanu din Rîmnîcul Sărat (afirmație neconfirmată ulterior de ancheta judiciară). Se vede intenția autorului editorialului de a arunca asupra opoziției răspunderea pentru cele petrecute și de a justifica eventualele măsuri forte îndreptate împotriva acesteia la cererea „opinie publice“.

Într-adevăr, a doua zi, deși vremea era urîță, cîteva grupuri de partizani ai lui I.C. Brătianu s-au adunat în fața casei din strada Colții. Și cum primul ministru era plecat, oamenii s-au îndreptat alămurîndu-i numele, spre Ministerul de Interne. Aici, o delegație a cerut să fie primită pentru a prezenta urările și felicitările de rigoare. După primirea acesteia, I.C. Brătianu a ieșit în balcon și le-a vorbit: „Vă sînt foarte recunoscător, nu pentru că îmi faceți manifestație, ci pentru că stigmatizați încercările ce se fac pentru a introduce în țara noastră tradiția asasinatelor. Într-o țară care are toate libertățile, cum e țara noastră, guvernul nu se apără, îl apără opinia publică...“.

O parte din oameni s-au răspîndit; alții însă, constituindu-se în „opinia publică apărătoare a guvernului“, după cum afirmase Brătianu, au pornit spre strada Episcopiei, unde se afla redacția ziarului *Epoca*... Dar pentru a vedea ce s-a întîmplat în continuare să dăm cuvîntul lui Titu Maiorescu, care, în cadrul unei interpellări în Came-

* Singurele elemente pe care le deținem în privința atentatului și a persoanelor implicate, sînt documentele procesului și relațiile presei vremii. Dosarele procesului au fost depistate și puse la dispoziția redacției de către N. Aljitarjei, directorul Arhivelor Statului, Județul Ilfov.

care rezultă că Alexandrescu n-a fost decît o unealtă în miniile opoziției, că unii reprezentanți ai acesteia s-au folosit de cele mai perfide arme pentru influențarea lui, de la flatarea vanității și pînă la oferte de bani.

Între timp, a început și sesiunea parlamentară. La Camera deputaților, conservatorii, a căror enervare cauzată de arestarea lui Oroveanu era evidentă, au încercat, prin intervenția deputatului N. Ionescu, să facă uz de art. 52 al Constituției, care prevedea că, la cererea adunării, pe timpul sesiunii un parlamentar poate fi elibe-

rul N. Ionescu, G. Vernescu, I. Lahovari etc. Acuzatul principal, Alexandrescu avea însă, un singur avocat și acela din oficiu pentru că — fie din prudență, fie din tact politic — nici un avocat nu dorise să se expună apărîndu-l pe atentatorul la viața primului ministru. Procesul a durat 7 zile și verdictul juraților a fost următorul:

„Da, pentru acuzatul Stoica Alexandrescu, culpabil că în deplină voință a săvîrșit faptul de omor asupra persoanei primului ministru, neizbutind din cauze independente de voința lui.

precum și pentru Pompiliu Stănescu”.

Curtea a pronunțat apoi condamnările: Alexandrescu — 20 ani muncă silnică; Muscalu — un an închisoare corecțională. Cei doi au mai fost condamnați să plătească statului suma de lei 4 000, drept cheltuieli de judecată.

Al doilea proces bate pasul pe loc

Pentru distrugerile provocate redacțiilor ziarelor *Epoca*, *L'Indépendance Roumaine* și *Româ-*

La cîțiva pași de Ministerul de Interne aștepta atentatorul

rat din detenție. Dar, atît comisia de specialitate a camerei, cit și majoritatea adunării au respins motiunea propusă de conservatori pe considerentul că deputatul era învinuit de unelții privind comiterea unui asasinat.

În aceste condiții, instrucția fiind terminată, dosarul a fost înaintat Curții cu Juri din Capitală. Procesul a început în ziua de 17 decembrie 1886. Martorii apărării erau în număr de 160, iar ai acuzării de 58. Printre avocații apărării se aflau Titu Maiorescu, profeso-

Da, Stoica Alexandrescu este vinovat că mai dinainte luase hotărîrea de a săvîrși acest fapt.

Nu, acuzatul Alexandrescu nu este vinovat că a tras asupra lui C.F. Robescu.

Da, acuzatul Iordache Tănase Muscalu este culpabil că a ajutat pe Stoica în săvîrșirea faptului de omor asupra persoanei primului ministru, fapt neizbutit din cauze independente de voința lui.

Nu, acuzatul Gh. Protopopescu nu este vinovat. Tot Nu pentru Iosif Oroveanu și Ion Oroveanu,

nia, parchetul nu s-a sesizat, dar au făcut plîngerea păgubii și cei loviți, printre care și scriitorul francez Frédéric Damé, care lucra ca prim redactor la *L'Indépendance*. Certările pornite au rămas fără urmă, deoarece procurorul Vineș, care a încheiat primele constatări, a fost destituit de minister, iar succesorul său a încheiat un proces-verbal de clasare!

Peste doi ani, însă, guvernul Brătianu a căzut (după 12 ani de guvernare) și locul său a fost luat de un guvern al con-

servatorilor Junimiști prezidat de Theodor Rosetti, președinte al Curții de Casație, cu Titu Maiorescu la Instrucția Publică și Alexandru Marghiloman la Justiție. Noul ministru de Justiție a ordonat imediat reluarea cercetărilor cu privire la devastările din ziua de 5 septembrie 1886. În toată afacerea a fost implicat, în primul rând, Moruzi, fostul prefect liberal, prezentat ca cel care pusese la cale manifestația de „indignare”. Cercetările au scos culpabile de distrugere 19 persoane: agenți sau foști agenți ai Prefecturii, între care șeful gardienilor, comisari, subcomisari etc. Judecătorul de instrucție a întocmit o ordonanță de trimitere în judecată. Procesul a început în 1889 la Tribunalul de Ilfov, dar instanța și-a declinat competența, pe motiv că era vorba de un delict politic. Procurorul a făcut apel, dar Curtea l-a respins și a confirmat hotărârea tribunalului. Parchetul Curții de apel a făcut recurs la Înalta Curte de Casație, dar și această ultimă instanță a socotit justă hotărârea tribunalului. Procurorul gene-

ral a trimis atunci cazul la Curtea cu Juri, dar aceasta n-a acceptat judecarea cazului invocând vicii de procedură. Lucrurile s-au târâgănat astfel vreme de doi ani. Se răspindea tot mai insistent zvonul că liberalii vor veni din nou la guvern. În situația aceasta, gazetarii n-au mai „găsit” prilejul să se ocupe de procesul devastărilor. Guvernul conservator a profitat de un eveniment sărbătoresc pentru a prezenta regelui o listă de grațieri, în care a figurat și atentatorul la viața lui Brătianu din 1886 și acesta a ieșit din închisoare.

*

Biografia lui I. C. Brătianu afirmă că asupra primului ministru, în lunga sa guvernare de 12 ani (1876-1888) s-au încercat patru atentate. Astfel, la 6 iulie 1877 seara, pe când se înăpoia singur într-o birjă de la Palatul Cotroceni, caii au luat-o la goană — din vina cui, nu se știe — răsturnatul trăsura. Brătianu a fost azvârlit pe trotuar, încit „a rămas ca un mort, jos, rece și fără puls, ca vreo trei sferturi de oră”;

cel de-al doilea atentat a avut loc la 2 decembrie 1880, pe când primul ministru ieșea de la cameră, îndreptându-se spre casă; fostul profesor de la Trgovște, Ion Pietraru, care era atunci funcționar al Ministerului Finanțelor, unde probabil avusese conflicte cu Brătianu cît fusese conducătorul acestui departament, s-a repezit asupra fostului său șef, încercînd să-i împlinească cuțitul în piept. Lovitura n-a reușit, victima fiind protejată de hainele groase pe care le purta. În același moment, un deputat care ieșea de la cameră, observînd gestul criminalului, s-a repezit la agresor și, lovindu-l în cap l-a pus în imposibilitatea de a mai repeta lovitura. Al treilea s-a petrecut în mai 1886 pe „cînd [Brătianu] se întorcea de la Senat și era să-i cadă o cărămidă pe cap de pe o casă”. Așa cum s-a văzut, asupra celui de-al patrulea atentat, cel din 4 septembrie 1886, multe lucruri au rămas încă nelămurite. Poate că noi documente aflate în atenția cercetătorilor le vor clarifica.

SCRISOAREA UNUI PLUGAR CĂTRE MAIESTĂȚILE LOR

În octombrie 1940, Alexandru Trăistaru, un plugar din comuna Roșia pe Jiu, județul Gorj, adresa regelui Mihai și reginei mame Elena o scrisoare în versuri în care dezvăluia soarta grea a țărănimii. Este un document care, ca multe altele din acel an, relevă adversitatea maselor muncitoare față de împilare și nedreptate. Cel care se declara „plecat și supus plugar român” nu se vedea în stihurile sale deloc „plecat” și, încă mai puțin, „supus” în fața legilor nedrepte și a unui regim urit de întregul popor.

Înfățișînd situația grea a satului românesc din acel timp, poetul popular scria: „Poporul Măriei Sale! Zace-n mare supărare / Mai ales bietul plugar / Trăiește numai amar”. Autorul scrisorii enumera cu năduf necazurile și împilările tot mai grele pe care le îndura la acea vreme țărănul. Deși „Toată ziua el muncește / În necaz se tăvălește”, dările sînt din ce în ce mai grele, încît „rodul muncii au secăt”. Oamenii erau obligați să se împrumute cu dobînzî cîmătărești la bănci pentru a-și plăti angarelele. „Sînt plugar, sînt amărît / Sînt coplesit pîn-la gît”, scria stihuitorul, arătînd că nu putea scăpa de asaltul portăreilor, percepătorilor și jandarmilor care procedau la executarea financiară prin forță a țăranilor datornici. La mizerie și sărăcie se adăuga opresiunea organelor de stat: „Geme lumea și se zbate / Făr-un pic de libertate”. Vîzînd schimbările politice survenite — instaurarea dictaturii militar-fasciste — autorul scrisorii constata că soarta țăranului devenea din ce în ce mai grea, deoarece „Oricum s-ar întoarce roata / Nimenea nu-i plînge soarta”. Stihuitorul popular scria că, în această situație, ajuns la capătul răbdării, „Va fugi plugaru-n munți”.

Stăpînit de gîndul că versurile sale pline de amărăciune și revoltă nu vor fi înțelese pe deplin de cei cărora le erau adresate, autorul și-a completat mesajul rimat cu o notă explicativă în care arăta că țăranului „i-au pus greul în spate, i-au strîns, i-au luat libertatea, i-au luat puțința de a trăi”. În notă, ca și în versuri, plugarul poet înfiera pe bancheri și cîmătari, aparatul fiscal și pe funcționarii hrăpăreți: „Din cauza acestor strînsuri prea mari și nelibertate, poporul păstrează în ascuns nemulțumirea”.

Dorința lui Alexandru Trăistaru de a primi măcar două cuvinte drept răspuns, pentru a ști dacă „această potrivire de cuvinte a ajuns la destinație”, a rămas neîmplinită. Un funcționar al Palatului regal a dirijat scrisoarea spre... Ministerul Agriculturii. Aici, un alt funcționar i-a aplicat invariabilul verdict: „La dosar”.

V. ALEXANDRESCU

ANUL MARILOR BILANȚURI

1974 se înscrie în marea cronică a țării noastre și ca un an de semnificative bilanțuri. Am sărbătorit de curând împlinirea a 30 ani de la acel eveniment crucial din istoria României: insurecția națională antifascistă. Ne pregătim să întîm-pinăm al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, congres de însuflețitor bilanț și largă perspectivă pentru construirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Aceste mari momente, cărora *Magazin Istoric* le-a consacrat în numerele din acest an, numeroase pagini de documente, mărturii, evocări, ne-au călăuzit și în orientarea tematicii Concursului nostru din 1974.

Cu acest număr începem, așadar, concursul *Magazin Istoric* 1974. El constă din trei serii a câte 5 întrebări, bazate pe informația istorică apărută în revistă în cursul acestui an, întrebări care vor apare în trei numere consecutive ale revistei, 9, 10 și 11. Fiecare grup de întrebări va fi însoțit de un talon.

Răspunsurile foarte concise, indicînd numai elementele cerute de întrebare, fără nici un adaos, scrise de preferință pe o singură pagină însoțită de cele 3 taloane*, se vor trimite toate laolaltă pe următoarea adresă: revista MAGAZIN ISTORIC, căsuța poștală 702, București, cu mențiunea pentru concurs. Termenul ultim de expediere a scrisorilor este de **30 noiembrie a.c. data poștei.** Răspunsurile trimise după această dată nu se vor lua în considerare. Răspunsurile exacte și lista cîștigătorilor vor fi publicate în nr. 2/1975 al revistei noastre.

Încheind aici prezentarea concursului MAGAZIN ISTORIC 1974, urăm tuturor participanților **mult succes!**

La acest concurs se vor atribui următoarele premii:

Premiul I — un televizor LUX

Premiul II — două magnetofone EK

Premiul III — două aparate radio EFORIE

Premiul IV — două aparate foto CEALKA

Premiul V — două aparate foto LIUBITEL

Premiul VI — două aparate radio OBERSI

Premiul VII — 20 cutii șah

Premiul VIII — 20 abonamente pe 12 luni

Premiul IX — 20 abonamente pe 6 luni

Și acum iată prima serie de cinci întrebări.

Seria I

1) Fiu de țaran, ieșit din popor, acest tinerel intrat în viață la o vîrstă fragedă, începe să știe că trebuie să vrea. Și își revendică mereu ale lui vreri. Eri la București, la Craiova, apoi la Ploiești și în Valea Prahovei, în căutare și efectuare de lucru, își spunea tovarășilor de muncă a lui și a lor durere, a lui și a lor dorinți...

Despre cine este vorba și în ce publicăție a apărut articolul din care a fost extras citatul de mai sus?

2) Exprimînd hotărîrea lor de a lupta pentru salvarea țării din greaua situație în care se afla în perioada dictaturii

militaro-fasciste, necesitatea unirii tuturor forțelor patriotice într-un larg front antihitlerist, comuniștii explicau poporului: **România nu poate fi liberă și independentă, poporul nu poate fi fericit, atîta timp cît țara va fi cîtotpîtă de hoardele nemțești...**

Ce organ de partid a editat manifestul din care am reprodus acest fragment?

3) Dictatura militaro-fascistă a lui Antonescu a luat măsuri drastice împotriva tuturor forțelor patriotice, îndeosebi a comuniștilor. Numeroși comuniști au fost condamnați la ani grei de temniță, alții chiar executați. Printre cei condamnați la moarte s-au aflat și doi tineri muncitori tipografi.

Indicați numele lor.

4) Demnitatea, mîndria, înțelepciunea și vitejia **celui dintîi dintre principii lumii**, după cum îl numeau unii dintre contemporanii săi, s-a transmis și unora dintre urmașii săi. Doi dintre ei — nepot și strănepot — au încercat să stăvilească atît tendințele centrifugale ale boierimii, cît și înăsprirea dominației otomane.

Indicați numele lor.

5) Cu cinci ani înaintea Marii Revoluții Franceze, românii s-au ridicat împotriva asupririi naționale și sociale, cerînd **să nu mai existe nobilime**; presa europeană a vremii a urmărit cu simpatie această răscoală, socotind îndreptățite cererile românilor, întrucît **ei sînt cei care muncesc pămîntul.**

La ce eveniment ne referim și cui aparține aprecierea.

* Talonul se află în p. 63.

UN ROMÂN ÎN ȚARA DE FOC

VAL TEBEICA

Spre sfîrșitul secolului XIX, mai precis în cel de-al nouălea deceniu al său, atenția oamenilor de afaceri, de știință, ca și a cercurilor politice din Buenos Aires era reținută de prea puțin cunoscutele pe atunci pămînturi din extremitatea meridională a continentului sud american. Pe coastele lor se înfruntă, dezlănțuite, Oceanele Atlantic și Pacific, iar în învălmășeala de talazuri, curenți, vânturi și stînci, navigatori mai puțin prevăzători sau lipsiți de noroc au găsit sălaş de veci într-un „cimitir al corăbiilor“.

Care era cauza interesului manifestat, în ciuda unor neprielnice condiții, pentru **Tierra del Fuego** („Țara de Foc“)? Răspunsul la această întrebare îl aflăm în conferința ținută la 5 martie 1887, la Institutul geografic al Argentinei, de către inginerul român Iuliu Popper*: „Într-o călătorie de explorare la Capul Fecioarelor** am avut ocazia să observ de mai multe ori țărmul opus Strîmtorii Magellan. În depărtare se vede boltit pe un cer cenușiu-închis șesul ridicat care formează, sumbru și monoton, extrema nordică a Țării de Foc. O coloană de fum albăstrui relevă prezența omului și dă în același timp explicația pentru ce se numea Țara de Foc***. În timpul șederii mele

Inginerul român Iuliu Popper

* **Terre de Feu**, Conférence donnée à l'Institut Géographique Argentin le 5 mars 1887, par l'Ingénieur Jules Popper, Buenos Aires, 1887.

** **Cabo de las Virgenes** sau **Capul celor 11.000 de fecioare**, nume dat de Magellan după denumirea din calendarul religioas al zilei în care a ajuns în acest punct.

*** **Tierra del Fuego**, adică „Țara de Foc“, este un arhipelag cuprins între 52°27'40" și 55°38'40" latitudine sudică și între 67°26" și 77°6' longitudine vestică. Cel mai nordic punct este Capul Orange, iar cel mai sudic Capul Horn. Extremitatea estică — Capul San Diego, cea vestică — Capul Pilar. Arhipelagul este format dintr-un mare număr de insule și insulele separate prin canale și formînd la un loc o continuare a Anzilor chilieni. Isla Grande sau Insula Mare, cea mai întinsă dintre acestea, a fost denumită multă vreme Țara de sud a regelui Caroli (este vorba de Carol Quintul al Spaniei). Pe hărți este notată sub numele de **Tierra del**

la Capul Fecioarelor nu mi-a fost cu putință să obțin două relații identice, cu toate că m-am adresat numeroșilor indivizi, care, atrași de frigurile

Fuego sau „Țara de Foc“, care s-a extins impropriu asupra întregului arhipelag. În 1881 a fost împărțită între Argentina și Chile, de la nord la sud, pe meridianul 71 vest de Greenwich, linie care de la Capul Espiritu Santo la Canalul Beagle măsoară 255 kilometri. Argentinei i-a revenit partea estică în suprafață de 20 912 kilometri pătrați, iar restul, precum și toate insulele din sud și vest au trecut sub suveranitatea Republicii Chile. Isla de los Estados sau Staten Island, situată în sud-estul Insulei Mari, aparține Argentinei. Probabil că Țara de Foc a fost văzută pentru prima dată de ochii unui

aurului, se stabiliseră pe acest țărm și cu toate că printr-ei se aflau mulți vînători de lupi de mare**** care au călcat adeseori coasta Țării de Foc. Relațiile ce mi s-au dat erau la fel de contradictorii, ca și cele pe care le găsim în lucrările lui Fitz Roy, Cook, Darwin, Bove etc. După unii, Țara de Foc are păduri de nestrăbătut și este locuită de o rasă de indieni mici și schilози, după alții, indienii sînt de statură gigantică. Unii afirmau că nici n-au văzut arbori pe acolo, că solul era steril și despuai de orice specie de vegetație, pe cînd alți călători laudau fertilitatea acestor pămînturi și vorbeau de aspectul pitoresc al văilor și munților [...] Date așa de vagi și nedeterminate trebuiau

europene încă înainte de 1520, cînd expediția lui Magellan a intrat cu corăbiile **TRINIDAD**, **VICTORIA**, **CONCEPCIÓN** și **SAN ANTONIO** în apele strîmtorii care îi poartă acum numele. Se pare că marele navigator știa de existența acestei, strîmtorii din destăinuirile unui pilot al cărui nume nu ne-a rămas. Primele relații scrise despre aceste ținuturi le datorăm cronicarului lui Magellan, Antonio Pigafetta, care consemnează faptul că ziua pe țărmul sudic al strîmtorii se văd coloane de fum înălțîndu-se spre cer, iar noaptea focuri, fapt pentru care a denumit întregul teritoriu sudic **Tierra de los fuegos** adică „Țara Focurilor“. O altă versiune, care se sprijină pe o veche hartă spaniolă, susține că Magellan ar fi denumit acest teritoriu **Tierra de los humos**, adică „Țara Fumurilor“. **** Viețuitoare marine — Anarhicas lupus.

Aspecte dintr-o pădure flegând unde adesea solul este acoperit cu trunchiuri de arbori dezdădăcinați și o vegetație foarte abundentă

negreșit să mărească în mine dorința, dinainte destul de vie, de a cunoaște și de a studia această țară enigmatică, care formează extremul sudic al continentului nostru[...].

Un inginer fără astimpar

Înainte de a prezenta activitatea exploratorului român în Țara de Foc, aventurile trăite și contribuțiile sale la cunoașterea îndepărtatelor meleaguri fuegiene, să încercăm o sinteză a cercetărilor întreprinse asupra vieții călătorului și exploratorului român de acum aproape un veac.

Născut la București în 1857, Iuliu Popper își face studiile superioare la Școala politehnică din Paris. După obținerea diplomei de inginer, îl aflăm prin mai multe capitale europene în căutare de lucru. Este angajat pentru o bucată de vreme

de Compania Canalului de Suez. Întreprinde apoi o călătorie în Extremul Orient, după care, în 1881, se întoarce în țară. La București stabilește relații cu mai mulți membri ai Societății Geografice Române (S.G.R.) pe care călătoriile sale îi interesează foarte mult. V.A. Ureche, pe atunci ministru al Instrucțiunii Publice, George Lahovary, secretar al S.G.R., și alții, rămân în legătură cu el, prin corespondență, după ce tânărul inginer pleacă din nou din țară.

Călătorește prin diferite regiuni ale Asiei — între ele estul Siberiei — de unde trece în Alaska. Străbate apoi partea apuseană a Canadei și Statelor Unite. Ajuns pe țărmul Golfului Mexic, ing. Iuliu Popper rămâne un timp mai îndelungat în orașul american New Orleans, fiind angajat să execute aici unele lucrări tehnice. După terminarea lor, trece în Cuba, unde lucrează la planul de sistematizare a orașului și portu-

lui Havana. America Centrală nu putea să nu-l atragă pe un tânăr cu temperamentul dinamic al lui Popper! Iată-l deci ziarist în Mexic unde, în cursul anilor 1884-1885, este redactor la *Diario de los Forasteros*.

Fire tumultuoasă, mereu în căutarea unei îndeletniciri care să-l absoarbă, inginerul român părăsește și Mexicul pentru a merge în Brazilia și apoi în Argentina, unde ajunge în primele luni ale anului 1886. La Buenos Aires, datorită recomandărilor de care se bucură, spiritului său de observație și bunei pregătiri tehnice, este însărcinat de o societate să studieze posibilitatea extragerii aurului din straturile de nisip de pe țărmul Capului Fecioarelor. După o minuțioasă cercetare a locurilor indicate, exploratorul român respinge ideea amenajării unei mari și moderne exploatare de aur pe țărmul nordic al Strîmtorii Magellan, considerînd-o nerentabilă. Călătoria făcută aici îi

permite, însă, în urma unor studii geodezice, să presupună existența aurlui în Țara de Foc.

Și astfel, ing. Iuliu Popper începe, în septembrie 1886, cea mai îndrăzneță acțiune a vieții sale, explorarea Țării de Foc. Despre laborioasa-i activitate „la capătul lumii locuite” se aude pentru prima dată la București în anul 1887. Pe adresa Societății Geografice Române sosește într-o zi un album cu cincizeci de fotografii. O scrisoare care-l însoțește precizează că albumul este legat în **una piel de foca marina** („o piele de focă”), animalul servind **por algun tiempo de alimentación** („ca hrană pentru un oarecare timp”) exploratorilor înfățișați în fotografii. Pe coperta albumului este aplicată o placă de aur gravată, despre care se spune în scrisoare că a fost confecționată din aurul găsit pe plaja de lângă Punta Sinaia (Capul Sinaia). Textul gravat pe placa de aur este: **Societății Geografice Române — București. Expediția Popper.**

Interesul stîrnit în rîndul membrilor Societății Geografice Române și al opiniei publice bucureștene este deosebit de mare. La Academie, unde albumul este expus, vin zilnic numeroși vizitatori care se interesează de îndepărtata regiune a Americii de Sud pe harta căreia trimițătorul albumului dăduse denumiri românești mai multor ape și munți. Între timp sosește din Buenos Aires și textul unei conferințe pe care Popper o ținuse, la 5 martie, acel an, la Institutul geografic argentinian, unde înfățișase prima sa călătorie de explorare în interiorul Țării de Foc.

Iată, așadar, de ce este îndreptățită atenția și nerăbdarea participanților la ședința din 18 iunie 1887 a Comitetului Societății Geografice Române. Prezentîndu-l pe tînărul explorator, V.A. Ureche amintește de comentariile elogioase ale străinătății la adresa lui. Și comitetul votează imediat alegerea lui Popper ca membru-correspondent al societății.

Spre țărmlul Golfului Inutil

Dimineața zilei de 7 septembrie 1886 nu prevestește un timp favorabil călătorilor ce

Îmbărcămîntea fuegienilor era la fel de simplă ca și viața pe care o duceau: o învelitoare din piei de tucu-tuco, pe care o aruncau pe umeri ca pe o pelerină, umărul drept rămînînd adesea descoperit

pleacă din Buenos Aires. Cu toate acestea, un vas nu prea mare părăsește rada portului Boca, îndreptîndu-se spre sud. La bordul lui se află o expediție formată din douăzeci de oameni. Cu o zi înainte, conducătorul ei, ing. Popper obținuse de la Ministerul de Război și de la cel de Interne al Republicii Argentina autorizația de a purta uniforme și arme. Marinarii îi privesc cu curiozitate pe acești oameni care în fiecare zi fac instrucție pe punte: pe lângă uniformă, au pe cap niște căciuli nemaivăzute prin această parte a lumii, despre care li se povestește că sînt purtate de niște soldați numiți dorobanți, din armata unei țări europene,

România, patria șefului expediției.

După o escală la Montevideo, capitala Uruguayului, vasul părăsește în Strîmtorea Magellan, apoi ancorează la Punta Arenas, mică localitate aflată pe țărmul ei nordic. După ce procură alimente, diferite provizii necesare și cumpără cai pentru transport, traversează strîmtorea și debarcă pe țărmul Golfului Porvenir aflat în vestul Insulei Mari a Țării de Foc.

O dată sosită pe pămîntul Țării de Foc, mica expediție ecvestră se îndreaptă spre sud-est, traversează valea pitorească „de los Estrechos”, apoi un teren accidentat, cu povrînișuri. Călătoria continuă în ciuda unui

șir de obstacole imposibil de ocolit, astfel că pentru a străbate o mică distanță de numai treisprezece kilometri sînt necesare zile întregi. „Urclnd Sierra Balmaceda — relatează Popper — zăpada a început să ne împiedice serios înaintarea, silindu-ne să ne folosim aproape continuu de lopoți. Trebuie să aداغ că în timpul zilei temperatura n-a trecut nicodată peste 3°C [...] Scoborind povrnișul sudic, noi dificultăți ne împiedicără drumul. La fiecare pas vegetația devenea din ce în ce mai abundentă, mărindu-se în înălțime și desime, paralizîndu-ne orice mișcare [...] Pădurea forma înaintea noastră un zid fără lumină, fără o deschizătură sau ieșire; aneori, înconjurîndu-ne din toate părțile, nu puteam nici să mergem mai departe, nici să ne întoarcem. Era o pădure sumbră și întunecoasă, solul era acoperit de trunchiuri de arbori dezrădăcinați și de o masă vegetală în descompunere [...] Consultînd busola la fiecare pas, am ajuns în cele din urmă la țarm, la 53°25' latitudine și 70°9' longitudine vestică”.

Sosiți în regiunea Golfului Inutil, Popper și însoțitorii săi constată că nu sînt primii continentali care înfruntă vitregia naturii acestor locuri. La gura unui riu ei găseseră cantități mari de cartofi, fasole, orez, fructe și diferite alte provizii așezate de-a lungul malului. Nu știu cine e proprietarul lor, decît atunci cînd zăresc apropiindu-se din depărtare un călăreț străin, în care Popper recunoaște în cele din urmă un amic din Buenos Aires, care se alătură expediției. În timpul lipsei sale din acest loc, veniseră, după cum dedovede urmele, niște indigeni, care, găsind grămada de saci, butoaie și lăzi, rămăseseră fără îndoaială surprinși. Erau lucruri cu totul noi pentru ei, așa că, neștiind la ce ar putea folosi, răsturnaseră conținutul aruncînd într-o singură grămadă zahăr, orez, cartofi și făină, luînd cu ei ceea ce crezuseră că este mai de valoare: ambalajul.

Hotărît să facă la toate pasurile măsurători trigonometrice, Popper constată că țarmul Golfului Inutil, pe care

poposise, se află cu aproape șase kilometri mai la nord decît era notat pe hărți.

Oameni „cu coadă”

Trecînd meridianul 70° longitudine vestică, călătorii observă că peisajul își schimbă cu totul aspectul. Munții nu se mai însirau paralel cu țărmul golfului, ci se îndreaptă spre nord-est, iar o cîmpie din ce în ce mai largă se desfășoară în fața lor.

Mersul animalelor devine din ce în ce mai greu. Căii și catirii intră pînă la genunchi în pămîntul de culoarea plumbului, acoperit de o rețea deasă de găuri și crăpături, în care le este peste putință să găsească măcar un coridor solid, de parcă întreg teritoriul fusese minat. Oare cine-i făptușul?

El nu se lasă mult căutat; e un mic animal rozător, cu blana catifelată. Științific este denumit *Ctenomys magellanicus*; i se mai spune tucu-tuco. Acest mic animal care popula înainte cîmpiile din nordul insulei, de unde s-a retras, în fața turmelor de oi, era o principală sursă de alimentație a indigenilor.

Continuîndu-și călătoria de-a lungul istmului larg dintre Golfurile Inutil și San Sebastián, exploratorul român îi înfîlnește pentru prima oară pe străvechii locuitori ai Țării de Foc. În timp ce călărea, urmat de doi însoțitori, mult înaintea convoiului expediției, se găsește, pe neașteptate, în apropierea unui grup de 25-30 indigeni. Prima mișcare și a unora și a celorlalți este de a se pune în poziție de apărare, indigenii încordîndu-și arcurile, exploratorul și însoțitorii săi luînd puștile în mînă. Un moment rămîn însă cu toții dezorientați, privindu-se unii pe alții.

Ce se va întîmpla? Popper crede că cel mai nimerit gest ar fi un semn de prietenie. Scoate deci o batistă pe care începe s-o agite. Neînțelegîndu-i intențiile, indigenii o rup la fugă. O singură ființă rămîne în urmă, străduindu-se să-și poarte mai departe o grea povară, care o împiedicase să dispară împreună cu ceilalți. Cei trei înțilnesc astfel o femeie înaltă, acoperită cu pielea de animal. „Ne-a trebuit mult timp pen-

tru a o face să înțeleagă că e liberă să plece — relatează Popper — și chiar cînd se depărtase la cîteva sute de metri, se uita mereu înapoi, arătîndu-ne într-una spre sud-vest. Examinînd sarcina pe care o lepdădase, am găsit acolo mai mult de 400 tucu-tuco morți, învețiți în paie și ramuri de arbust, ceea ce m-a dus la concluzia că acest animal figurează printre alimentele lor”.

Indigenii înfîlțiți de Popper pe teritoriul chilian, la o depărtare de o zi de granița cu cel argentinian, erau indieni onas. Ei mai locuiau atunci cea mai mare parte a teritoriului Insulei Mari, pe cînd indienii yaghani sau yamana stăpîneau insulele sudice și în special micul arhipelag al Capului Horn, iar indienii alacaluzi sau halakwulup, puzderia de insule din vestul arhipelagului Țării de Foc și malurile sud-vestului Insulei Mari. Sub un singur nume, ei au fost denumiți fuegieni, adică „locuitori ai Țării de Foc”.

Primele relatări ale celor care i-ar fi văzut pe fuegieni sînt foarte neclare, chiar contradictorii, iar, în fantezia lor unii călători i-au descris ca pe niște oameni coborîți din legende. În hărțile vechi, care ilustrează prin miniaturi caracteristicile diferitelor teritorii, ei sînt înfățișați cu coadă, specificîndu-se în dreptul lor: **Caudati homines hict!**, adică „Aici sînt oameni cu coadă!”. Astfel de fantezii au continuat să dăinuiască și în vremuri mai apropiate, căzîndu-le victime chiar și oameni de știință.

Cunoscuți în literatură sub numele de onas, locuitorii Insulei Mari își spun, de fapt, selknam. Ei aveau obiceiuri și graiul asemănătoare celor ale patagonezilor descriși de cronicarul lui Magellan. Erau oameni de statură înaltă (media 1,80 metri), cu pielea de culoare arămie-deschis, părul negru și lînos, fața ovală și cu trăsături energice. Ocupația principală a onasului era vînațoarea. Hrana lor principală o formau tucu-tuco, din pielea cărora își făceau rudimentarele lor veșminte.

(Va urma)

EȘECUL UNEI ODOASE TENTATIVE HITLERISTE

Prof. univ. dr. ing. ION VLĂDESCU din București, ne scrie:

„Revista dumneavoastră a prezentat deseori cititorilor ei aspecte din mișcarea de rezistență antihitleristă din România. Ostilitatea poporului român față de hitleristi s-a concretizat în forme și metode foarte variate, de la acțiuni protestatare și aprecieri critice la adresa Germaniei naziste și a dictatorului Ion Antonescu, până la sabotaje și refuzul de a executa ordinele date de comandamentele și ofițerii germani.

În articolele, relatările, evocările din ultimele numere am găsit deseori noi dovezi ale acestei stări de spirit caracteristice pentru întregul popor român, a cărei rezistență antihitleristă a culminat cu insurecția din August 1944. În numărul 7/1974 în articolul Anii cei mai întunecați sînt documentate amplu situația istorică a României între 6 septembrie 1940 - 23 August 1944 și starea de spirit a populației refractară fascismului și ordinilor hitleriste. Am găsit acolo și un tablou al crimelor din motive rasiale. Totodată, mi s-a părut perfect demonstrată ideea că planul hitlerist „soluția finală” nu a fost aplicat pînă la capăt în România, astfel că fărîdelegile săvîrșite de fasciști împotriva populației evreiești nu au fost la fel de mari ca în alte țări de sub cizma nazistă.

În completarea tabloului stării de spirit antihitleriste din România și în speranța că vom îmbogăți astfel fondul de informații pe care îl oferă cititorilor săi revista *Magazin istoric*, vă trimit cîteva amintiri despre un moment inedit care ilustrează tocmai felul cum în țara noastră s-a manifestat tactica de sabotare a planului „soluția finală”.

Anul 1942. Puterea celui de-al treilea Reich atinsese apogeul. Aproape toată Europa ca și țărmul de nord al Africii gemeau sub călcîiul nazist. La Berlin, capete înfierbîntate de succese puneau la cale planuri criminale de exterminare în masă a așa-ziselor „rase inferioare”. Pe căile ferate ale Europei, lungi garnituri cu vagoane de marfă ticsite de oameni în zdronețe, lipsiți de hrană, lumină și aer, se îndreptau dinspre Franța, Belgia, Olanda și Grecia spre o singură destinație: lagărele de exterminare și crematoriile din Germania, cîmpurile Poloniei și Ucrainei.

Nici România nu avea statut de excepție. Sub titlul *Rumänien wird Judenfrei* („România va scăpa de evrei”), numărul din 8 august 1942 al ziarului *Bukarester Tageblatt*, oficiosul Legăției germane din Capitală, se grăbea să publice un amplu articol despre măsurile ce urmau a fi luate pentru ca pe teritoriul țării să nu rămînă nici un evreu.

Peste numai cîteva zile autoritățile antonesciene cereau Direcției Generale C.F.R. vagoanele necesare pentru transportul deportaților.

Deținînd o funcție de răspundere în cadrul Inspectoratului C.F.R. Timișoara, prin activitatea mea, am fost direct implicat în aceste operații. Pentru a veni în sprijinul celor amenințați cu smulgerea din cîmine și deportarea în locuri unde le așteptau numai munca de dură, boala și moartea, m-am deplasat urgent în București. Știam că aici comunistii, forțele patriotice și progresiste antifasciste desfășurau o activitate susținută de zădărnicele deportări în masă. Ni s-a transmis îndrăznește ideea de a tergiversa punerea la dispoziție a vagoanelor solicitate, în scopul unei lente paralizări a acestor acțiuni criminale a hitleristilor.

Soluția a fost urgent comunicată inginerului Constantin Păunescu, pe atunci subdirector general al C.F.R., care nu numai că a confirmat acțiunea, dar împreună cu prietenul său Emanuel Kinsbruner a pus chiar la dispoziție celor implicați actele necesare rezolvării fiecărui caz în parte, o idee care s-a dovedit salvatoare.

Lucrurile se precipitau.

Pe baza ordinului 9283/1942 din 31 iulie 1942 al Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerul Afacerilor Interne a ordonat evacuarea și internarea unui lot de suspecți de comunism în lagărul Vapniarka*.

În vederea acestei operațiuni, în stația de îmbarcare București-mărfuri erau cerute, începînd din 20 august, vagoane de marfă necesare transportului deportaților. În prezua acestor date, Direcția Generală C.F.R. prin inginerul Constantin Păunescu (sfătuit, în această activitate antihitleristă ce implica grave riscuri, de Emanuel Kinsbruner) răspundea că nu existau vagoane disponibile. De asemenea, peste două luni, în octombrie, aceeași direcție comunica că în afară de transporturile curente, sînt în plină desfășurare recoltarea și transportul cartofilor și cerealelor, precum și aprovizionarea cu lemne a populației. Ordinul ministerului urma deci să fie executat abia după încheierea acestor lucrări de sezon.

Marți 13 octombrie 1942, Consiliul de Miniștri sub președinția lui Mihai Antonescu se întrunea pentru a discuta chestiunea regimului de evacuare și a deportărilor. Legat de aceste operațiuni, Mihai Antonescu sublinia necesitatea menținerii unui ordinii perfecte, cit și a unui personal anume însărcinat cu supravegherea executării. Același personal urma să se ocupe și de instituirea unui organ specializat în problema deportărilor. Ulterior însă, Președinția Consiliului de Miniștri era silită să renunțe la deportări.

Tergiversările transporturilor avuseseră așadar efectul scontat. Odoasă tentativă hitleristă de genocid eșuase*.

COMANDANTUL DETAȘAMENTULUI NORD

Cititorul nostru MARIN EPURE din București, ne trimite o suită de relatări privind evenimentele din zilele insurecției naționale antifasciste armate din august 1944. „În acea vreme — ne scrie corespondentul nostru — am fost șoferul generalului Dumitru Onică din cadrul Comandamentului Militar al Capitalei. În timpul luptelor desfășurate pentru lichidarea trupelor hitleriste din raza Capitalei, generalului Dumitru Onică i s-a încredințat comanda Detașamentului Nord, a cărui misiune principală a fost zdrobirea unităților militare germane din zona Băneasa-Otopeni. Luptele care s-au dat au fost deosebit de grele, germanii opunînd o rezistență deznădăjduită, pentru a nu părăsi aceste importante puncte strategice (aeroportul, pădurea Băneasa etc.).

M-am deplasat în acele zile în permanentă, zi și noapte la volan, în timpul luptelor generalul Onică împreună cu alți comandanți, aflîndu-se mereu în mijlocul soldaților, în prima linie, pentru a aduce la îndeplinire ordinele și sarcinile primite [...]

Printre unitățile care alcătuiau Detașamentul Nord s-a aflat și un divizion de elevi din Școala de subofițieri artilerie «Mihai Bravu», comandat de maiorul Tullian Pîrlîianu. Curajul, pricepera și devotamentul cu care au luptat acești elevi au fost mult prețuite de generalul D. Onică, exprimînd aceste aprecieri elogioase într-o scrisoare de mulțumire adresată comandantului Școlii de subofițieri artilerie «Mihai Bravu» [...]

Dintre calitățile care m-au impresionat la generalul D. Onică aș vrea să menționez omenia sa. Era foarte atent și apropiat față de soldații din subordinea sa, avînd pentru fiecare un gest sau un cuvînt de îmbărbătare, de înțelegere, de mult optimism în acele clipe încordate*.

OPERAȚIA „AMBASADOR”

IOAN CONSTANTINESCU din București: „Parcurgînd relatările lui Ferdinand Gruber (nr. 6/1974) am constatat că ele conțin și unele inexactități, pe care comentatorul, lov. general maior Eugen Bantea le-a sesizat și

* Orașel în regiunea Vinnîța din R.S.S. Ucraineană. Nod feroviar.

corectat în lumina obiectivă a evenimentelor istorice de la 23 August 1944. Ca participant la evenimentele din București din acele zile îmi permit a vă trimite și eu câteva relatări, ne scrie corespondentul nostru, încredinșându-ne câteva note din care reținem: În ziua de 25 august 1944 am luat parte în prezența comandantului militar al Capitalei, general Iosif Teodorescu, la operația «Ambasador» de evacuare a ofițerilor și civililor germani din hotelul Ambasador. Hotelul fusese impresurat încă din noaptea de 23/24 august de plutonul meu de călăreți (4 Rosiori) în colaborare cu două plutoane dintr-o companie de jandarmi pedestri.

În momentul în care a apărut formațiunea de avioane venită de la Foggia, pentru a bombarda pădurea Băneasa, toată zona se afla sub controlul trupelor române, bombardamentul înlesnind și grăbind nimicirea totală a ultimelor rezistențe germane din jurul Capitalei.

Afirmația lui Gruber că la 600 m de Ambasador au fost semnalate «zgomote de luptă» este complet eronată. În afară de apariția din 5 în 5 minute a cîte unui avion german care în noaptea de 24/25 august a lansat bombe izolate asupra centrului Capitalei, nu au mai fost decît câteva incursiuni sporadice a cîtorva avioane germane deasupra Lacurilor Floreasca și Tei”.

CALEA VICTORIEI DE-A LUNGUL ISTORIEI

Statornicul nostru cititor I. LAZĂROIU din București, ne trimite cîteva interesante date despre istoricul Căii Victoriei, culese dintr-o largă bibliografie.

„În 1692, Constantin Brîncoveanu, dorind o cale mai dreaptă și mai grabnică între acareturile domnești de pe «malul gîrlei» și palatul său de la Mogoșoaia, a cărui construcție tocmai se isprăvisse, a poruncit tăierea unui drum nou prin mahalaua Scorțariului, prin moștile văduvei lui Șerban Cantacuzino, Maria Cantacuzino și ale Bălăcenilor, prin terenurile zălărilor și ale sărindarilor etc. Astfel, Bucureștiul s-a îmbogățit cu încă un «pod», o stradă care cu timpul a devenit una din cele mai mari și mai renumite artere ale orașului. Prin denumirea de «pod» așa cum arată istoricul C.C. Giurescu în *Istoria Bucureștilor*, s-au înțeles la noi în trecut, în domeniul căilor de comunicație, două lucruri: pe de o parte, podul de peste o apă; pe de altă parte, pavajul de lemn, din birne de stejar, care acopereau un drum principal. Prin extensiune, ultimul înțeles s-a aplicat și drumurilor înșesii, care erau astfel pavate și chiar aceluia la care se întrebuntau alte materiale, ca nulele sau pămînt bătut amestecat cu pietriș, moloz, cenușă etc.

La început, noul drum s-a numit eușița cea care vine despre Sărindari. I se mai spunea de asemenea și «podul Brașovului». Denumirea sub care însă a pătruns

și a rămas în istoria Capitalei a fost aceea de «Podul Mogoșoaiei», ulterior Calea Victoriei.

Imediat după deschiderea noului «pod», boierii au început a-și construi case de-o parte și de alta a lui. Pe lîngă acestea, negustori și vizitatori de cele mai felurite măruri și au ridicat tarabele. La începutul sec. XIX, numărul acestora era atât de mare, încît Vodă Caragea s-a văzut nevoit să poruncească Vel Agâi, la 4 iunie 1814, ca «pentru ca să fie lîmîna podului Mogoșoaiei totdeauna slobodă spre înlesnirea trecătorilor, cînd se întîmplă de se înghesuie carele și butciile să-i «îndatoreze... pe toți cei ce vor avea tărâbi sau altele asemenea scosuri înaintea prăvăliilor sau a caselor ca să și le ridice, iar cînd de a lor bunăvoie nu și le vor ridica atunci să urmezi d-ta a le sfărîma».

Intensa circulație pe «pod» ridica probleme și de alt ordin. De pildă, în trecerea anilor, scîndurile și birnele putrezeau, spre supărarea generală a trecătorilor, vizitatorilor, boierilor etc. De aceea, în 1833 Podul Mogoșoaiei a fost pavat cu piatră rotundă. Problema iluminatului podului se rezolvase, oarecum, în 1814, cînd vodă hotărîse ca «la fiecare șapte case să se facă un stîlp lung de un stîinjen și jumătate și în capul stîlpului să aibă cîte o luminăre». În 1861, înaintea Parusului și a Bercului, în Capitala noastră s-a introdus iluminatul cu gaz aerian. Iar în 1882, «soarele electric» — după cum nota un contemporan — arunca... razele sale misterioase și peste Calea Victoriei (între timp podul își schimbase numele). Lumină și... apă. Pînă pe la mijlocul sec. XVIII, pe toată lungimea «podului» nu găseai altă apă decît cea a ploilor sau a sacagilor. În 1779, Al. Ipsilanti a hotărît să facă o «fîntînă» cu apă de izvor, pe care a ridicat-o pe locul actualei arteziene din fața Casei Centrale a Armatei.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

- „Iancu nu mai era al moșilor, era al întregului popor“: o emoționantă evocare a unui mare erou și martir al poporului nostru ● 1938-1940: P.C.R. — stegar al demnității naționale ● 100 zile pe pămîntul ospitalier al României: demnitari polonezi refugiați în țara noastră (septembrie 1939) ● Marșul cel lung: episoade din epopeea revoluționarilor chinezi ● Mesagerul lui Ciano la București și tentativa lui Mihai Antonescu ● M. Kogălniceanu înfruntă ostilitatea Camerei conservatoare ● Cancellariile diplomatice europene în vara „fierbinte“ a anului 1914 ● Sinan Pașa și fabuloasele sale averi ● Întortocheatul drum al „episcopului“ devenit ministru: Talleyrand ● Concursul Magazin istoric — a doua serie de întrebări

CONTENTS

GHEORGHE RĂDULESCU 1935 — The Students' Democratic Front of Romania	2
NICOLAE POPESCU Timişoara 1929 — The Congress of the Confederate Trade Unions	7
ELENA BĂRBULESCU Beginnings (the Agrarian Reform in Romania, September 1944-March 1945)	10
I. IACOŞ The Unbending Will of the Romanian Working Class. "The Expropriators' Expropriation"	13
VASILE NETEA <i>Tribuna</i> , a Transylvanian Publication (1884)	14
CRISTIAN POPIŞTEANU One Hour at the British Museum	18
ŞTEFAN S. GOROVEI Preparations for the Third International Congress of South-East European Studies 20	20
D. TUDOR Stern Cornelia and Her Famous Sons	24
ŞTEFAN OLTEANU <i>Birlad</i> and Its Centuries of History	30
NICOLAE COPOIU Preludes to the First World War	34
GHEORGHE ZAHARIA September-October 1944. The Echo in Romania of the Slovak Insurrection	41
*** The Sofia Insurrection	45
*** Historians in the Meeting Hall of the Romanian Academy	49
IOANA URŞU 1886: An Attempt upon Premier I.C. Brătianu	52
VAL TEBEICA The Romanian Engineer I. Popper in Tierra del Fuego 58	58

SOMMAIRE

GHEORGHE RĂDULESCU 1935 — Le Front démocrate des étudiants de Roumanie	2
NICOLAE POPESCU 1929 — Le Congrès des Syndicats unitaires	7
ELENA BĂRBULESCU Débuts (la réforme agraire en Roumanie, septembre 1944-mars 1945)	10
I. IACOŞ La volonté invincible de la classe ouvrière roumaine. "L'expropriation des expropriateurs"	13

VASILE NETEA La publication transylvaine <i>Tribuna</i> (1884)	14
CRISTIAN POPIŞTEANU Une heure au British Museum	18
ŞTEFAN S. GOROVEI Préparatifs pour le III ^e Congrès International d'Études Sud-Est Européennes	20
D. TUDOR La sèvre Cornélie et ses célèbres fils	24
ŞTEFAN OLTEANU <i>Birlad</i> et ses siècles d'histoire	30
NICOLAE COPOIU Préludes à la première guerre mondiale	34
GHEORGHE ZAHARIA Septembre-octobre 1944. Echos en Roumanie de l'insurrection slovaque	41
*** L'insurrection de Sofia	45
*** Historiens dans l'amphithéâtre de l'Académie Roumaine	49
IOANA URŞU 1886: Un attentat contre le premier ministre I.C. Brătianu	52
VAL TEBEICA L'ingénieur roumain I. Popper en Terre de Feu	58

СОДЕРЖАНИЕ

Г. РĂДУЛЕСКУ 1935 — Румынский демократический студенческий фронт	2
Н. ГОПЕСКУ Тимишоара, 1929: Съезд Унитарных профсоюзов	7
Е. БĂРБУЛЕСКУ Начала (земельная реформа в Румынии — сентябрь 1944 — март 1945)	10
И. ЯКОШ Непобедимая воля румынского рабочего класса: Экспроприация экспроприаторов	13
В. НЕТЯ Трансильванский журнал <i>Трибуна</i> (1884)	14
К. ПОПИШТЯНУ Час в Британском Музее	18
Ш. С. ГОРОВЕЙ Подготовка к Третьему международному съезду по юго-восточным европейским проблемам	20
Д. ТУДОР Строгая Корнелия и её сыновья	24
Ш. ОЛТЯНУ Быллад и века его истории	30
И. КОПОЮ Прелюдии к первой мировой войне	34
Г. ЗАХАРЯ Сентябрь. — октябрь 1944. Словачское восстание и его отголоски в Румынии	41
*** Восстание в Софии	45
*** Историки в Румынской Академии	49
И. УРСУ 1886: покушение на премьера И.К. Брătianу	52
В. ТЕБЕЙКА Румынский инженер И. Поппер на Огненной Земле	58

INHALT

GHEORGHE RĂDULESCU 1935 — Rumäniens demokratische Studentenfront	2
NICOLAE POPESCU Temesvár 1929. Der Kongreß der einheitlichen Gewerkschaften	7
ELENA BĂRBULESCU Anfänge. (Rumäniens Bodenreform. September 1944-März 1945)	10
I. IACOŞ Der unbezwingbare Wille der rumänischen Arbeiterklasse. „Enteignung der Enteigner“	13
VASILE NETEA Die siebenbürgische Zeitschrift <i>Tribuna</i> (1884)	14
CRISTIAN POPIŞTEANU Eine Stunde im British Museum	18
ŞTEFAN S. GOROVEI Vorbereitungen zum III. internationalen Kongreß südost-europäischer Studien 20	20
D. TUDOR Die sittenstrenge Cornelia und ihre berühmten Söhne	24
ŞTEFAN OLTEANU <i>Birlad's</i> Geschichtsjahrhunderte	30
NICOLAE COPOIU Präludien zum ersten Weltkrieg	34
GHEORGHE ZAHARIA September-Oktober 1944. Der Widerhall des slowakischen Volksaufstandes in Rumänien	41
*** Sofia's Insurrektion	45
*** Historiker in der Aula der Rumänischen Akademie	49
IOANA URŞU 1886. Attentat auf den Ministerpräsidenten I.C. Brătianu	52
VAL TEBEICA Der rumänische Ingenieur I. Popper in den Feuerlandsinseln	58

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

42 427

